

หนังสือเรียนสังคมศึกษา

สี ๐๑๙ พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

DCID LIBRARY

0000020318

ว ๒๐๔.๑

ว ๑:๔

๐๕๔๖๓

ว ๑(๒๕๔๕)

กระทรวงศึกษาธิการ

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๒

(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

46.-

ตัวอย่างสื่อการเรียนการสอน
ศูนย์พัฒนาหนังสือ

หนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๑๙ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑

(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

ของ

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN 974-01-2568-9

พิมพ์ครั้งที่แปด ๕๐,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๔๕

วันที่ ๑๔ ๒๓ ๒๕๔๕

ลงทะเบียน บ ๑๓๔๓๕ ก๒๓

เลขเรียกหนังสือ ๑ ๒๙๔.๓ ม๑:๔

(๑ ๕๔๖ ๗)

องค์การค้ำของคุรุสภาจัดพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๕ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

คำนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่มีส่วนช่วยให้สังคมไทยมีความสันติสุข ช่วยสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมไทยที่สืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการตระหนักในความสำคัญของพระพุทธศาสนา เห็นควรส่งเสริมให้เยาวชนได้ยึดมั่นปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างสม่ำเสมอ จึงได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) สำหรับให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนได้เรียน และเพื่อให้การเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กรมวิชาการจึงแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๑๙ พระพุทธศาสนา สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ดังรายนามท้ายหนังสือนี้

การจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๑๙ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เล่มนี้ ได้กำหนดรูปแบบการเขียนให้มีแนวคิดสำคัญของเรื่องที่จะเรียน จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาประเด็นอภิปราย และกิจกรรม ประกอบด้วยกิจกรรมเสนอแนะ การประยุกต์ใช้ในชีวิต และคำถามในการจัดการเรียนการสอน ควรเน้นให้นักเรียนศึกษาความรู้จากเนื้อหาและนำความรู้ที่ได้ประพฤติดำเนินการตามกิจกรรมที่เสนอไว้ในแต่ละบท เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของตัวนักเรียน

เนื้อหาของหนังสือแบ่งเป็น ๘ บทคือ ๑) ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ๒) ประวัติพระสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง ๓) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ๔) พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ ๕) ภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ๖) หน้าที่ชาวพุทธ ๗) การบริหารจัดการและการเจริญปัญญา ๘) ภาคปฏิบัติซึ่งประกอบด้วย มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

กรมวิชาการหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนสังคมศึกษา ส ๐๑๙ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ได้เป็นอย่างดี กรมวิชาการขอขอบคุณผู้จัดทำและผู้มีส่วนช่วยเหลือในการจัดทำหนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

(นายจำเริญ เสกธีระ)

อธิบดีกรมวิชาการ

๒๑ กันยายน ๒๕๓๕

สารบัญ

หน้า

บทที่ ๑

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย และสภาพแวดล้อม ที่กว้างขวางและครอบคลุมสังคมไทย.....	1
ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย.....	1

บทที่ ๒

ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง	7
พระอานนท์.....	7
พระเจ้าสุทโธทนะ	10
เจ้าหญิงมัลลิกา.....	12

บทที่ ๓

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา.....	16
๓.๑ สติ สัมปชัญญะ.....	16
๓.๒ บุญการีและกตัญญูกตเวที.....	19
๓.๓ ขันติ โสรัจจะ.....	23
๓.๔ อธิริยา ๔.....	26

บทที่ ๔

พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์.....	31
๔.๑ ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย.....	31
๔.๒ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ	34

บทที่ ๕

การอ่านภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา.....	41
๕.๑ การอ่านภาษาบาลี.....	41
๕.๒ พุทธศาสนสุภาษิต.....	44
๕.๓ ความหมายและโครงสร้างของพระไตรปิฎก.....	48
๕.๔ ข้อความน่ารู้ในพระไตรปิฎก.....	51
๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา.....	57

	หน้า
บทที่ ๖	
หน้าที่ชาวพุทธ	60
บทที่ ๗	
การบริหารจิตและการเจริญปัญญา.....	71
บทที่ ๘	
มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา.....	78
๘.๑ มารยาทชาวพุทธ.....	78
๘.๒ ศาสนพิธี.....	85
๘.๓ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา.....	90

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนา ในหลักสูตร
มัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) กรมวิชาการได้จัดทำ
หนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๑๙ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ขึ้น เพื่อใช้ประกอบ
การเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้วอนุญาตให้ใช้
หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕

(นายสนั่น อินทรประเสริฐ)

ผู้ตรวจราชการกระทรวง รักษาราชการแทน
รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

บทที่ ๑

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถาบันหลัก ของสังคมไทยและสภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุม สังคมไทย

แนวคิดสำคัญ

๑. การที่พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่าเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของสังคมไทย ก็เนื่องมาจากเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่อบรมหลักศีลธรรมจรรยา ใ้มนุษย์ในสังคมได้ประพฤติปฏิบัติ ในสิ่งที่ดีงาม ตลอดจนมีส่วนร่วมสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้สังคมสงบสุข

๒. พระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่มีอิทธิพลด้านจิตใจของคนไทยเท่านั้น หากแต่ยังมี อิทธิพลครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปกรรม และวรรณกรรม

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว สามารถ

๑. วิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่าเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย

๒. อภิปรายบทบาทที่สำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปกรรม และวรรณกรรมพร้อมกับยกตัวอย่างประกอบได้

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถาบันหลัก ของสังคมไทย

ในแต่ละสังคม ต่างก็ต้องมีสถาบันอยู่หลายสถาบันเพื่อทำหน้าที่แตกต่างกันออกไป เพื่อการดำรงอยู่ของสังคม โดยทั่วไปสถาบันเป็นศูนย์กลางของกิจการที่รวมประกอบกันขึ้น เป็นหน่วยที่มนุษย์ในสังคมก่อตั้งให้มีขึ้นโดยมีกลุ่มบุคคลที่อยู่ในศูนย์กลางของกิจการนั้น ๆ ทำหน้าที่ ตามที่สังคมมุ่งหวังให้กระทำเพื่อการดำรงอยู่ของสังคม เช่น โรงเรียนซึ่งได้ชื่อว่าเป็นสถาบัน การศึกษาก็จะมีครู และเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้และคุณธรรม เป็นต้น แต่ในบรรดาสถาบันเหล่านั้น จะมีสถาบันหลักอยู่เพียงไม่กี่สถาบันและหนึ่งในบรรดาไม่กี่สถาบัน

หลักนั้น สถาบันพระพุทธศาสนานับว่าเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งที่คนไทยนับถือมาตั้งแต่โบราณกาล และมีการสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก

เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานมั่นคงในสังคมไทย วัดและพระสงฆ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนไทย วัดจึงได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และเป็นศูนย์กลางของสังคมอย่างที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ วัดเป็นศูนย์กลางของการอบรมสั่งสอนจริยธรรม เป็นสถาบันสำคัญทั้งในด้านการศึกษา สังคม และเป็นบ่อเกิดของศิลปะสาขาต่าง ๆ ส่วนพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาก็ถูกยกย่องในสังคม ในฐานะเป็นผู้ทรงคุณธรรมควรแก่การเคารพและเชื่อฟัง

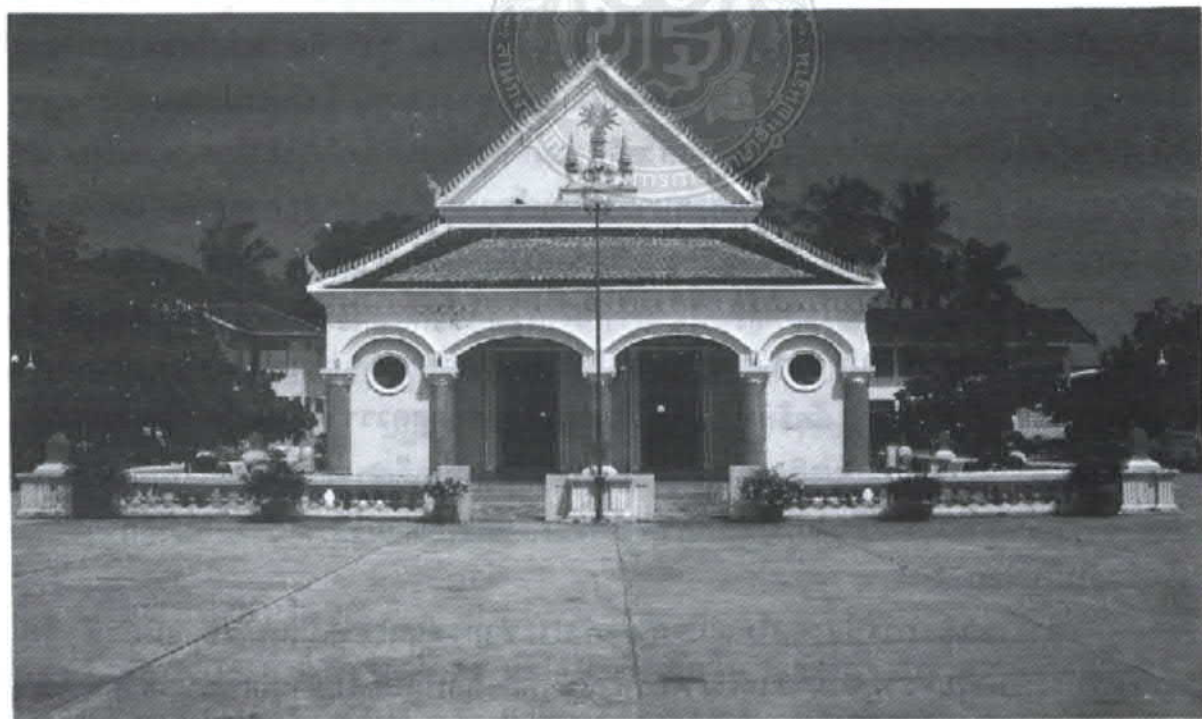

วัดเป็นศูนย์กลางของการอบรมจริยธรรม

ด้านการศึกษา สมัยโบราณมีผู้นิยมนำบุตรหลานที่เป็นชายไปฝากไว้กับพระสงฆ์ที่วัด เพื่อรับการอบรมสั่งสอนทั้งในด้านหลักธรรม จรรยา มารยาท ตลอดจนการอ่านเขียนหนังสือให้ด้วย วัดจึงเสมือนเป็นสถานศึกษาเล่าเรียน โดยพระภิกษุสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้อบรมสั่งสอนตามความรู้ความสามารถเท่าที่พึงจะกระทำได้ แม้ในปัจจุบัน พระสงฆ์ก็ยังคงได้รับการยกย่องให้สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

ด้านการสังคม วัดเปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลางที่คนไทยส่วนใหญ่ ไปร่วมชุมนุมในเทศกาลนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ เพื่อทำบุญฟังพระธรรมเทศนา ตลอดจนการพบปะสังสรรค์ พระสงฆ์ซึ่งเสมือนเป็นตัวแทนของสถาบันศาสนาก็จะมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน ความเป็นผู้มีศีลจึงทำให้พระสงฆ์เป็นศูนย์กลางความเคารพเชื่อฟังและการให้ความร่วมมือ นอกจากนี้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง วัดและพระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาและการสงเคราะห์ในระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ได้เป็นอย่างดี รวมทั้งเป็นศูนย์กลางแหล่งข่าวที่เอื้อต่อการปกครอง นอกจากนี้ คุณค่าของพระพุทธศาสนา ตลอดจนหลักธรรมต่าง ๆ ยังมีอิทธิพลต่อการบริหารราชการที่ผู้ปกครองได้นำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักปฏิบัติในการปกครองมิให้ใช้อำนาจไม่เป็นธรรมต่อประชาชน

ด้านศิลปกรรม มีการนิยมสร้างวัด และปูชนียวัตถุอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ วิหาร เจดีย์และพระพุทธรูปที่ประดับประดาอันแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาของคนไทยที่มีต่อพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าการสร้างวัดไม่อาจจะโดยจากพระราชดำริขององค์พระมหากษัตริย์หรือจากประชาชนที่มีจิตศรัทธาสร้างวัดและปูชนียวัตถุเหล่านั้นก็เพื่อเป็นการกุศล เพราะวัดเป็นสถานที่สืบทอดพระศาสนาให้ยั่งยืนถาวรและเพื่อเชิดชูความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา

โบสถ์วัดศรีสุริยวงศ์ จังหวัดราชบุรี เป็นศิลปะไทยผสมศิลปะตะวันตก

เป็นสถานที่ทางศาสนา วัดจะมีเสนาสนะ (ที่อยู่) และอาคารถาวรวัดต่างๆ เป็นที่อยู่อาศัย ศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศล ต่าง ๆ ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป วัดยังเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาและสังคม ทั้งยังเป็นแหล่งรวม และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอีกด้วย

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงกล่าวได้ว่า วัดเป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธศาสนา จะเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ในขณะที่พระสงฆ์ก็จะเป็นผู้นำทาง จิตใจของประชาชน เป็นศูนย์กลางความเคารพศรัทธา ความเชื่อถือ และความร่วมมือ ตลอดจน เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้ประชาชนมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตลอดจนร่วมมือกันทำงาน เพื่อสาธารณประโยชน์ ซึ่งเท่ากับเป็นหลักประกันความมั่นคงของประชาชาติได้เป็นอย่างดี พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญสมเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย

พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสภาพแวดล้อมที่กว้างขวาง และครอบคลุมสังคมไทย

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของชนชาติไทย ทำให้เชื่อว่า คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ได้หยั่งรากลึกในชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยมานานพันปี คือตั้งแต่ตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๓ สมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย ได้ทรงส่งสมณทูต ๒ รูป คือ พระโสณเถระ และ พระอุตตรเถระ เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งในระยะต่อมาปรากฏว่า เป็นดินแดนที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบันดังหลักฐานที่ปรากฏมาถึงปัจจุบันคือ พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม และได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ควบคู่กับพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่อาณาจักรศรีวิชัยดังหลักฐานที่ปรากฏคือ พระมหาธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช พระธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ต่อมาดินแดนที่เป็นอาณาจักรสุโขทัยก็ได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาท หรือนิกายหินยาน หรือที่รู้จักกันว่า ลัทธิลังกาวงศ์ ในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดยที่ในระยะเวลา สิบต่อมาได้มีการผสมผสานกับคติความเชื่อแบบมหายาน ที่นับถือพระโพธิสัตว์ พิธีปฏิบัติของ ศาสนาพราหมณ์ความเชื่อเกี่ยวกับผีสางเทวดาได้มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและพิธีกรรมของ คนไทยอยู่ไม่น้อย

อย่างไรก็ดี การที่สังคมไทยเป็นสังคมที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน จึงมี การยอมรับระบบจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาที่ยึดถือปฏิบัติสืบมาเพื่อพัฒนาชีวิตส่วนตน และพัฒนาสังคมให้มีความสงบสุขและเจริญก้าวหน้า ดังนั้น การที่คนไทยนับถือพระพุทธศาสนา มาช้านาน พระพุทธศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันอย่างใกล้ชิดอยู่แล้วโดยปริยาย

มารยาทไทยเป็นมารยาทที่สืบทอดจากมารยาทชาวพุทธ

แม้มารยาทต่าง ๆ ที่คนไทยถูกสอนให้เคารพอาวสุ มีการยึดมั่น และปฏิบัติตนให้ถูกต้องตาม ขนบธรรมเนียมประเพณีก็ล้วนมาจากหลักเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาได้กลมกลืนเข้ามาเป็นเนื้อหาวัฒนธรรมไทย เพราะหลักความเชื่อและแนวทาง ปฏิบัติในพระพุทธศาสนาได้ผสมกลมกลืนในวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย และฝังลึกเป็นรากฐาน ของวัฒนธรรมไทย ซึ่งปรากฏให้เห็นในศิลปวัฒนธรรมทุกด้าน ทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และวรรณคดี การสะสมภูมิปัญญาที่มีการถ่ายทอด กันมาเป็นระยะยาวนานนั้น จึงเท่ากับเป็นมรดกของชนชาติไทยที่มีคุณค่าและเป็นสภาพแวดล้อม ที่กว้างขวาง และครอบคลุมสังคมไทยที่ควรแก่การธำรงรักษาให้มันคงต่อไป

ประเด็นอภิปราย

- การจะดำรงว่าสถาบันใด เป็นสถาบันหลักนั้น จะต้องพิจารณาจากหลักเกณฑ์อะไร และนักเรียนเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนา เป็นสถาบันหลักของสังคมไทย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

ให้นักเรียน แบ่งกลุ่มจัดป้ายประกาศเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทย
ด้านต่าง ๆ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ หลักธรรมใดในพระพุทธศาสนาที่นักเรียนนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง และแก่
สังคมโดยรวม

คำถาม

๑. ในสังคมไทย มีสถาบันใดได้ชื่อว่าเป็นสถาบันหลักบ้าง
๒. เพราะเหตุใดสถาบันพระพุทธศาสนา จึงได้ชื่อว่าเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย
๓. พระพุทธศาสนา มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตอย่างไร

บทที่ ๒

ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง

พระอานนท์ พระเจ้าสุทโธทนะ และเจ้าหญิงมัลลิกา

แนวคิดสำคัญ

ประวัติพระอานนท์ พระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางมัลลิกา มีคุณค่าในการยึดถือเป็นแบบอย่างในความวิริยะอุตสาหะ มีความพยายามที่จะปฏิบัติตนจนสำเร็จมรรคผล และอบรมสั่งสอนให้บุคคลประพฤติดี หากพุทธศาสนิกชนนำไปใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติแล้วจะช่วยให้พัฒนาตนและดำรงชีวิตได้อย่างสงบสุข

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องประวัติของพระอานนท์ พระเจ้าสุทโธทนะ พระนางมัลลิกา และสามารถเลือกสรรแนวทางการดำเนินชีวิตมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของตนได้

๒. วิเคราะห์คุณธรรมของพระอานนท์ พระเจ้าสุทโธทนะและพระนางมัลลิกา ที่ควรถือเอามาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

พระอานนท์

พระอานนท์เป็นพระพุทธรูชา คือเป็นพระอนุชาของพระพุทธเจ้า พระอานนท์เป็นลูกผู้น้อง เป็นพระโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ ซึ่งเป็นพระอนุชาของพระเจ้าสุทโธทนะ ส่วนพระมารดาของพระอานนท์ชื่ออะไรไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด มีแต่ในคัมภีร์มหาวิสдукแห่งเดียวกล่าวว่ามารดาของพระอานนท์ชื่อ มฤคิ

ตามตำนานทางพระพุทธศาสนาเล่าว่า ท่านเป็นสหชาติกับพระพุทธเจ้า คือ ประสูติวันเดือนและปีเดียวกับพระพุทธเจ้า

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาโปรดพระพุทธบิดาครั้งแรกในพรรษาที่ ๒ และเสด็จกลับไปพักอยู่ที่อนุปิยนคัม แคว้นมัลละ ท่านอานนท์และศากยกุมารอีก ๕ พระองค์ รวมทั้งอุบลสี

ภาษามาลาเป็น ๗ ท่านด้วยกันเสด็จออกบวช พระพุทธองค์ทรงพระอนุญาตให้บวช พระเพลัฏฐสีสะเป็นอุปัชฌายะของพระอานนท์ ท่านได้ฟังธรรมจากพระปุลณณะ มันทานีบุตรจึงได้สำเร็จโสดาปัตติผลเป็นพระโสดาบัน จึงเคารพนับถือพระปุลณณะเป็นอาจารย์ตลอดมา

วันหนึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสขอให้สงฆ์เลือกหาภิกษุที่จะอุปัฏฐากพระองค์อย่างสม่ำเสมอ เพราะแต่ก่อนภิกษุที่เป็นอุปัฏฐากพระองค์ไม่แน่นอน ผลัดเปลี่ยนกันในหมู่ภิกษุ เช่น พระนาคิตะ พระเมฆิยะ พระสาครตะ พระอุปัฏฐาก บางครั้งไม่มีพระอุปัฏฐากต้องเสด็จพระองค์เดียว ทรงได้รับความลำบากมาก พระสงฆ์ก็ประชุมปรึกษากันหรือเรื่องนี้ พระเถระผู้ใหญ่ เช่น พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ ต่างขอทำหน้าที่พระอุปัฏฐาก แต่พระพุทธเจ้าปฏิเสธ ที่ประชุมได้เลือกพระอานนท์ถวาย แต่ก่อนที่พระอานนท์จะรับเป็นพุทธอุปัฏฐากได้ทูลขอพร ๘ ประการ คือ

๑. อย่าประจานจีวรอันประณีต
๒. อย่าประจานบิณฑบาตหรืออาหารอันประณีต
๓. อย่าโปรดให้อยู่ในที่ประทับกับพระพุทธองค์
๔. อย่าทรงพาท่านไปในที่ที่มีผู้นิมนต์พระพุทธองค์
๕. ขอให้เสด็จไปในที่นิมนต์ที่พระอานนท์รับไว้
๖. ขอให้ท่านนำคนที่มาไกลเข้าเฝ้าได้ เมื่อเขามาถึง
๗. ถ้ามีความสงสัย ขอเข้าเฝ้าทูลถามได้ทุกเมื่อ
๘. เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปแสดงธรรมในที่ใดที่พระอานนท์ไม่ได้ฟังด้วยเสด็จกลับมาแล้วแสดงธรรมให้ท่านฟังด้วย

การที่พระอานนท์ทูลขอพร ๘ ประการ เนื่องจากพระอานนท์พิจารณาเห็นว่า ถ้าไม่ได้พร ๔ ประการ คือ พรข้อ ๑ ถึงข้อ ๔ แล้ว จะมีคำครหานินทาได้ว่า พระอานนท์อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าเพื่อประสงค์จะได้ลาภ ส่วนพรที่ข้อ ๕ ถึงข้อ ๗ นั้น เพื่อป้องกันคำครหานินทาที่พระอานนท์ได้รับใช้พระพุทธเจ้าด้วยความเคารพเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดและจงรักภักดีแม้ชีวิตก็สละแทนได้ หากพระอานนท์จะขอพรเพียง ๓ ข้อ คือ ข้อ ๕ ถึงข้อ ๗ พระพุทธเจ้าไม่น่าจะทรงขัดข้อง และพรประการสุดท้ายคือ ข้อ ๘ ที่พระอานนท์ขออีกเพื่อป้องกันมิให้ใครมาติเตียนได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมที่ไหน เรื่องอะไรทำไมถึงไม่รู้

คุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่าง

พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระอานนท์ว่าเป็นเอตทัคคะ คือ ผู้ทรงคุณธรรมดีเด่น ๕ ประการ คือ

๑. เป็นผู้เลิศในทางพหูสูต ได้ยินได้ฟังมาก เป็นผลจากพรข้อที่ ๘ คือเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปแสดงธรรมในที่ใดที่พระอานนท์ไม่ได้ฟังด้วย เสด็จกลับมาแล้วแสดงธรรมให้ท่านฟังด้วย

๒. เป็นผู้เลิศในทางมิตติคือ ความระลึกได้และความจำดีเลิศ สามารถจำพระพุทธรูปที่พระพุทธรเจ้าตรัสให้ฟังได้ทั้งหมด

๓. เป็นผู้เลิศในทางคติ (คติแปลว่าทางไปหรือที่ไป) หมายความว่า เป็นผู้รู้จักหลักการในการเรียนรู้ คือเมื่อจับหลักได้อย่างหนึ่งแล้ว แม้จะอธิบายยกย่ายนัยะไปอย่างไรก็เข้าใจและจำได้หมด รวมความว่าเมื่อได้หลักเพียงข้อเดียวมีทางเข้าใจไปได้มากข้อ

๔. เป็นผู้เลิศในทางรติ คือ มีความมั่นคง ความเพียรในการเรียน การท่องจำ การจำการอุปัฏฐากหรือการรับใช้พระศาสดา

๕. เป็นผู้เลิศในทางอุปัฏฐาก พระอานนทอุปัฏฐากพระพุทธรเจ้าประจำจนกระทั่งพระพุทธรเจ้าปรินิพพาน การทำหน้าที่อุปัฏฐากเป็นงานที่หนักมาก ท่านไม่มีเวลาบำเพ็ญสมณธรรมเพื่อบรรลุมรรคผลเบื้องสูง ท่านยอมเสียสละทุกอย่างเพื่อพระพุทธรเจ้า

เมื่อพระพุทธรเจ้าปรินิพพาน พระมหากัสสปะคัดเลือกพระเถระ ๕๐๐ รูปเพื่อทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ได้คัดเลือกพระอานนทด้วยรูปหนึ่ง ซึ่งท่านเป็นพระอรียบุคคลเพียงชั้นพระโสดาบัน พระเถระนอกนั้นเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด เพราะพระอานนทเป็นพหูสูตร มีความจำพระธรรมวินัยแม่นยำ ซึ่งช่วยให้การสังคายนาได้ผลสมบูรณ์ ท่านได้บรรลอรหันต์ก่อนการทำสังคายนาเล็กน้อย ภายหลังพระพุทธรเจ้าปรินิพพานแล้ว ๓ เดือน และมีชีวิตอยู่ต่อมาจนถึงอายุ ๑๒๐ ปี

เมื่อพระอานนทจะนิพพาน พระอานนทได้เดินทางกลับไปยังภูมิลำเนา คือแคว้นสักกะเข้าสมาธิบันดาลให้ไฟไหม้ร่างของท่านแล้วอัฐิแยกกันเป็น ๒ ส่วน มีความหมายว่าให้พระญาติทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายกบิลพัสดุ์ และฝ่ายเทวทหะนำเอาไปฝ่ายละส่วนเพื่อบรรจุไว้ในสถูปสำหรับสักการะบูชาจะได้ไม่แย่งกัน

เมื่อข่าวพระอานนทนิพพานกระจายไป ชาวบ้านและชาวเมืองในหมู่บ้านและเมืองต่าง ๆ ที่ได้ทราบข่าวต่างก็ร้องไห้เสียใจยิ่งกว่าเมื่อคราวพระพุทธรเจ้าปรินิพพาน เพราะชาวบ้านและชาวเมืองเห็นว่า ถึงแม้พระพุทธรเจ้าปรินิพพานแล้วยังมีพระอานนทได้ดูต่างหน้า ได้เห็นพระอานนทก็เหมือนได้เห็นพระพุทธรเจ้า รู้สึกเหมือนพระพุทธรเจ้ายังไม่ปรินิพพาน

พระเจ้าสุทโธทนะ

พระเจ้าสุทโธทนะเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสีหฬุ และพระนางกาญจนามิแห่งแคว้นสักกะ ซึ่งมีเมืองหลวงชื่อ เมืองกบิลพัสดุ์ พระเจ้าสีหฬุและพระนางกาญจนามิพระราชโอรสและพระราชธิดาด้วยกันหลายพระองค์ พระองค์แรกคือ พระเจ้าสุทโธทนะ ซึ่งต่อมาได้ครองเมืองกบิลพัสดุ์ พระเจ้าสุทโธทนะมีพระมเหสีชื่อ พระนางสิริมหามายา ซึ่งกำเนิดพระนางสิริมหามายา ในราชวงศ์โกลิยะแห่งเทวทหะนคร มีพระราชโอรสคือเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเวลาต่อมา

พระเจ้าสุทโธทนะไม่มีพระราชประสงค์ให้ราชโอรสเสด็จออกผนวช แต่มีพระราชประสงค์อย่างเดียว คือ ให้อยู่ครองราชสมบัติ พระองค์ทรงทำทุกอย่างเพื่อทรงผูกมัดพระราชโอรสไว้ในชีวิตฆราวาส แต่ไม่เป็นไปดังพระราชประสงค์ เพราะเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกผนวชบำเพ็ญเพียรจนได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าและเสด็จจาริกไปทรงประกาศพระศาสนาในเมืองใหญ่ ๆ ก่อนแล้วจึงได้เสด็จมาประกาศพระศาสนาในเมืองกบิลพัสดุ์

พระพุทธรูปทรงแสดงธรรมโปรดพระเจ้าสุทโธทนะจบ พระองค์ทรงหายเข้าพระทัยผิดแล้วได้สำเร็จโสดาปัตติผลเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน

พระพุทธรูปได้เสด็จไปยังเมืองกบิลพัสดุ์หลายครั้ง ครั้งหนึ่งซึ่งมีเหตุการณ์ให้พระพุทธรูปทรงบัญญัติพระวินัยเกี่ยวกับการรับบวชกุลบุตรเป็นพระภิกษุสามเณร

คราวนั้นพระพุทธรูปประทับอยู่ที่นิโครธาราม มีพระประยูรญาติจัดถวายให้พระองค์เสด็จไปในงานขึ้นพระตำหนักใหม่ของเจ้าชายนันทะ ซึ่งเป็นพระอนุชาต่างมารดาของพระพุทธรูป หลังจากเสวยภัตตาหารและทรงแสดงธรรมแล้ว เจ้าชายนันทะถือบาตรตามส่งเสด็จ พระพุทธรูปถึงที่ประทับที่นิโครธาราม พระพุทธรูปรับสั่งว่า “นันทะจะบวชหรือไม่”

นันทะราชกุมารมีความเคารพรักยำเกรงต่อพระเชษฐามาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ยิ่งมา เป็นพระพุทธรูปด้วย ยิ่งมีความเคารพเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น แม้จะไม่สมควรใจบวช แต่ก็รับสั่งว่าจะบวช ในที่สุดพระพุทธรูปก็ให้พระนันทะบวช

เมื่อพระนางยโสธราส่งพระราชโอรสไปขอราชสมบัติ ซึ่งถือว่าเป็นมรดกที่จะตกแก่พระองค์ แต่พระพุทธรูปกลับมอบมรดกคือ ธรรมะ ซึ่งพระราชโอรสในขณะนั้นยังทรงพระเยาว์อยู่ จะรับได้ก็ด้วยการออกบวชเป็นสามเณรได้นำสามเณรราชโอรสออกบวชเสียอีกองค์หนึ่ง ทำให้เชื้อสายพระมหากษัตริย์ที่สืบสายเลือดตรงมาจากพระเจ้าสุทโธทนะหมดไป เพราะมีผู้ชายเพียง ๓ องค์ คือ พระพุทธรูป เจ้าชายนันทะ และเจ้าชายราหุล

การที่พระพุทธรูปนำพระอนุชาและพระโอรส ซึ่งเป็นพระโอรสและพระราชนัดดาของพระเจ้าสุทโธทนะออกไปบวชตามลำดับนั้น แม้พระเจ้าสุทโธทนะจะมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธรูปศาสนา

อย่างไรก็ตาม แต่ก็อดเศร้าโศกเสียใจไม่ได้ เพราะไม่มีผู้จะมาสืบสกุลวงศ์ปกครองบ้านเมืองต่อไป ทำให้พระองค์ทรงมองเห็นถึงความทุกข์ที่อาจจะเกิดขึ้นจากบุคคลอื่น เพราะเหตุนี้จึงได้ไปกราบทูลต่อพระพุทธเจ้า เล่าถึงความจริงทั้งปวงให้ทรงทราบเป็นใจความว่า

การที่รับบวชลูกหลานของชาวบ้านชาวเมืองโดยมีผู้ปกครองและบิดามารดาอย่างไม่ได้อนุญาตนั้นยังความเดือดร้อนแก่ผู้ปกครองและบิดามารดามาก ต่อไปภายหน้าถ้าจะรับบวชให้ใครขอได้โปรดให้ผู้นั้นได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองและบิดามารดาก่อน

พระพุทธเจ้าก็ทรงอนุโมทนายินดีและทรงบัญญัติเอาไว้ว่า ใครจะเข้ามาบวชในโอกาสต่อไปก็ต้องได้รับความยินยอมจากมารดาบิดาเสียก่อน ถ้ามารดาบิดาไม่ยินยอมจะบวชให้ไม่ได้

หลักปฏิบัติเหล่านี้เกิดขึ้นจากคำกราบทูลของพระเจ้าสุทโธทนะและได้ถือประเพณีปฏิบัติกันมาจนถึงบัดนี้

พระเจ้าสุทโธทนะได้ชื่อว่าเป็นพระพุทธบิดา คือเป็นบิดาของพระพุทธเจ้า แม้จะประสบความเศร้าโศกเสียใจ สูญเสียในตอนต้น แต่สิ่งที่พระองค์ได้คืนมานั้นดีเกินกว่าสิ่งที่พระองค์สูญเสียไปในครั้งแรกอย่างเปรียบเทียบกันไม่ได้

หลังจากพระเจ้าสุทโธทนะได้นิพพานไปแล้ว ราชสมบัติในกรุงกบิลพัสดุ์ ได้แก่ เจ้าชายมหามามะ ซึ่งเป็นพระราชนัดดาผู้ใหญ่สืบต่อตำแหน่งแทนสมเด็จพระปิตุลาของพระองค์

คุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่าง

พระเจ้าสุทโธทนะทรงได้รับการยกย่อง ดังนี้

๑. ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ปกครองพลกนิกรโดยทศพิธราชธรรม
๒. ทรงเป็นพระราชบิดาที่ทรงเลี้ยงดูพระราชโอรสเป็นอย่างดี
๓. ทรงมีขันติธรรม อดทนต่อทุกข์โศก ที่พลัดพรากจากพระราชโอรส พระราชนัดดาไม่ทรงพิโรธแต่อย่างไร
๔. ทรงไม่มีทิฐิมานะ ทรงให้ความเคารพนับถือพระพุทธเจ้าแม้เป็นพระราชโอรส ทรงตั้งพระราชหฤทัยพึงธรรมเทศนา และทรงปฏิบัติจนสำเร็จพระอรหันต์

เจ้าหญิงมัลลิกา

เจ้าหญิงมัลลิกาเป็นราชธิดาของมัลลกะษัตริย์แห่งแคว้นมัลละ ซึ่งมีเมืองกุสินาราเป็นเมืองหลวง คำว่า มัลลกะษัตริย์ มีใช้กษัตริย์พระองค์หนึ่งพระองค์ใด ซึ่งทรงมีอำนาจสิทธิขาดตามระบอบปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างพระมหากษัตริย์ในประเทศทั่วไป แต่หมายถึงคณะกษัตริย์หรือคณะเจ้าจำนวนหนึ่งซึ่งปกครองบ้านเมืองโดยระบอบสามัคคีธรรม มีการประชุมมีประธานใหญ่และมีการออกเสียงชี้ขาดอย่างสภาผู้แทนราษฎรในสมัยปัจจุบัน ระบอบปกครองโดยสามัคคีธรรมดังกล่าวนี้คล้ายระบอบปกครองของประเทศที่มีประธานาธิบดีเป็นประมุขทุกวันนี้

เจ้าหญิงมัลลิกาเป็นสตรีมีบุญ เพราะรูปร่างสวย และงามพร้อมทุกส่วนสดจนเรียกได้ว่างามครบเบญจกัลยาณี

เมื่อเติบโตเป็นสาว เจ้าหญิงมัลลิกาได้เป็นชายาของเจ้าชายพันธุละ ซึ่งเป็นโอรสของมัลลกะษัตริย์ ผู้หนึ่งในเมืองกุสินารา ซึ่งมีชาติมีสกุลเสมอกันกับเจ้าหญิงมัลลิกา

ภายหลังเมื่ออภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงมัลลิกาแล้ว เจ้าชายพันธุละจึงพาเจ้าหญิงมัลลิกาและบิดามารดาของตนอพยพมาพึ่งพระบารมีของพระสหายสนิทซึ่งได้แก่พระเจ้าปเสนทิโกศล

เจ้าชายพันธุละได้เข้ารับราชการที่เมืองสาวัตถี พระเจ้าปเสนทิโกศลซึ่งเคยทรงเห็นฝีมือของพระสหายมาแล้ว ได้ทรงแต่งตั้งให้เจ้าชายพันธุละเป็นเสนาบดีเป็นแม่ทัพใหญ่บัญชาการกองทัพ

ภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศพระศาสนามายังแคว้นโกศล พระศาสนาได้แพร่หลายที่เมืองสาวัตถี จนมีวัดพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ๒ วัด คือ วัดพระเชตวันหรือเชตวันาราม และวัดบุพพาราม

เจ้าชายพันธุละเสนาบดีเป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่จงรักภักดีและซื่อตรงต่อพระเจ้าปเสนทิโกศล จนได้รับแต่งตั้งจากพระเจ้าปเสนทิโกศลให้ดำรงตำแหน่งปราบข้าราชการทุจริตเป็นที่นับถือของประชาชนทั่วไป แต่การปราบผู้ทุจริตก็ก่อให้เกิดศัตรู เจ้าชายพันธุละจึงถูกข้าราชการที่สูญเสียอำนาจยุยงและใส่ความว่าจะคิดการใหญ่เพื่อแย่งอำนาจจากพระเจ้าปเสนทิโกศล

ครั้งแรกพระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ทรงเชื่อ แต่หนัก ๆ เข้าก็มีพระทัยหวั่นไหวเพราะได้ทรงสังเกตเห็นความนับถือของมหาชนที่มีต่อเจ้าชายพันธุละเพิ่มพูนขึ้นทุกวัน พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงทรงวางแผนให้คณะนายทหารชั้นผู้ใหญ่ฆ่าเจ้าชายพันธุละเสนาบดีพร้อมกับบุตรชายผู้เป็นนายทหารตายทั้งหมด

เจ้าหญิงมัลลิกาทราบข่าวร้ายเรื่องนี้จากผู้หวังดีแอบเขียนรายงานส่งข่าวมาบอก วันที่ทราบข่าวร้ายนั้น เป็นวันที่เจ้าหญิงมัลลิกากำลังจะทำบุญเลี้ยงพระที่บ้าน ประธานสงฆ์ซึ่งได้รับนิมนต์มาฉันอาหารวันนั้นคือพระสารีบุตร ผู้เป็นพระอัครสาวกของพระพุทธเจ้า

หญิงรับใช้ของเจ้าหญิงมัลลิกาคนหนึ่งยกถาดใส่อาหารออกมาเพื่อถวายพระหญิงรับใช้เดินสะดุดขาของตนเองหกล้ม ทำถาดอาหารหลุดมือตกลงแตกต่อหน้าพระสารีบุตรอาหารหกเรียรดลงกับพื้นบ้าน

พระสารีบุตรพูดเปรย ๆ ว่า “ของมันแตกกลายเป็นธรรมดา มันได้แตกสลายไปแล้วช่างมันเถอะอย่าได้คิดเสียใจเลย”

เจ้าหญิงมัลลิกาจึงหยิบจดหมายลับรายงานข่าวร้ายออกมาอ่านให้พระสารีบุตรฟัง แล้วบอกพระสารีบุตรว่านางทำใจได้ในเรื่องสิ่งของแตกสลาย ดูแต่ข่าวร้ายนางยังทำใจได้

พระสารีบุตรฉันอาหารแล้วกล่าวคำอนุโมทนาว่า “ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ไม่มีเครื่องหมายบอกให้รู้ว่าเบื้องหน้าจะเป็นอย่างไร ไม่มีใครรู้ได้ทั้งลำบากทั้งอายุสั้นซ้ำเติมไปด้วยความทุกข์”

เจ้าหญิงมัลลิกาเรียกลูกสะใภ้มาประชุมเล่าเรื่องทั้งหมดให้ฟัง สอนลูกสะใภ้ว่าอย่าได้อาฆาตพระเจ้าปเสนทิโกศล ขอให้ทุกคนเข้าใจว่าที่เจ้าชายพันธุลและลูก ๆ ที่ประสบความตายเพราะถูกฆ่าครั้งนี้เข้าใจไม่มีความผิด เป็นคนบริสุทธิ์ที่ตายเพราะถูกยุยงด้วยความอิจฉาอาฆาตบุคคลเหล่านี้ตายเพราะกรรมเก่าที่เคยทำมา อย่าโกรธ อย่าอาฆาต จะเป็นเวรสืบต่อไปอีกขอให้อภัยโทษแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล จะได้หมดเวรกรรมแก่กัน

เจ้าหญิงมัลลิกานั้น ภายหลังได้กลับมาถึงเมืองกุสินารา และได้อยู่ที่นั่นด้วยความผาสุก โดยวางใจตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรมของพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาที่เมืองกุสินารา แล้วปรินิพพาน เจ้าหญิงมัลลิกาพร้อมด้วยลูกสะใภ้ก็ได้พากันมานมัสการพระพุทธสรีระพระพุทธเจ้าและได้อยู่ที่เมืองกุสินาราจนสิ้นชีวิต

คุณธรรมที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่าง

เจ้าหญิงมัลลิกาได้รับการยกย่องหลายประการดังนี้

๑. มีขันติธรรม อดทนต่อความสูญเสียอย่างใหญ่ เมื่อเสียสามีและลูกชายได้ตายไปก็ทำใจได้ เก็บความรู้สึกไว้
๒. เป็นผู้มีความเลื่อมใส ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง
๓. เป็นผู้ที่ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แก้ไขปัญหาชีวิตได้สำเร็จ
๔. เป็นผู้ที่บำเพ็ญทานให้พระพุทธศาสนามีได้ขาด

ประเด็นอภิปราย

- ก่อนที่พระอานนท์จะยอมรับเป็นพุทธอุปัฏฐากพระพุทธองค์ ได้ขอพร ๘ ประการจากพระพุทธเจ้า แสดงว่าพระอานนท์มีคุณธรรมล้ำเลิศกว่าคนทั่วไปอย่างไร และนักเรียนเห็นว่าคุณธรรมข้อใดจะเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของนักเรียนได้

- นักเรียนช่วยกันวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณธรรมจากประวัติของพระอานนท์ พระเจ้าสุทโธทนะและพระนางมัลลิกาที่ศึกษามา ที่นักเรียนเห็นว่าเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ของนักเรียนได้เป็นอย่างดี และสามารถสร้างสังคมให้เป็นสุขได้อย่างไร (เลือกวิเคราะห์ ๑ ท่าน)
- การที่พระอานนท์ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในด้านเป็นพหูสูตร คือได้ยินได้ฟังมาก และเป็นผู้มี ความพากเพียร คือท่องจำคำสอนของพระพุทธเจ้าจนจำพุทธพจน์ได้ทั้งหมดและปฏิบัติ หน้าที่ด้วยความขยันหมั่นเพียร มีข้อคิดในการทำงานให้บรรลุความสำเร็จของนักเรียนอย่างไรบ้าง
- นักเรียนช่วยกันวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นถึงความสำคัญที่ต้องเรียนรู้ประวัติของ พุทธสาวก พระพุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง และทำให้นักเรียนได้รับคุณประโยชน์อย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. แบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็น ๓ กลุ่ม ให้ช่วยกันค้นคว้าหาข้อมูลทำรายงานตาม ประเด็นหัวข้อดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ ๑ ประวัติพระอานนท์ และคุณธรรมที่ควรถือเอาเป็นแบบอย่าง

กลุ่มที่ ๒ ประวัติพระเจ้าสุทโธทนะ และคุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่าง

กลุ่มที่ ๓ ประวัติพระนางมัลลิกา และคุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่าง

โดยค้นคว้าเพิ่มเติมจากหนังสือ หรือสอบถามจากท่านผู้รู้ เช่นพระสงฆ์ที่วัดแล้วส่งตัวแทน นำข้อมูลที่ศึกษาค้นคว้ามาได้ รายงานหน้าชั้นเรียน หลังจากรายงานเสร็จเปิดโอกาสให้สมาชิก ชักถามปัญหา แล้วครูและนักเรียนช่วยกันสรุปเพิ่มเติมให้สมบูรณ์

๒. นักเรียนแต่ละคนเขียนเรียงความหัวข้อเรื่อง “พุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธ ตัวอย่างที่ข้าพเจ้าประทับใจ” (เฉพาะท่านใดท่านหนึ่ง) พร้อมบอกเหตุผลและคุณธรรมของท่าน เหล่านั้นที่ควรถือเอาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ความยาว ๑ หน้ากระดาษ แล้วคัดเลือก เรียงความที่เขียนได้สมบูรณ์ที่สุด ๕ ฉบับ นำไปติดที่ป้ายนิเทศ

๓. ให้นักเรียนแสดงละครโดยใช้บทบาทสมมติเป็นพุทธสาวก และชาวพุทธตัวอย่าง เพื่อให้ นักเรียนได้เห็นจริงสมกับสภาพของเนื้อเรื่องและจดจำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ เมื่อพระพุทธเจ้าใกล้จะปรินิพพาน พระอานนท์แอบไปยืนร้องไห้ อยู่หลังวิหาร เพราะความอาลัยรักที่จะต้องจากกันเสียแล้ว พระพุทธเจ้าทราบเรื่อง จึงตรัสให้เข้าเฝ้าตอนนี้ มีเรื่องราวกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ มหาปรินิพพานสูตร

“พระผู้มีพระภาคทรงทราบตรัสเรียกให้เข้าเฝ้าแล้วตรัสลอบใจว่า เป็นธรรมดาที่จะต้องพลัดพรากจากของรัก ของชอบ ใจจะปรารถนาให้สิ่งที่มีความทรุดโทรมเป็นธรรมดามีให้ทรุดโทรมย่อมเป็นไปไม่ได้ และตรัสสรรเสริญพระอานนท์ว่า ตั้งเมตตา ทางกาย วาจา ใจ ในพระพุทธองค์มาตลอดกาลนาน ได้ชื่อว่าทำบุญไว้แล้วจึงเริ่มตั้งความเพียรเถิด จะเป็นผู้สิ้นอาสวะโดยพลัน” หมายความว่าให้พระอานนท์ทำความเพียรต่อไปไม่หยุดยั้ง จะได้บรรลุความสำเร็จคือ หมดสิ้นกิเลส เป็นพระอรหันต์ในที่สุดได้ แม้พระองค์จะปรินิพพานไปแล้วก็ตาม

พระพุทธองค์ทรงสอนพระอานนท์เรื่องไม่ให้ยึดในพระองค์ การพลัดพรากจากของรักของชอบเป็นเรื่องธรรมดาให้พระอานนท์ตั้งใจปฏิบัติความเพียรจะได้บรรลุพระอรหันต์ แม้พระองค์จะปรินิพพานไปแล้ว นักเรียนกำลังเรียนหนังสือก็ควรตั้งใจเรียนเพื่อให้เรียนสำเร็จ การศึกษา ไม่ควรไปยึดมั่นในสิ่งอื่นนอกจากความขยันหมั่นเพียรในการเรียน

๐ พระเจ้าสุทโธทนะ เป็นบิดามารดาของพระพุทธเจ้า เมื่อแรกพระองค์เสียพระทัยและผิดหวังที่พระโอรสเสด็จออกบวช ต่อมาพระนันทะอุปสมบทและพระราหุลบรรพชาก็ทรงโทมนัสมาก แต่ก็ไม่ทรงพิโรธแต่ทรงขอให้พระพุทธเจ้าบวชให้แก่คนที่บิดามารดาอนุญาตแล้วเท่านั้น เพราะฉะนั้นในพิธิบวชในปัจจุบันจึงมีการซักถามนาว่า “อนุญาตโติสิ มาตาปิตุหิ” (พ่อแม่อนุญาตหรือยัง) ถ้ายังไม่บวชให้

๐ พระนางมัลลิกา เป็นผู้เด่นมากในทางหักห้ามพระทัยมิให้แสดงอาการเศร้าโศกอย่างรุนแรง เมื่อต้องทรงผจญภัยความสูญเสียอย่างใหญ่หลวง ซึ่งทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นโลกธรรม คือธรรมประจำโลกอย่างหนึ่ง โดยปกติคนมักเข้าใจว่าเป็นสตรีแล้วต้องอ่อนไหว อ่อนแอไม่สามารถควบคุมความรู้สึกต้นตันจิตใจเสียใจไว้ได้ พระนางมัลลิกาทรงมีความเข้มแข็งหนักแน่นควบคุมพระทัยได้ดียิ่ง เป็นแบบอย่างที่ดีที่นักเรียนควรจะนำมาเป็นแนวในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

คำถาม

๑. เล่าประวัติพระอานนท์ พระเจ้าสุทโธทนะและพระนางมัลลิกามาตามที่เขาใจ
๒. การที่พระอานนท์ทูลขอพร ๘ ประการจากพระพุทธเจ้ามีเหตุผลในการทูลขออย่างไร และมีอะไรบ้าง
๓. นักเรียนสามารถปฏิบัติตนอย่างไรบ้างโดยยึดถือแนวการปฏิบัติของพระอานนท์
๔. พระเจ้าสุทโธทนะ พระนางมัลลิกา ควรให้การยกย่องท่านในเรื่องใด และนำมาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนของนักเรียนได้อย่างไร

บทที่ ๓

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๓.๑ สติ สัมปชัญญะ

แนวคิดสำคัญ

๑. สติคือความระลึกได้ถึงสิ่งที่ได้ทำ พุท หรือคิดไปแล้ว ส่วนสัมปชัญญะ เป็นความรู้ตัวในขณะที่ทำ พุท หรือคิด
๒. ทั้งสติและสัมปชัญญะเป็นธรรมที่มีความจำเป็นในการทำ พุท หรือคิดทุกขณะ ผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลาจะเป็นผู้ทำ พุท หรือคิดผิดพลาดน้อยที่สุด สติและสัมปชัญญะ จึงเป็นธรรม ที่เป็นพื้นฐานของการกระทำทุกอย่าง เรียกว่า ธรรมมีอุปการะมาก

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้วสามารถ

๑. อธิบายความหมายของสติสัมปชัญญะ และวิเคราะห์พฤติกรรมผู้ที่มีและขาด สติสัมปชัญญะได้
๒. นำหลักธรรมในเรื่องสติสัมปชัญญะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

สติ สัมปชัญญะ

นักเรียนเคยเห็นพฤติกรรมของผู้อื่นหรือเคยเป็นแบบนี้บ้างหรือไม่

- ก. เหม่อลอยดูสิ่งใดสิ่งหนึ่งแต่ใจไม่ได้จดจ่ออยู่กับสิ่งที่ดูนั้น
- ข. ลืมทำการบ้านหรือลืมสิ่งของใด ๆ เป็นประจำ
- ค. เรียนหนังสือแบบ “ได้น้ำส้มหลัง”
- ง. จดจำการกระทำ คำพูด หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งได้โดยไม่ลืม

จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมในข้อ ก-ค นั้น แตกต่างจากพฤติกรรมในข้อ ง เป็นอย่างยิ่ง ที่เป็นเช่นนี้เพราะพฤติกรรมในข้อ ก-ค นั้น ขาดหลักธรรมพื้นฐานประการหนึ่ง นั่นคือ สติสัมปชัญญะ ก่อนที่จะทราบว่า สติสัมปชัญญะมีบทบาทต่อพฤติกรรมของคนอย่างไร ควรทำความเข้าใจความหมายของธรรมะข้อนี้ก่อน ดังนี้

สติ คือความระลึกได้ นึกได้ถึงสิ่งที่ได้ทำ พูด หรือคิดไปแล้ว ส่วน**สัมปชัญญะ** หมายถึง ความรู้ตัว รู้ชัดเข้าใจชัดถึงสิ่งที่นึกได้ ทั้งสติและสัมปชัญญะ เป็นธรรมที่ใช้ควบคู่กัน กล่าวคือ ความรู้ตัวในขณะที่ทำ พูด หรือคิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะช่วยให้ระลึกถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านมานั้นได้แม้ว่า ผ่านไปนานแล้วและในขณะเดียวกันการระลึกได้ถึงสิ่งที่ผ่านไปแล้วก็จะช่วยควบคุมให้เกิดความรู้ตัว ในขณะที่ทำได้ง่าย ดังนั้น สติสัมปชัญญะจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับบุคคลและทุกเวลา

สติและสัมปชัญญะ จึงเรียกว่า เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก ซึ่งหมายถึง เป็นธรรมที่มีอุปการะทั้งต่อบุคคลและธรรมข้ออื่น ๆ

มีอุปการะมากต่อบุคคลเพราะเป็นสิ่งที่จำเป็นหรือเป็นพื้นฐานในการที่จะทำ พูด หรือคิด สิ่งใดสิ่งหนึ่ง

มีอุปการะมากต่อธรรมข้ออื่น ๆ เพราะเป็นพื้นฐานของธรรมนั้น ๆ เช่น บุคคลจะใช้ธรรมข้อเมตตา หากขาดสติสัมปชัญญะก็จะทำให้เขาหลงลืมผลไปได้ กรณีตัวอย่างในเรื่องนี้ เช่น นักเรียนเห็นแมวตกน้ำจึงเกิดความสงสาร (กรุณา) อยากจะช่วย แต่ไม่อาจช่วยได้ จึงเกิดความเสียใจ (ทุกข) แต่หากนักเรียนมีสติสัมปชัญญะนึกได้และรู้ตัวว่าช่วยไม่ได้ก็จะเกิดความวางเฉย (อุเบกขา)

ดังนั้น นักเรียนควรจะฝึกตนให้มีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา อันจะเป็นผลให้นักเรียนมีความจำดี ไม่เป็นคนเผลอเรอ สามารถรอดพ้นจากอุบัติเหตุที่เกิดจากการขาดสติสัมปชัญญะได้ โดยการฝึกซึ่งสามารถทำได้ คือ ฝึกให้จิตจดจ่ออยู่กับเรื่องที่ทำได้ พุดหรือคิดจนกว่าจะเสร็จหรือหยุดงานนั้น ขณะที่ฟังก็ให้รู้ตัวว่ากำลังฟังอยู่ ขณะที่พุดก็ให้รู้ตัวว่าเรากำลังพุดเรื่องนี้อยู่ หรือแม้กระทั่งทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ตาม ก็ให้รู้ตัวอยู่ว่ากำลังทำสิ่งนั้นอยู่ ในขั้นนี้อาจจะยากสำหรับบางคน ดังนั้น จึงควรฝึกขั้นพื้นฐานก่อนคือการฝึกสมาธิ ซึ่งได้กล่าวไว้ในบทที่ ๗ เมื่อฝึกได้ระยะหนึ่งแล้ว นักเรียนจะสังเกตตนเองได้ว่ามีความจำดีขึ้น เรียนสิ่งใดเข้าใจได้ง่ายขึ้น ไม่เป็นคนขี้ลืมดังกล่าวแล้ว

ประเด็นอภิปราย

- การขาดสติสัมปชัญญะเกิดจากสาเหตุใดบ้าง จงอภิปราย
- ขณะที่เรานั่งพักผ่อนคลายอารมณ์ หรือดูทีวีเพื่อคลายเครียด จำเป็นต้องใช้สติสัมปชัญญะหรือไม่ เพราะเหตุใด

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนสังเกตการกระทำของเพื่อนในขณะใดขณะหนึ่ง หลังจากนั้นจึงทดสอบว่าเพื่อนได้ทำอะไรไปบ้างในช่วงเวลานั้น
๒. นักเรียนลองหัดระลึกย้อนหลังถึงการกระทำที่ผ่านมาในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งว่านักเรียนได้ทำอะไรไปบ้าง โดยเริ่มจากเวลาที่ผ่านมาน้อยที่สุดคือขณะนั้นแล้วย้อนไปเรื่อย ๆ แล้วสังเกตว่าทุกวันที่ผ่านมานักเรียนจะจำสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านมาเพิ่มขึ้นหรือไม่
๓. ให้นักเรียนหาภาพข่าวอุบัติเหตุจำนวน ๒ ภาพ แล้ววิเคราะห์ภาพว่าอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นเกิดจากอะไร เกี่ยวข้องกับสติสัมปชัญญะอย่างไร และจะแก้ไขได้หรือไม่อย่างไร

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ สติสัมปชัญญะเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการกระทำทุกอย่าง ดังนั้น ในวันหนึ่ง ๆ นักเรียนควรฝึกใช้สติสัมปชัญญะให้บ่อยที่สุด จนกลายเป็นลักษณะนิสัยจะช่วยให้นักเรียนทำพุดและคิดผิดพลาดน้อยลง

คำถาม

๑. ผลเสียของการขาดสติสัมปชัญญะมีอะไรบ้าง จงระบุเป็นข้อ ๆ
๒. คนขาดสติสัมปชัญญะและคนวิกลจริตต่างกันหรือเหมือนกันอย่างไร

๓.๒ บุพการีและกตัญญูกตเวที

แนวคิดสำคัญ

๑. บุพการี หมายถึง ผู้ที่ทำอุปการะก่อน ส่วนกตัญญูกตเวทีหมายถึง ผู้ที่รู้อุปการะที่ผู้อื่นทำแก่ตนแล้วทำตอบแทนหรือประกาศให้ปรากฏ
๒. ผู้ที่เป็นบุพการีและผู้ที่เป็นกตัญญูกตเวที จัดเป็นบุคคลที่หาได้ยาก และเป็นผู้จรรโลงสังคมไทยให้มีความสงบสุข เปี่ยมด้วยความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เป็นเอกลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของคนไทยที่ควรอนุรักษ์และส่งเสริมให้คงอยู่คู่ชนชาติไทย

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว

๑. สามารถอธิบายความหมายและการกระทำที่จัดเป็นบุพการีและกตัญญูกตเวทีได้
๒. เห็นคุณค่าของการปฏิบัติตนเป็นบุพการีและกตัญญูกตเวที และปฏิบัติตนเป็นบุพการีและกตัญญูกตเวทีที่ดีได้

บุพการีและกตัญญูกตเวที

บุพการี หมายถึง ผู้ที่ทำอุปการะหรือพระคุณก่อน ให้ความช่วยเหลือและทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ก่อน ดังนั้น มนุษย์ทุกคนจะมีบุพการีกันทั้งสิ้น เพราะบุพการีตามความหมายนี้ คือ บิดามารดานั่นเอง เพราะบิดามารดาเป็นผู้มีพระคุณต่อบุตรธิดาตั้งแต่แรกเริ่มที่บุตรธิดาถือกำเนิดในครรภ์ของมารดาด้วยกรณีดังต่อไปนี้

๑. ท่านคอยทะนุถนอมบำรุงลูกที่เกิดในครรภ์
๒. ท่านคอยห่วงใยเอาใจใส่ในทุก ๆ ด้านตลอดเวลา
๓. ท่านยอมทนลำบากตรากตรำก็เพื่อลูก

แม่เฝ้าทะนุถนอมลูกที่เกิดในครรภ์

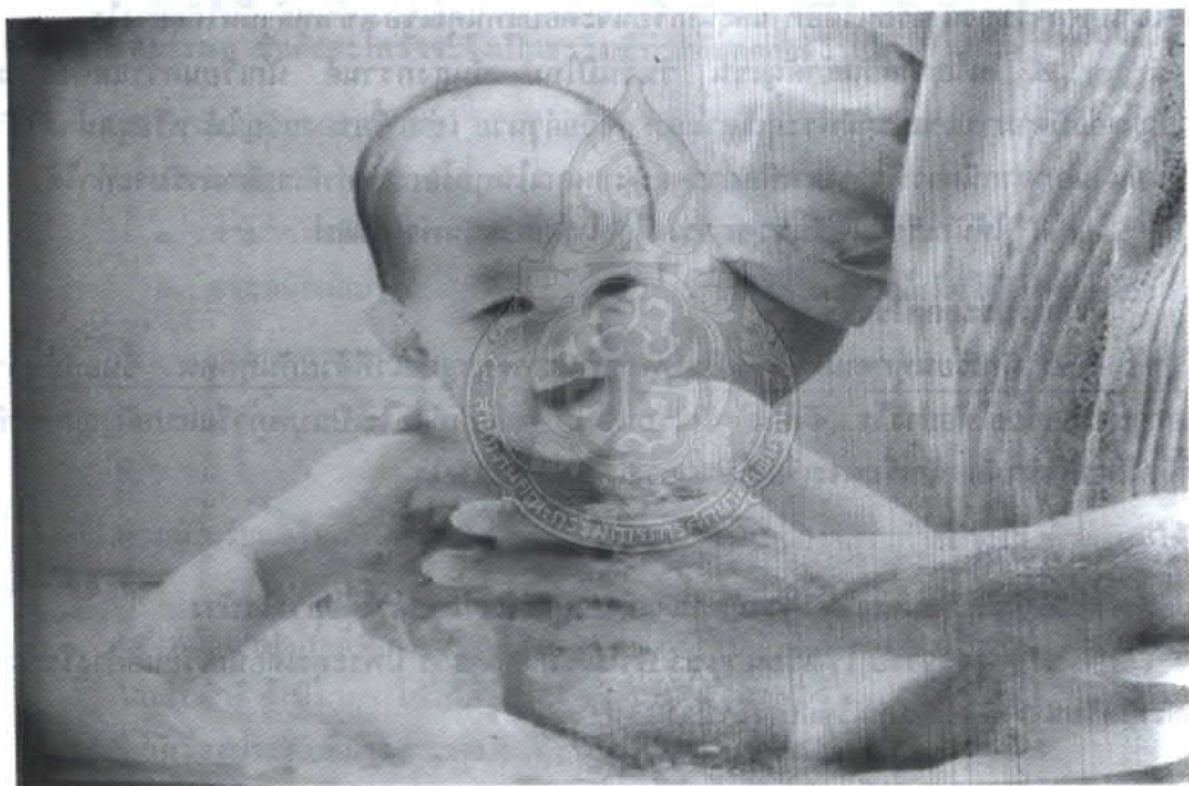
เพราะฉะนั้น บิดามารดาจึงจัดเป็นบุพการีคนแรกของลูก

อีกความหมายหนึ่ง **บุพการี** ได้แก่ ผู้ที่ทำอุปการะใด ๆ แก่ผู้ใดผู้หนึ่งก่อน เช่น ครูอาจารย์ สอนนักเรียน เพื่อนช่วยเพื่อนทำงาน เป็นต้น การทำอุปการะหรือประโยชน์แก่ผู้ใดผู้หนึ่งก่อนนี้ จัดเป็นบุพการีตามความหมายนี้ทั้งสิ้น แต่ส่วนใหญ่มักใช้คำว่าบุพการีเป็นชื่อเรียกบิดามารดา เพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เราก่อนผู้อื่น

กตัญญูกตเวที หมายถึง ผู้ที่รู้อุปการะหรือประโยชน์ที่ผู้อื่นทำแก่ตนแล้วทำตอบแทน หรือทำคุณความดีที่เขาทำแก่ตนนั้นให้ปรากฏ โดยการรู้พระคุณนั้นจะต้องเป็นไปด้วยความซาบซึ้ง เห็นคุณค่าจริงมิใช่เสแสร้งทำหรือทำโดยความไม่สมัครใจ และการตอบแทนคุณนั้น อาจทำได้หลายวิธี เช่น พ่อแม่เลี้ยงดูเรามา เราก็ตอบแทนด้วยการเลี้ยงดูท่านบ้าง จัดเป็นการตอบแทนในสิ่งเดียวกัน อีกวิธีหนึ่งคือ การทำคุณความดีให้ปรากฏ เช่น พ่อแม่เลี้ยงดูเรามา เราก็ตั้งใจเรียน ประพฤติตนเป็นคนดี รักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล เป็นต้น ซึ่งถือว่า เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีประการหนึ่งเช่นกัน

ทั้งผู้ที่เป็นบุพการีและกตัญญูทเวที่จัดว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลกเพราะผู้ที่อุปการะต่อผู้อื่นก่อนโดยไม่หวังผลตอบแทนนั้น นอกจากบิดามารดาแล้วจะหาได้ยากยิ่ง ส่วนผู้ที่เป็นกตัญญูทเวที่จริง ๆ นั้นก็หาได้ยากเช่นกัน เพราะคนเรามักจะถูกความโลภและความเห็นแก่ตัวครอบงำจิตเป็นส่วนใหญ่จึงมักมองไม่เห็นบุญคุณที่ผู้อื่นทำไว้แก่ตน

แต่สภาพหาได้ยากดังกล่าวนี้อาจมีน้อยในประเทศไทย เพราะคนไทยส่วนใหญ่ได้รับการปลูกฝังเรื่องกตัญญูทเวที่เป็นเวลานาน จึงทำให้คนไทยอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทรห่วงใยเอาใจใส่กัน ลูกหลานจะเลี้ยงดู พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ไปจนตายจากกัน ปู่ยาดายายจะเลี้ยงดูลูกหลานกระทั่งเหลนไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่

ความผูกพันของสังคมไทย

ความผูกพันเหล่านี้เป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของคนไทย ทำให้คนไทยปรากฏแก่ผู้อื่นว่าเป็นคน “รู้จักคุณคน” ซึ่งลักษณะเด่นนี้จะหาได้ยากในประเทศอื่น ๆ ดังนั้น เราคนไทยจึงสมควรที่จะช่วยกันอนุรักษ์เอกลักษณ์นี้ไว้ให้คงอยู่คู่ประเทศไทยสืบไป

ประเด็นอภิปราย

- ความเห็นที่ว่า พ่อแม่เป็นเพียงผู้ให้กำเนิด ส่วนลูกเกิดมาจากความไม่ตั้งใจของพ่อแม่ เท่านั้น นักเรียนเห็นด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย
- ในขณะที่ นักเรียนจะสามารถเป็นบุพการีต่อผู้อื่นได้หรือไม่ หากเป็นได้จะอย่างไร แก่ใครบ้าง

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนระลึกว่า นอกจากบิดามารดาของนักเรียนแล้ว ใครบ้างที่สามารถจัดเป็นบุพการีของนักเรียนได้อีก และนักเรียนจะตอบแทนคุณของเขาเหล่านั้นได้อย่างไร
๒. ในโอกาสวันสำคัญเช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ นักเรียนควรแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดาและผู้มีพระคุณตามสภาพเอื้ออำนวย เช่น ชื้อของขวัญให้ หรือรดน้ำคำหัว เป็นต้น นอกจากนี้ควรพิจารณาเพื่อการตอบแทนคุณในทุกโอกาสเท่าที่เราสามารถจะทำได้
๓. ให้นักเรียนจัดนิทรรศการ เนื่องในโอกาสวันพ่อ วันแม่

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ นักเรียนทุกคนมีหน้าที่เป็นบุพการีและกตัญญูทดแทนต่อกันทุกคน ขึ้นอยู่กับว่าโอกาสจะอำนวยให้อย่างไร ดังนั้น นักเรียนจึงมีทางเลือกก็คือจะเป็นบุพการีและกตัญญูทดแทนที่ดีหรือไม่ดีเท่านั้น นักเรียนจะเลือกเป็นอย่างไรและทำอย่างไร

คำถาม

๑. นักเรียนจะแสดงความกตัญญูทดแทนต่อบิดามารดาได้อย่างไรบ้าง
๒. ครูอาจารย์ โรงเรียน ภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำลำธาร มีพระคุณต่อนักเรียนอย่างไรบ้าง และนักเรียนจะตอบแทนคุณได้อย่างไรบ้าง

๓.๓ ขันติ ไสรัจจะ

แนวคิดสำคัญ

๑. ขันติ คือ ความอดทนเป็นสภาพจิตใจที่สามารถทนต่อเหตุการณ์หรือสภาพการณ์ที่ทำให้เกิดความทุกข์หรือความเจ็บปวดได้ ส่วนไสรัจจะ คือ ความสงบเสถียร ความมีอริยาสัยดีงาม

๒. ผู้มีขันติและไสรัจจะเป็นผู้ที่มีจิตเข้มแข็งและมีมารยาทงดงามปฏิบัติตนในสังคมได้อย่างเหมาะสม ขันติและไสรัจจะจึงเป็นธรรมที่ทำให้บุคคลลงดงามได้

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาหัวข้อนี้แล้ว

๑. สามารถอธิบายความหมายของขันติและไสรัจจะได้

๒. ตระหนักและเห็นคุณค่าของขันติและไสรัจจะ สามารถนำไปใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ขันติ ไสรัจจะ

หากนักเรียนหรือคนใดคนหนึ่งอยากทำให้ตนเองแลดูสวยงามจะอย่างไร คำตอบที่ได้ก็จะเป็นดังนี้

แต่งหน้าทาปาก ทำผมให้แลดูดี

ใส่เสื้อผ้าดี ๆ มีราคา ให้โก้หรู

ใส่เครื่องประดับที่มีราคาแพง ๆ

ทำเนื้อตัวให้สะอาดหมดจด

นักเรียนจะเห็นว่า การกระทำทั้งหมดนี้ล้วนมีส่วนช่วยให้เราดูสวยงามขึ้นในสายตาของผู้อื่น และเป็นการกระทำที่นักเรียนจะพบเห็นได้ในสังคมทั่วไป

แต่การกระทำดังกล่าวจะช่วยให้เราสวยแต่ภายนอกเท่านั้น ซึ่งนับว่ายังขาดไปอีกส่วนหนึ่ง นั่นคือ ความสวยงามภายใน ซึ่งหมายถึง ความสวยงามของจิตใจอันแสดงออกมาภายนอกเป็นความประพฤติของเรานั้นเอง

ความสวยงามภายนอกจะหมดไปหากผู้นั้นมีกิริยามารยาทไม่เรียบร้อย

หากกิริยามารยาทเรียบร้อย แม้แต่งกายจะไม่ดีนัก ผู้นั้นอาจแลดูดีในสายตาผู้อื่นได้ กิริยามารยาทที่ดีงามดังกล่าว ล้วนถูกปรุงแต่งมาจากสภาพจิตใจภายในทั้งสิ้น เมื่อจิตใจดีงามกิริยามารยาทก็ย่อมงดงามไปด้วย ดังนั้น หากนักเรียนต้องการเป็นผู้งามพร้อมทั้งกายและใจ ก็ต้องประพฤติธรรมควบคู่ไปกับการแต่งกายภายนอก ธรรมะดังกล่าวนี้ คือ ขันติและโสรัจจะ

ขันติ หมายถึง ความอดทนอันเป็นสภาพจิตใจที่สามารถทนต่อเหตุการณ์หรือสภาพการณ์ ที่ทำให้เกิดความทุกข์หรือความเจ็บปวดได้ สาเหตุที่จะต้องใช้ความอดทนนั้นมี ๔ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. ปราภฏการณธรรมชาติ เช่น ความร้อน ความหนาว
๒. ความเหนื่อยยากลำบากในการเรียน การทำงานหรือกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง
๓. ทุกขเวทนา คือ ความเจ็บปวด ความป่วยไข้ทางร่างกาย
๔. ความเจ็บปวดทางจิตใจ เช่น ความโกรธ ความเสียใจ

ต้องอดทนต่อความป่วยไข้ทางร่างกาย

เมื่อนักเรียนประสบกับเหตุการณ์ทั้ง ๔ อย่างนี้อย่างใดอย่างหนึ่ง หากนักเรียนไม่แสดงอาการท้อทรมานหรือเจ็บปวดที่เกินกว่าเหตุ ไม่ตอบโต้ ด้วยสภาพจิตใจที่เข้มแข็ง ไม่แสดงอาการใด ๆ ทางสีหน้าและจิตใจ จัดว่าเป็นผู้มี ความอดทนได้ดีในระดับหนึ่ง และหากนักเรียนฝึกจนเคยชินแล้ว ก็จะทำให้ตัวเราเป็นที่รัก เป็นที่พอใจของผู้อื่น ทั้งไม่ต้องไปก่อเวรและภัยกับใคร ๆ อันจะเป็นผล ให้เรามีความสบายใจมีความสุขมากยิ่งขึ้น

โสรัจจะ หมายถึง ความสงบเสงี่ยม เป็นการควบคุมพฤติกรรมทั้งที่เป็นการกระทำ และคำพูดให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ด้วยความเรียบร้อย ธรรมชาตินี้รวมความถึง ความเป็นผู้มี อหยาตยัตถามอันเป็นเหตุให้พฤติกรรมที่ปรากฏต่อผู้อื่น มีความเรียบร้อยสวยงาม นุ่มนวล อ่อนโยน เป็นที่ประทับใจแก่คนทั่วไป

หากนักเรียนมีความอดทนประจำใจและถูกปรุงแต่งด้วยความสงบเสงี่ยมแล้ว กิริยามารยาท ความประพฤติของนักเรียนก็จะเป็นที่ประทับใจแก่ผู้ที่ได้พบเห็นเป็นอย่างมาก แม้นักเรียนจะไม่ได้ ปรุงแต่งความงามภายนอกก็ตาม

ประเด็นอภิปราย

- นอกจากขันติและโสรัจจะแล้ว นักเรียนเห็นว่าควรมีองค์ประกอบอื่นอีกหรือไม่ ที่จะทำให้นักเรียนเป็นผู้งามพร้อมด้วยกิริยามารยาท
- การมีขันติหรือโสรัจจะเพียงอย่างเดียวหนึ่งจะเพียงพอหรือไม่ ที่จะทำให้เราเป็นผู้งามพร้อมด้วยกิริยามารยาท เพราะเหตุใด จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรศึกษาวิธีที่จะทำให้เกิดความอดทน โดยสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กับเพื่อนหรือศึกษาจากท่านผู้รู้ รวบรวมวิธีต่าง ๆ นั้นมาทดลองใช้ แล้วพิจารณาว่าวิธีใดเหมาะสม ในสถานการณ์ใดและวิธีใดเป็นวิธีที่นักเรียนทำได้และดีที่สุด จากนั้นจึงฝึกใช้วิธีนั้นบ่อย ๆ จนเคยชิน

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในวันหนึ่ง นักเรียนจะต้องประสบเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย ทั้งที่น่าพอใจและ ไม่น่าพอใจแต่เนื่องจากเราต้องอยู่ในสังคม ติดต่อกับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ขันติและโสรัจจะจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อนักเรียนในสถานการณ์นั้น ๆ นักเรียนจึงควรฝึกใช้เป็นประจำให้ถูกเวลาและ โอกาส

คำถาม

นักเรียนมีวิธีคิดหรือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความอดทนในสถานการณ์ต่อไปนี้อย่างไรบ้าง

๑. เมื่อโกรธเพื่อน
๒. เมื่อรู้สึกเบื่อหน่ายที่จะเรียนหนังสือ
๓. เมื่อเจออากาศร้อนหรือหนาว
๔. เมื่อมีตบตบมือเด็กน้อย

๓.๔ อธิปไตย ๔

แนวคิดสำคัญ

๑. อธิปไตย คือ คุณธรรมเป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ มี ๔ ประการ คือ ความพอใจในสิ่งนั้น ความพยายามทำสิ่งนั้นอย่างต่อเนื่อง ความเอาใจใส่ และการพิจารณาใคร่ครวญในสิ่งนั้น

๒. ผู้มีอธิปไตยย่อมเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนผู้ขาดอธิปไตยหรือไม่ครบทั้ง ๔ ประการย่อมทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ไม่สมบูรณ์ และไม่ประสบความสำเร็จในกิจกรรมนั้น

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว

๑. สามารถอธิบายความหมายและกระบวนการของอธิปไตยได้
๒. เห็นคุณค่าและความจำเป็นของอธิปไตย สามารถนำไปใช้ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

อธิปไตย ๔

นักเรียนอยากประสบความสำเร็จหรือเหตุการณ์ต่อไปนี้บ้างหรือไม่
 สอบได้เกรด ๐ ทุกวิชาหรือวิชาใดวิชาหนึ่ง
 ทำกิจกรรมใด ๆ ไม่สำเร็จ
 ประกอบอาชีพใด ๆ ก็ประสบความสำเร็จ
 เล่นกีฬาแล้วแพ้ทุกครั้ง
 เขียนหนังสือไม่สวย
 เรียนคณิตศาสตร์ไม่เก่ง

ทุกคนย่อมไม่ชอบภาวะเช่นนี้ แต่ในบางครั้ง นักเรียนก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น นักเรียนอาจสอบได้เกรด ๐ ในวิชาใดวิชาหนึ่ง และนักเรียนทราบหรือไม่ว่าที่นักเรียนเป็นเช่นนั้นเป็นเพราะเหตุใด

บางคนอาจไม่ชอบเรียนวิชานี้

เมื่อไม่ชอบวิชานี้จึงไม่สนใจที่จะเรียน

เมื่อไม่ชอบไม่สนใจเรียนจึงไม่ยักดูหนังสือ

เมื่อไม่ดูหนังสือจึงไม่มีความรู้ในวิชานั้น ถึงเวลาสอบจึงทำให้สอบได้คะแนนไม่ดีหรือสอบตก

แม้ในการทำกิจกรรมใด ๆ ก็เช่นเดียวกัน ดังนั้น หากนักเรียนไม่ต้องการภาวะเช่นนี้ ควรศึกษาว่าวิธีที่จะไม่ทำให้สอบตกหรือทำงานผิดพลาดนั้น ควรจะเป็นอย่างไรในขั้นนี้จะเสนอแนะขั้นตอนในการเรียนหรือการทำงานให้สำเร็จ ดังนี้

ขั้นที่ ๑ นักเรียนต้องรักหรือชอบที่จะทำงานนั้นให้ได้ ความชอบที่จะทำจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการเรียนหรือการทำงานทุกอย่าง ดังกรณีตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าเมื่อนักเรียนไม่ชอบเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งจะทำให้ไม่สนใจเรียน ไม่อยากอ่านวิชานั้น ซึ่งจะทำให้เกิดผลคือ สอบตกหรือสอบได้คะแนนไม่ดี ดังนั้น นักเรียนจะต้องทำให้ชอบเรียนวิชานั้นให้ได้ซึ่งนักเรียนอาจจะหาเหตุผลต่าง ๆ เพื่อมาทำให้ชอบวิชานั้น เช่น วิชานั้นเป็นวิชาที่จะต้องเรียน หากไม่ชอบเรียน ก็จะต้องสอบได้คะแนนไม่ดีอันจะทำให้คะแนนของวิชาที่ชอบต่ำลงไปด้วย หรือ หากไม่ชอบวิชานั้น เวลานั่งเรียนจะต้องนั่งเรียนอย่างเบื่อหน่าย ทรมาน แต่ถ้าชอบอาจจะนั่งเรียนอย่างสนุกสนาน

ขั้นที่ ๒ ทำงานนั้นอย่างต่อเนื่อง อันจะเป็นส่วนทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกเพลิดเพลินกับงานนั้น หากทำบ้างหยุดบ้าง จะทำให้เกิดความเกียจคร้าน อันจะเป็นผลทำให้การเรียนหรือการทำงานไม่สำเร็จ

ขั้นที่ ๓ ให้ความสนใจ เอาใจใส่ จดจ่ออยู่กับงานนั้น หากนักเรียนทำงานโดยไม่สนใจ ไม่ใส่ใจ โอกาสที่จะเกิดความผิดพลาดหรือความล้มเหลวก็ย่อมจะเป็นไปได้สูง

ขั้นที่ ๔ พิจารณาใคร่ครวญ ไตร่ตรองเหตุผลในเรื่องที่ทำนั้น ตรวจสอบสิ่งที่ทำนั้น ทั้งก่อนทำขณะทำและหลังจากทำเสร็จแล้ว ความจริงแล้วขั้นตอนนี้เป็นขั้นที่ต้องใช้ควบคู่กับทุกขั้นตอนดังกล่าวข้างต้น

เมื่อนักเรียนได้ปฏิบัติตามขั้นตอนดังกล่าวข้างต้น ย่อมจะประสบกับความสำเร็จทั้งในการเรียนและการทำงานแน่ หากไม่มีเหตุการณ์อันเป็นผลกระทบอื่น ๆ มาสอดแทรกในระหว่างนั้น เช่น ความเจ็บป่วยในขณะสอบ

ผู้มีอิทธิบาทย่อมเป็นผู้ประสบความสำเร็จ

ขั้นตอนทั้ง ๔ ขั้นตอนดังกล่าวข้างต้น เรียกว่า อิทธิบาท ๔ คือ ทางแห่งความสำเร็จหรือคุณธรรมเป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จ ๔ ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งได้แก่ขั้นที่ ๑-๔ ตามลำดับนั่นเอง

หากนำอิทธิบาท ๔ ไปใช้โดยไม่ครบกระบวนการก็ย่อมจะมีผลกระทบต่อการเรียนหรือการทำงาน คือ อาจทำให้การเรียนหรือการทำงานไม่สำเร็จหรือสำเร็จน้อยกว่าที่ควรจะเป็น เช่น แม้จะมีความชอบที่จะทำ (ฉันทะ) สนใจทำ (จิตตะ) และหมั่นตรึงตรองใคร่ครวญอยู่เสมอ (วิมังสา) แต่หากขาดการกระทำอย่างต่อเนื่อง (วิริยะ) ก็จะทำให้งานสำเร็จหรือไม่สำเร็จ ดังนั้นการใช้อิทธิบาทจะต้องใช้ให้ครบทุกขั้นตอนตามกระบวนการดังกล่าวแล้ว

ประเด็นอภิปราย

- แดงนำหลักอิทธิบาทมาใช้ในการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ทุกประการ แต่เมื่อสอบปรากฏว่าแดงสอบได้เกรด ๐ นักเรียนคิดว่า อาจเป็นเพราะสาเหตุใดได้บ้างที่ทำให้เขาสอบได้เกรด ๐

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

ให้นักเรียนวิเคราะห์ผลการเรียนในวิชาที่สอบตกหรือสอบได้คะแนนน้อย โดยใช้หลักอิทธิบาท ๔ เป็นเครื่องตรวจสอบว่ามีความบกพร่องในขั้นตอนใด หรืออาจนำหลักอิทธิบาทนี้ไปตรวจสอบผลการเรียนของเพื่อน ๆ ว่ามีความบกพร่องในขั้นตอนใด และจะแก้ไขได้อย่างไร จึงจะถูกต้อง จากนั้น ให้นักเรียนปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนวิชานั้น เมื่อสิ้นสุดการเรียนให้เปรียบเทียบว่าผลการเรียนของนักเรียนดีขึ้นหรือไม่

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ อิทธิบาท ๔ เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในกิจการงานทั้งปวง การดำรงชีวิตในแต่ละวันที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทุกประเภท หากนักเรียนต้องการประสบความสำเร็จในกิจกรรมนั้น ๆ จำต้องปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท ๔ น้อย่างครบถ้วน แม้นักเรียนจะท่องจำได้ อธิบายได้ หากไม่นำไปใช้ก็จะไม่เกิดประโยชน์ใด ๆ จากธรรมหมวดนี้

คำถาม

๑. หากเพื่อนของนักเรียนไม่ชอบเรียนวิชาคณิตศาสตร์ นักเรียนจะอธิบายและให้เหตุผลอย่างไรบ้างที่จะทำให้เพื่อนของนักเรียนหันมาชอบ

๒. ให้นักเรียนวิเคราะห์กรณีตัวอย่างต่อไปนี้ว่า ขาดอิทธิบาท ๔ ข้อใดหรือไม่

ก. แดงชอบเรียนคณิตศาสตร์ สนใจและขยันทำการบ้าน เมื่อทำเสร็จจะรีบส่งครูทันที
ปรากฏว่า เขาลืมเขียนคำตอบขั้นสุดท้าย

ข. ดำอยากเป็นนักกีฬาของโรงเรียน แต่ขาดซ้อมบ่อย ๆ จึงไม่ได้รับคัดเลือกเป็น
นักกีฬาของโรงเรียน

บทที่ ๔

พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

๔.๑ ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย

แนวคิดสำคัญ

พระสงฆ์เป็นรัตนหนึ่งในพระรัตนตรัย เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นผู้สืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาเรื่องพระสงฆ์จะช่วยให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระสงฆ์ได้อย่างถูกต้อง และเป็นแรงจูงใจให้ผู้ศึกษาพยายามพัฒนาตนให้มีคุณธรรมสูงขึ้น

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระสงฆ์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย
๒. สามารถบอกประเภทของพระสงฆ์ได้

ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย

ดังเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่า สิ่งที่เป็นที่เคารพนับถือสูงสุดของชาวพุทธเรียกว่าพระรัตนตรัย แปลว่า แก้วที่ประเสริฐ ๓ ประการ คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ โดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา ทรงค้นพบพระธรรมด้วยพระปัญญาอันสูงส่ง เป็นผู้หมดกิเลส ตัดความโลภโกรธหลงได้อย่างสิ้นเชิง นอกจากนี้ พระมหากรุณาธิคุณ พระองค์ทรงมีพระทัยประกอบด้วยกรุณาสั่งสอนสาวกให้บรรลุนิพพานได้ลี้มรสของความหลุดพ้นตามพระองค์ พระธรรมคือหลักความจริงหลักปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ แล้วนำมาเผยแผ่แก่สาวกและประชาชนทั่วไป ซึ่งหากใครนำไปประพฤติปฏิบัติแล้วก็จะได้รับผลของการปฏิบัติตามสมควรแก่การปฏิบัติ เช่น หากนักเรียนขยันหมั่นเพียรในการอ่านหนังสือ ถ้าขยันมากก็จะมี

ความรู้ความเข้าใจในบทเรียนนั้นมาก หากขยันน้อยก็จะมีความรู้ความเข้าใจในบทเรียนนั้นน้อย เป็นต้น

ส่วนพระสงฆ์ คือ กลุ่มสาวกของพระพุทธเจ้าที่ได้บรรพชาอุปสมบทถูกต้องตาม พระธรรมวินัย ศึกษาพระธรรมวินัย ประพฤติปฏิบัติชอบตามพระวินัยที่บัญญัติไว้และนำพระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาเผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชนให้นำไปประพฤติปฏิบัติกันตามสมควร อย่างไรก็ดี นักเรียนจะต้องทำความเข้าใจเสียก่อนว่า คำว่า **พระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนา** มี ๒ ประเภท คือ

๑. **อริยสงฆ์** คือ สงฆ์ที่บรรลุลุคณวิเศษ บรรลุธรรมตั้งแต่โสดาปัตติผลเป็นต้นไป มีกิเลสเบาบางจนกระทั่งถึงหมดกิเลส โดยเรียกตามลำดับธรรมที่บรรลु คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีและพระอรหันต์ สงฆ์ประเภทนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สาวกสงฆ์ ดังที่เราสวดสรรเสริญ ในบทสังฆคุณว่าสุปฏิปันโน ภควโค สาวกสังโฆ....

๒. **สมมติสงฆ์** ได้แก่ พระสงฆ์ที่นักเรียนพบเห็นอยู่โดยทั่วไปในปัจจุบัน เป็นผู้ได้รับการบรรพชาอุปสมบท (บวช) ถูกต้องตามพระธรรมวินัย รัชชาศีล ๒๒๗ ข้อ มีหน้าที่ศึกษา ประพฤติและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย แล้วนำพระธรรมที่ศึกษานั้นมาเผยแพร่สั่งสอนแก่พุทธศาสนิกชน ตามสมควร พระสงฆ์ประเภทนี้หากประพฤติดีและปฏิบัติธรรมจนบรรลุธรรมขั้นสูงตั้งแต่โสดาปัตติผลเป็นต้นไปก็จะเป็นพระสงฆ์ประเภทที่ ๑ ได้

พระสงฆ์ในข้อที่ ๒ นี้ หากมีรูปเดียวจะเรียกว่า พระภิกษุ แต่หากรวมกันตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป จะเรียกว่า ภิกษุสงฆ์ แปลว่า หมู่ของภิกษุ สามารถทำสังฆกรรม (กิจที่สงฆ์จะต้องทำ) บางอย่างได้ แต่ในปัจจุบันอาจมีบางคนเรียกพระภิกษุ ๑ รูปว่าพระสงฆ์ ก็พอจะอนุโลมได้ หากภิกษุรูปนั้น เป็นผู้ที่มีหมู่สงฆ์ทั้งหมดแต่งตั้งเป็นตัวแทนของสงฆ์ หากมิใช่กรณีดังกล่าว ควรจะเรียกว่า พระภิกษุ จึงจะถูกต้อง

ดังนั้น พระสงฆ์ที่ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัยนั้นก็คือ พระอริยสงฆ์ แต่ในปัจจุบัน เราไม่อาจทราบได้ว่า พระภิกษุรูปใดเป็นสงฆ์ประเภทใด ประกอบกับพระภิกษุที่เป็นสมมติสงฆ์ ท่านก็ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา เป็นที่พึ่งทางใจของพุทธศาสนิกชนทั่วไปในปัจจุบัน สั่งสอนให้ตั้งอยู่ในคุณความดี เราจึงอนุโลม นับถือสมมติสงฆ์เป็นสังฆรัตนะ ซึ่งเป็นรัตนะหนึ่งในรัตนะ ๓ ประการดังกล่าวข้างต้น

สิ่งที่นักเรียนควรทำความเข้าใจในที่นี้อีกประการหนึ่งก็คือ พระสงฆ์ในข้อที่ ๒ นั้น แม้เมื่ออุปสมบทแล้วก็ถือว่าเป็นผู้หมดกิเลสไปพร้อมกับการอุปสมบท เมื่ออุปสมบทเป็นพระสงฆ์แล้ว ก็จะต้องรักษาศีล ๒๒๗ ข้อ ซึ่งมากกว่าคนทั่วไปที่อาจจะรักษาศีล ๕ ข้อ หรือ ๘ ข้อ ต่อเมื่อ พระสงฆ์ปฏิบัติเคร่งครัดตามศีล ๒๒๗ ข้อ ก็จะดูน่าเลื่อมใสและจะเป็นพื้นฐานให้ท่านบำเพ็ญเพียร

ศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อบรรลุธรรมในขั้นสูงต่อไปได้ ส่วนพระสงฆ์ที่ยังไม่สามารถรักษาศีล ๒๒๗ ข้อได้อย่างเคร่งครัด ก็ถือว่ายังบกพร่อง ดังนั้นนักเรียนอาจจะเคยได้เห็นมาบ้างแล้ว ถ้าจะเปรียบกับปุถุชนทั่วไปก็คล้ายกับเมื่อนักเรียนเข้ามาอยู่ในโรงเรียน นักเรียนก็ต้องปฏิบัติตามระเบียบของโรงเรียน นักเรียนบางคนสามารถปฏิบัติตามระเบียบของโรงเรียนได้อย่างเคร่งครัด แต่นักเรียนบางคนก็ยังละเมิดกฎระเบียบบางอย่างอยู่ซึ่งก็ต้องพยายามฝึกฝนประพฤติให้อยู่ในระเบียบของโรงเรียนให้ได้ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นนักเรียนที่ดี

ประเด็นอภิปราย

- นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงความสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย

- นักเรียนร่วมกันอภิปรายความแตกต่างของพระอริยสงฆ์กับสมมติสงฆ์

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนช่วยกันยกตัวอย่างข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ที่แตกต่างจากคนธรรมดาตามหลักพระวินัยของพระสงฆ์ เช่น ไม่ฉันข้าวเย็น ปลงผม ห่มผ้าเหลือง แล้วให้นักเรียนช่วยกันสรุปเกี่ยวกับพระวินัยของพระสงฆ์ แล้วครูช่วยอธิบายเพิ่มเติมให้นักเรียน แล้วสรุปให้เห็นว่าลักษณะที่พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยเหล่านี้หมายถึงพระสงฆ์ทั่ว ๆ ไป

๒. ให้นักเรียนค้นคว้าหาตัวอย่างพระอริยสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

๓. ให้นักเรียนหาภาพ ภาพข่าว ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ และการปฏิบัติตนของพระสงฆ์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนเชื่อในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” คนที่ได้ดีหรือได้ชั่วมีเหตุจากการกระทำของตน การฆ่าสัตว์เป็นบาป ที่กล่าวมานี้เป็นสัมมาทิฐิ ถ้านักเรียนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน นักเรียนก็จะเป็นบุคคลที่พยายามพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีมีคุณธรรม

คำถาม

๑. นักเรียนเข้าใจความหมายของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นองค์สามในพระรัตนตรัยอย่างไร

๒. จงอธิบายความหมายของสมมติสงฆ์ และอริยสงฆ์

๔.๒ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ

แนวคิดสำคัญ

พระสงฆ์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย เป็นผู้ปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ ควรแก่การเคารพบูชา ควรแก่การทำบุญ เพื่อความสุขความเจริญแก่ชีวิต พุทธศาสนิกชน ควรปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ให้ถูกต้องเหมาะสมตามกาลเทศะ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

สามารถนำความรู้ความเข้าใจมาปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะได้ถูกต้องในชีวิตประจำวันได้

การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ

พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะให้เหมาะสม ตามกาลเทศะ ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

การปฏิบัติตนทางกาย คือ การปฏิบัติตนทั้งการยืน การเดิน การนั่ง ควรสำรวมและปฏิบัติให้ถูกต้อง และมีสัมมาคารวะดังนี้

๑. **การลุกขึ้นต้อนรับ** เป็นการแสดงความเคารพอย่างหนึ่ง เมื่อพระสงฆ์เดินมายังสถานที่ในพิธี คฤหัสถ์ชายหญิงที่นั่งอยู่ ณ ที่นั้น ถ้านั่งเก้าอี้ ควรลุกขึ้นยืนรับ เมื่อท่านเดินผ่าน มาตรงหน้าควรน้อมตัวลง ยกมือไหว้ เมื่อท่านนั่งลงเรียบร้อยแล้วจึงนั่งลงตามปกติ ถ้านั่งอยู่กับพื้นไม่ต้องยืนรับ เมื่อท่านเดินผ่านมาถึงเฉพาะหน้า ควรยกมือไหว้ หรือกราบเบญจางคประดิษฐ์ สุดแท้แต่ความเหมาะสมแก่สถานที่นั้น ๆ

สำหรับผู้เป็นเจ้าภาพงานหรือประธานพิธี ควรคอยรับพระสงฆ์ที่ตนนิมนต์มา เมื่อพระสงฆ์มาถึงให้นิมนต์และนำท่านไปยังสถานที่ที่จัดไว้รับรอง

๒. **การให้ที่นั่งแก่พระสงฆ์** เป็นการแสดงความเคารพและเอื้อเฟื้อต่อพระสงฆ์ คือ เมื่อพระสงฆ์มาในงานพิธี ถ้าสถานที่นั้นจัดให้นั่งเก้าอี้ คฤหัสถ์ชายหญิง ควรลุกขึ้น พระสงฆ์นั่งเก้าอี้แถวหน้า ถ้าคฤหัสถ์ชายจำเป็นต้องนั่งเก้าอี้แถวเดียวกับพระสงฆ์ ควรนั่งเก้าอี้ด้านซ้ายของพระสงฆ์ สำหรับคฤหัสถ์หญิงไม่ควรนั่งเก้าอี้เดียวกันกับพระสงฆ์ เว้นแต่มีสุภาพบุรุษนั่งด้านใน

ระหว่างกลาง ถ้าสถานที่นั้นจัดให้นั่งกับพื้นนิยมจัดอาสนะไว้เป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากที่นั่งของคฤหัสถ์ เช่น ปูพรมผืนใหญ่เต็มห้อง ควรจัดอาสนะเล็กบนพรมนั้นอีกชั้นหนึ่ง

๓. การตามส่งพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์กลับจากพิธี คฤหัสถ์ชายหญิงที่อยู่ภายในพิธีนั้น ควรปฏิบัติดังนี้

ถ้านั่งเก้าอี้ควรลุกขึ้นเมื่อท่านเดินผ่าน และน้อมตัวลงพร้อมทั้งยกมือไหว้

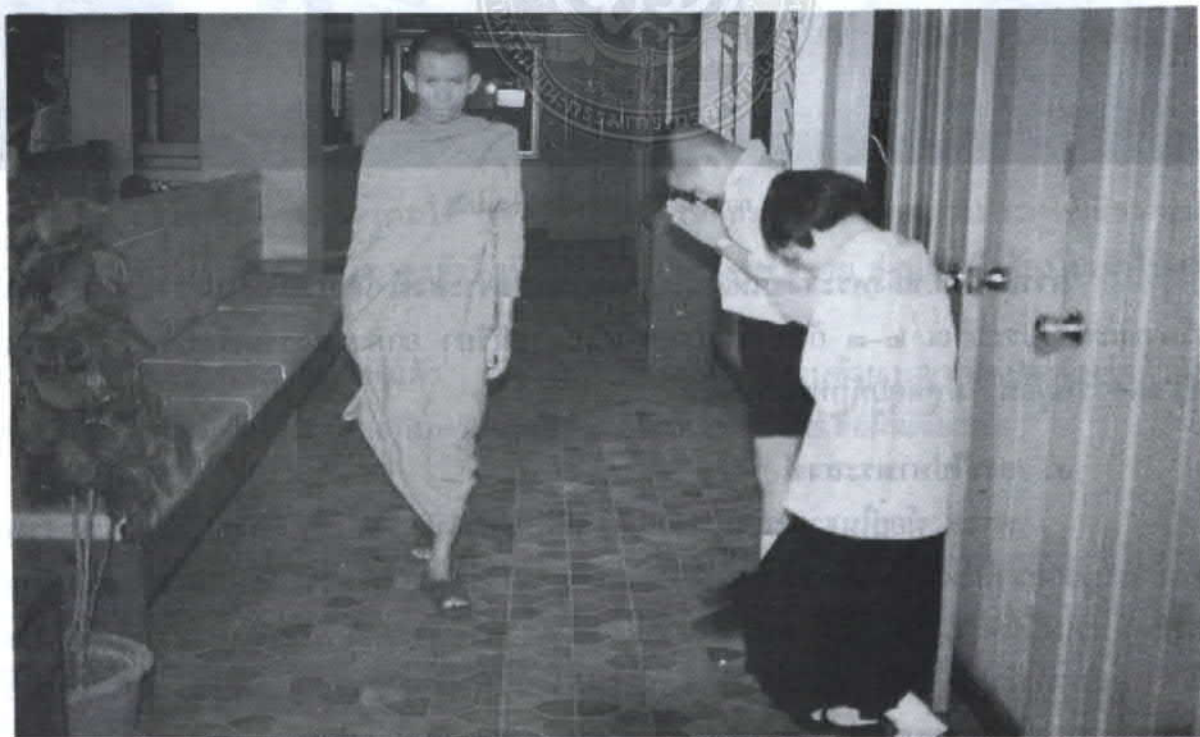
ถ้านั่งอยู่กับพื้น ไม่ต้องยืนส่ง เมื่อท่านเดินผ่านมาถึงให้กราบหรือยกมือไหว้ตามแต่กรณี

สำหรับเจ้าภาพควรเดินตาม และส่งท่านจนพ้นบริเวณงาน และน้อมตัวลงยกมือไหว้ แสดงความเคารพ

๔. การหลีกเลี่ยงให้พระสงฆ์ เป็นการแสดงความเคารพขณะเดินทาง คฤหัสถ์ชายหญิง ควรปฏิบัติดังนี้

ถ้าพระสงฆ์เดินมาข้างหลัง คฤหัสถ์ชายหญิงที่กำลังเดิน หากรู้สึกว่ามีพระสงฆ์เดินตามหลัง ควรหลีกเลี่ยงชิดข้างซ้ายมือพระสงฆ์ แล้วยืนตรง มือทั้งสองห้อยประสานกันไว้ข้างหน้า หันหน้ามาทางท่าน เมื่อพระสงฆ์เดินผ่านมาถึงเฉพาะหน้าให้น้อมตัวยกมือไหว้ เมื่อยกมือไหว้แล้ว ลดมือทั้งสองลงประสานกันไว้ข้างหน้า มองดูท่านจนกว่าท่านจะเลยไป จึงเดินตามหลัง

ถ้าเดินสวนทางกับพระสงฆ์ให้หลีกเลี่ยงเข้าชิดข้างทางด้านซ้ายมือของพระสงฆ์ แล้วปฏิบัติเช่นเดียวกับการปฏิบัติเมื่อพระสงฆ์เดินตามมาข้างหลัง

การเดินสวนกับพระสงฆ์

ถ้าพระสงฆ์ยืนอยู่ให้หยุดยืนตรง น้อมตัวลงยกมือไหว้ ถ้าท่านพูดด้วยให้ประนมมือพูดกับท่านแล้วเดินหลีกไปทางซ้าย

ถ้าพบพระสงฆ์นั่งอยู่ ให้หยุดนั่งลงถ้าพื้นสะอาดนิยมนั่งคุกเข่าหรือนั่งพับเพียบ ถ้าพื้นไม่สะอาด นิยมนั่งกระหย่ง น้อมตัวลงยกมือไหว้ ถ้าท่านพูดด้วย ประนมมือพูดกับท่าน ถ้าท่านมิได้พูดด้วยให้ลุกเดินหลีกไปทางซ้ายของพระสงฆ์ ถ้าพระสงฆ์อยู่ในที่กลางแจ้ง มีเงาปรากฏอยู่ คฤหัสถ์ชายหญิงไม่เดินเหยียบเงาของพระสงฆ์ ให้เดินหลีกไปเสียอีกทางหนึ่ง

การพูดกับพระสงฆ์ให้ประนมมือ

การเดินตามหลังพระสงฆ์ให้เดินไปตามหลังของพระสงฆ์ โดยให้เอียงไปทางซ้ายของท่าน เว้นระยะห่างประมาณ ๒-๓ ก้าว เดินตามท่านไปด้วยกิริยา อากักรสำรวมเรียบร้อย ไม่แสดงความเคารพผู้อื่น ไม่พูดคุยกั้กทายกับผู้อื่น

๕. การไปหาพระสงฆ์

พระสงฆ์อยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคลที่พุทธศาสนิกชนทั้งชายและหญิงสมควรเคารพสักการะบูชากราบไหว้ ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา การไปหาพระสงฆ์เพื่อนิมนต์ท่านไปเจริญพระพุทธมนต์ในพิธีมงคล หรือสวดมนต์ในงานอวมงคล หรือประกอบพิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง นิยมมีเครื่องสักการะบูชา เช่น ดอกไม้ รูป เทียน ไปถวาย เพื่อแสดงความเคารพบูชา การแต่งกายนิยมแต่งกายสุภาพเรียบร้อย ไม่นิยมแต่งกายด้วยเครื่องประดับสีฉูดฉาดบาดตา

การไปหาพระสงฆ์ควรมีเครื่องสักการบูชา

ก่อนเข้าพบ ควรได้ถามพระภิกษุสามเณรหรือศิษย์วัดก่อนว่า สมควรจะเข้าพบท่านหรือไม่ ถ้าท่านอยู่และสมควรเข้าพบ ให้แจ้งความจำนงขออนุญาตเข้าพบก่อน เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงเข้าพบ

ถ้าไม่พบใครพอได้ถามได้ ควรรอดูจังหวะอันสมควร หรือเคาะประตูให้เสียงก่อน เพื่อให้ท่านทราบ เมื่อท่านอนุญาตแล้วจึงเปิดประตูเข้าไปเฉพาะผู้ชาย ส่วนผู้หญิงต้องไม่เข้าไปหาพระสงฆ์ในห้อง

เมื่อท่านนั่งเรียบร้อยแล้ว ผู้เข้าไปหาควรคุกเข่ากราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้วนั่งพับเพียบ ไม่นั่งบนอาสนะเสมอกับพระสงฆ์ เช่น นั่งบนพรมหรือเสื่อผืนเดียวกัน

การปฏิบัติตนทางวาจา

ถ้าพระสงฆ์เป็นพระเถระผู้ใหญ่ ควรประนมมือพูดกับท่านและรับคำพูดของท่านไม่ควรพูดล้อเล่น พูดคำหยาบ ไม่เอาเรื่องส่วนตัวไปเล่าให้ท่านฟัง ไม่ยกตนเสมอท่านคล้ายเพื่อนเล่น หากจะนิมนต์ท่านไปเจริญพุทธมนต์ หรือประกอบพิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง ควรใช้คำว่า "นิมนต์" แทน "เชิญ"

เฉพาะผู้หญิงแม้จะเป็นญาติกับพระภิกษุสงฆ์รูปนั้น ไม่ควรสนทนากับพระภิกษุสองต่อสองทั้งภายในห้องและภายนอกห้อง ทั้งในที่ลับหูลับตา

เมื่อเสร็จธุระแล้ว รีบลากลับ นั่งคุกเข่ากราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้วเดินเข้าออกไป

การใช้คำพูดและเขียนหนังสือถึงพระสงฆ์ *

ตำแหน่ง	คำขึ้นต้น	คำสรรพนาม-ลงท้าย	จำหน้าของ	คำรับ
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	ขอประทานกราบทูล	ใต้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า โปรดกระหม่อม	ขอประทานกราบทูล	กระหม่อม ขอรับ
สมเด็จพระสังฆราช	กราบทูล	ฝ่าพระบาท เกล้ากระหม่อม (ชาย) เกล้ากระหม่อม (หญิง) ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด	กราบทูล (ระบุพระนาม)	กระหม่อม ขอรับ
สมเด็จพระราชาคณะ รองสมเด็จพระราชาคณะ	นมัสการ	พระคุณเจ้า กระผม/ดิฉัน ขอนมัสการด้วยความ เคารพยิ่ง	นมัสการ (ระบุนาม)	ครับ, ค่ะ
พระราชาคณะ	นมัสการ	พระคุณท่าน กระผม/ดิฉัน นมัสการด้วยความเคารพ อย่างสูง	นมัสการ (ระบุนาม)	ครับ, ค่ะ
พระภิกษุทั่วไป	นมัสการ	ท่าน ผม/ฉัน/กระผม/ดิฉันก็ได้ ขอนมัสการด้วยความ เคารพ	นมัสการ (ระบุนาม)	ครับ, ค่ะ

*ตามระเบียบงานสารบรรณ

การปฏิบัติตนทางใจ

พฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย และวาจา ไม่ว่าในด้านดีหรือไม่ดีต่อพระสงฆ์ ส่องถึงเจตนาดีหรือไม่ดีภายในใจ พระสงฆ์ท่านเป็นผู้มีความประพฤติดี ปฏิบัติถูกต้อง ปฏิบัติเพื่อความรู้แจ้งปฏิบัติชอบ เป็นผู้สร้างพระศาสนาให้ดำรงอยู่ยาวนาน มีพระคุณต่อพระพุทธศาสนาและพระพุทธศาสนิกชนอย่างมาก ควรมีความเคารพท่านทางใจโดย

คิดถึงท่านด้วยจิตที่บริสุทธิ์ เคารพเลื่อมใส

คิดที่จะสนับสนุนท่านด้วยปัจจัยสี่ตามสมควร

ผู้ปฏิบัติได้เช่นนี้ถือว่า เป็นผู้มีความเคารพต่อพระสงฆ์ทางจิตใจ เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

ประเด็นอภิปราย

- นักเรียนช่วยกันอภิปรายถึงความรู้สึกของนักเรียนจากภาพ ภาพข่าว ภาพเคลื่อนไหว วิดีทัศน์ ภาพยนตร์เกี่ยวกับหรือบทความข่าวสาร การปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ ว่ามีความรู้สึกอย่างไร ครูและนักเรียนช่วยกันสรุปให้เห็นถึงความรู้สึกที่ตึงตามขณะที่ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ นั้นว่าเป็นการปฏิบัติทางใจ

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนกำหนดสถานการณ์ใดที่หนึ่ง ตามที่สาธารณะ แล้วให้นักเรียนแสดงบทบาทสมมติ การปฏิบัติต่อพระสงฆ์ทั้งทางกายและวาจาในสถานการณ์ที่กำหนดแล้วให้นักเรียนในชั้นช่วยกันพิจารณาว่าการปฏิบัตินั้นถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ และที่ถูกต้องคืออะไรแล้วครูและนักเรียนช่วยกันสรุปแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องทั้งกายและวาจาที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๓ กลุ่ม ให้ช่วยกันค้นคว้าหาข้อมูลและสาริตการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ การปฏิบัติตนทางกาย

กลุ่มที่ ๒ การปฏิบัติตนทางวาจา

กลุ่มที่ ๓ การปฏิบัติตนทางใจ

โดยนักเรียนส่งตัวแทนกลุ่มสาริตและบรรยายประกอบการสาริตตามขั้นตอนต่าง ๆ หน้าชั้นเรียน

๓. ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมประกวดมารยาทของนักเรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนสำรวจตนเองว่าได้ปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ โดยมีพฤติกรรมต่อไปนี้อย่างไรหรือไม่

ทางกาย มีสัมมาคารวะ ร่วมในการยืน เดิน นั่ง ขณะที่สนทนากับท่าน ยืนห่างจากท่านพอสมควร เดินตามหลังพระสงฆ์ นิมนต์ท่านนั่งในที่ที่เหมาะสม นั่งในที่ต่ำกว่าพระสงฆ์ กราบไหว้ตามควรแก่สถานที่

ทางวาจา ใช้วาจาสุภาพ อ่อนน้อม ใช้คำพูดที่เหมาะสมตามฐานะของพระสงฆ์

ทางใจ คิดและเคารพท่านด้วยใจบริสุทธิ์ รักและปรารถนาดีต่อท่าน คิดและหาโอกาสสนับสนุนท่านด้วยปัจจัย ๔

ถ้านักเรียนปฏิบัติได้ดังเช่นนี้ ก็แสดงว่านักเรียนปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ได้อย่างถูกต้อง และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

คำถาม

๑. ให้นักเรียนอธิบายพอสังเขปในการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ เช่น การลุกขึ้นต้อนรับ การให้ที่นั่งแก่พระสงฆ์ การหลีกเลี่ยงให้พระสงฆ์ การไปหาพระสงฆ์
๒. การปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ทางวาจาและใจ ควรทำอย่างไรบ้าง
๓. ถ้ามีการสนทนากับพระสงฆ์ นักเรียนจะใช้คำสรรพนามตัวเองและคำรับที่ใช้กับพระภิกษุตำแหน่งต่อไปนี้อย่างไร สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ พระสงฆ์ทั่วไป

บทที่ ๕

การอ่านภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

๕.๑ การอ่านภาษาบาลี

แนวคิดสำคัญ

การฝึกอ่านภาษาบาลีบ่อย ๆ จะทำให้เกิดความชำนาญและความถูกต้อง อันจะเป็นพื้นฐานในการศึกษาพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติศาสนพิธี

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาหัวข้อนี้แล้ว สามารถอ่านภาษาบาลีได้อย่างถูกต้อง

การอ่านภาษาบาลี

ภาษาบาลีมีหลักเกณฑ์การอ่านที่แน่นอนไม่สลับซับซ้อนมากนัก เมื่อศึกษาหลักการอ่านแล้ว จะสามารถนำไปใช้อ่านภาษาบาลีที่ปรากฏในหนังสือ คัมภีร์ทั่ว ๆ ไปได้ ในขั้นนี้จะขอทบทวนหลักการอ่าน มีดังนี้

๑. พยัญชนะทุกตัวในภาษาบาลีอ่านตามเสียงพยัญชนะในภาษาไทย

๒. สระทุกตัวอ่านตามรูปที่ปรากฏ แต่สระอะจะไม่มีรูปวิสรรชนีย์ปรากฏอยู่คงมีแต่พยัญชนะเท่านั้น

๓. เครื่องหมาย จุด (.) เรียกว่าพินทุ ใช้ประกอบได้พยัญชนะเป็นเครื่องหมายว่า พยัญชนะตัวนั้นเป็นตัวสะกดเป็นเครื่องหมายแทนไม้หันอากาศ (ั) และเป็นเครื่องหมายให้พยัญชนะออกเสียงเพียงครึ่งเสียง

๔. นิกหิต (◌) ใช้ประกอบบนพยัญชนะและสระ ออกเสียงได้ ๓ อย่างคือ อัง อิง และ อุง

ให้นักเรียนฝึกอ่านข้อความต่อไปนี้

๑. พุทธศาสนสุภาษิต

๑.๑ พุรุหฺมาติ มาตาปิโตร

๑.๒ ปุพฺพวจริยาติ วุจฺจเร

๑.๓ มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร

๒. ไตรสรณคัมม์

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ทฺถิยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ทฺถิยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ทฺถิยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ตฺถิยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ตฺถิยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ตฺถิยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ

๓. คำอาราธนาพระปริตร

วิปตฺติปฏฺิพาหยา

สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา

สพฺพทฺฤทฺวินาสาย

ปริตฺตํ พุทฺธ มงฺคลํ

วิปตฺติปฏฺิพาหยา

สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา

สพฺพภยวินาสาย

ปริตฺตํ พุทฺธ มงฺคลํ

วิปตฺติปฏฺิพาหยา

สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา

สพฺพโรควินาสาย

ปริตฺตํ พุทฺธ มงฺคลํ ฯ

๔. คำอาราธนาธรรม

พุรุหฺมา จ โลกาธิปตี สหฺมปติ

กตฺถอณฺฑลีสึ อนฺธิวํ อยาจถ

สนฺตีธ สดฺดาปฺปราชฺยชาติกา

เทเสตุ ธมฺมํ อนุกมฺปิมี ปชํ ฯ

ประเด็นอภิปราย

การนับถือพระพุทธศาสนาไม่จำเป็นต้องอ่านภาษาบาลีได้ นักเรียนเห็นด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรฝึกอ่านภาษาบาลีจากหนังสือบทสวดต่าง ๆ เพิ่มเติม เพื่อฝึกให้เกิดความชำนาญ เช่น หนังสือสวดมนต์ เป็นต้น นอกจากนี้ ควรศึกษาบทสวดนั้นว่ามีความหมายอย่างไร อันจะทำให้นักเรียนมีความเข้าใจบทสวดนั้นดียิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในฐานะที่นักเรียนเป็นชาวพุทธ จะต้องเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมนั้นก็จะมีภาษาบาลีเป็นหลัก การอ่านภาษาบาลีได้แม้จะไม่รู้ความหมายก็จะช่วยให้เราเกิดความภูมิใจและมั่นใจในความเป็นชาวพุทธของเรายิ่งขึ้น

คำถาม

๑. ให้นักเรียนเขียนภาษาบาลีต่อไปนี้ให้เป็นภาษาบาลีสะกดแบบไทย ตัวอย่าง

ภาษาบาลี	ภาษาบาลีและสะกดแบบไทย
อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ	อายุ วัฒน โณ สุขัง พละง
๑.๑ อิทํ โน	
๑.๒ ฃาติโน โหตุ	
๑.๓ สุขิตาโหนตุ	
๑.๔ ฃาตโย	
๑.๕ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา	
๒. ให้นักเรียนเขียนภาษาบาลีสะกดแบบไทยต่อไปนี้ให้เป็นภาษาบาลี ตัวอย่าง

ภาษาบาลีสะกดแบบไทย	ภาษาบาลี
สัตถา	สตถา
๒.๑ ภะกะวา	
๒.๒ โลกะนาโถ	
๒.๓ อะระหัง	
๒.๔ อะริปะเตยยัง	
๒.๕ มะหามุนี	

๕.๒ พุทธศาสนสุภาษิต

แนวคิดสำคัญ

บิถามารดาตามพุทธศาสนสุภาษิตถือว่า เป็นผู้ประเสริฐ เป็นครูอาจารย์ เป็นดังเพื่อน
ของลูก

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว สามารถอธิบายความหมายได้อย่างถูกต้อง
และใช้เป็นหลักในการปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม

พุทธศาสนสุภาษิต

ให้นักเรียนเลือกศึกษาพุทธศาสนสุภาษิตต่อไปนี้ตามความสนใจเพียง ๑ บท

๑. พุรุหมาคี มาตาปิตโร มารดาบิดาเป็นพรหมของลูก

คำว่า **พรหม** เป็นศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่นำมาจากคำว่า **พระพรหม** ซึ่งเป็นเทพเจ้า
สูงสุดของศาสนาพราหมณ์แล้วประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาวะของพระพุทธศาสนาโดยกำหนดให้
พรหมปฏิบัติธรรม ๔ ประการ คือ

๑. เมตตา ความรักความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นเป็นสุข
๒. กรุณา ความสงสารความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์
๓. มุทิตา ความพลอยยินดีกับผู้อื่นเมื่อเขาได้ดี
๔. อุเบกขา ความวางใจเฉยได้ ความมีใจเป็นกลางไม่เอนเอียง

ดังนั้น นักเรียนจะสังเกตได้ว่า พระพรหมจะมีหน้า ๔ หน้า อันเป็นหัวข้อเปรียบเทียบกับ
กับธรรมะทั้ง ๔ ข้อนั้นนั่นเอง

ทำไม บิถามารดาจึงชื่อว่าเป็นพรหมของลูก

เพราะเหตุว่า บิถามารดาได้ประพฤติธรรมทั้ง ๔ นี้ต่อลูก อย่างครบบริบูรณ์ กล่าวคือ
ไม่ว่าลูกจะอยู่ในวัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ หรือวัยใด ๆ ก็ตาม

บิถามารดาย่อมมีความปรารถนาที่จะให้ลูกมีความสุข

บิถามารดา ย่อมเร่าร้อนใจ เกิดความสงสาร คิดจะช่วยให้ลูกพ้นทุกข์ เมื่อลูกประสบความทุกข์
ยากเดือดร้อน

บิดามารดาช่วยกันชื่นชมยินดีกับลูก เมื่อลูกประสบความสำเร็จในโอกาสต่าง ๆ เช่น สอบได้คะแนนดี สำเร็จการศึกษา ประสบความสำเร็จในการทำงาน เป็นต้น

บิดามารดาช่วยมองใจเป็นกลาง วางเฉยได้เมื่อเห็นว่า ลูกสามารถรับผิดชอบตนเองได้ หรือในเมื่อลูกควรได้รับผลอันสมควรแก่ความรับผิดชอบและการกระทำของเขา ดังนั้น มารดาบิดา จึงถือว่าเป็นพรหมของบุตร

๒. ปุพฺพจริยาติ วุจฺเฌ มารดาบิดาท่านกล่าวว่าเป็นครูอาจารย์ของลูก มารดาบิดา เป็นบูรพาจารย์ของลูก

อาจารย์ คือ ผู้สอนวิชาความรู้ ผู้ฝึกหัดอบรมมารยาทต่าง ๆ ให้แก่ศิษย์ นักเรียน อ่านหนังสือออก เขียนหนังสือได้ คิดคำนวณบวก ลบ คูณ หารได้ เป็นต้น เพราะมีอาจารย์ ที่โรงเรียนเป็นผู้สอนคอยแนะนำตักเตือนนักเรียนอยู่เสมอ ตั้งแต่นักเรียนเริ่มเข้าเรียนในโรงเรียน เป็นครั้งแรก ดังนั้น เมื่อมีผู้ถามว่าครูหรืออาจารย์คนแรกของนักเรียนคือใคร นักเรียนก็มักจะ ตอบว่า คือครูอาจารย์ที่โรงเรียน

แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่

เพราะผู้ที่สอนเราเป็นคนแรกนั้นคือ บิดามารดาของเรานั้นเอง ท่านเป็นผู้สอนให้เรารู้จัก บุคคลต่าง ๆ รู้จักพูด เรียกคนนั้นคนนี้ รู้จักเดิน รับประทานอาหาร ขับถ่ายและสิ่งต่าง ๆ อย่างมากมาย ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงถือว่าบิดามารดาเป็นอาจารย์คนแรกที่สอนความรู้ ฝึกอบรม มารยาทให้แก่ลูกก่อนครูอาจารย์คนอื่น จึงเรียกว่า บูรพาจารย์ (อาจารย์คนแรก) ของลูก

๓. มาตา มิตฺตํ สก ฆเร มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน

นักเรียนมีเพื่อนบ้างหรือไม่

คำตอบคือ นักเรียนมีเพื่อนกันทุกคน ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน ที่โรงเรียน หรือที่อื่น ๆ เพื่อนเหล่านี้มักจะอยู่ในวัยเดียวกับนักเรียน มีความสนิทสนมกับนักเรียน บางครั้งคอยช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันในการทำงาน การศึกษาเล่าเรียน การสอน เป็นต้น แต่ในบางกรณีเพื่อนก็ไม่อาจ ช่วยเหลือเราได้ เช่น

เงินไม่มีซื้อหนังสือ อุปกรณ์การเรียน อาหาร เครื่องนุ่งห่มและอื่น ๆ

การวางแผน และกิริยามารยาทที่ควรประพฤติในโอกาสต่าง ๆ

การปลอบใจในยามที่เราเสียใจ

การช่วยแก้ปัญหาที่เด็กในวัยของนักเรียนแก้ไม่ได้

มารดาเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดของลูก

ปัญหาเหล่านี้ มารดานับว่าเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดของนักเรียน โดยเฉพาะที่บ้านซึ่งนักเรียนจะไม่มีเพื่อนมาคอยช่วยเหลือ แนะนำหรือปลอบใจในยามที่นักเรียนเศร้าโศก มารดาของนักเรียนจะช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี ดังนั้น เมื่อนักเรียนมีปัญหาใด ๆ ที่แก้ไขไม่ได้หรือไม่แน่ใจว่าแก้ไขได้ ควรปรึกษากับมารดาหรือบิดาซึ่งท่านเป็นผู้มีประสบการณ์และผ่านโลกมามากกว่าเรา จะช่วยแก้ปัญหาของนักเรียนได้เป็นอย่างดี

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนเลือกอภิปรายประเด็นอภิปรายเพียง ๑ ข้อให้ตรงกับเนื้อหาที่นักเรียนเลือกศึกษา

๑. บิดามารดาที่ไม่ได้เลี้ยงลูกด้วยตนเอง จะถือว่าเป็นพรหมของลูกได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

๒. บิดามารดาที่ไม่ได้เลี้ยงลูกด้วยตนเอง จะนับว่าเป็นครูบาอาจารย์ของลูกได้หรือไม่ เพราะเหตุใด และหากบิดามารดาเป็นครูอาจารย์ของลูก การให้ครูควรจะต้องให้บิดามารดา ก่อนครูอาจารย์คนอื่นหรือไม่ เพราะเหตุใด

๓. ทำไม ในพุทธศาสนสุภาษิตจึงไม่ระบุด้วยว่า บิดาก็เป็นมิตรในเรือนของตนด้วย จงอธิบายโดยใช้หลักเหตุผลประกอบ

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรศึกษาพุทธศาสนสุภาษิตที่เกี่ยวกับบิดามารดาเพิ่มเติม จากพระไตรปิฎก หรือหนังสือพุทธศาสนสุภาษิตเพิ่ม แล้ววิเคราะห์ว่า สถานภาพของบิดามารดานอกจากที่ระบุไว้ในหนังสือเรียนนี้แล้ว ยังมีสถานภาพอื่น ๆ สำหรับลูกอีกหรือไม่

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ เมื่อทุกคนมีบิดามารดาเป็นผู้ให้กำเนิด แม้ในบางโอกาสหรือบางกรณีอาจจะปฏิบัติหน้าที่ได้ไม่เต็มที่ เช่น สภาพเศรษฐกิจบีบคั้นทำให้ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพจนไม่มีเวลาอยู่กับเรา หรือมีเวลาอยู่กับเราน้อย นักเรียนจึงควรทำความเข้าใจและเห็นความจำเป็นของบิดามารดาในกรณีดังกล่าวนี้ด้วย เพราะสิ่งที่บิดามารดาทำไปนั้นก็เพื่อตัวเราเอง

คำถาม

ในฐานะที่บิดามารดาเป็นพรหม เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนของลูก ผู้เป็นลูกควรปฏิบัติตนอย่างไรบ้างจึงจะนับว่า ปฏิบัติตนได้เหมาะสมกับการเป็นลูกที่ดี

๕.๓ ความหมายและโครงสร้างของพระไตรปิฎก

แนวคิดสำคัญ

๑. พระไตรปิฎกเป็นชื่อของคัมภีร์ที่บรรจุคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดไว้ ถือเป็นแม่บทในการพิจารณาตีความธรรมะหรือข้อความอื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนา
๒. พระไตรปิฎกมี ๓ หมวดใหญ่ ๆ คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก
๓. พระไตรปิฎกในประเทศไทยมีทั้งภาษาบาลีและแปลเป็นภาษาไทย ปัจจุบันแบ่งเป็นเล่มได้ ๔๕ เล่ม

จุดประสงค์การเรียนรู้

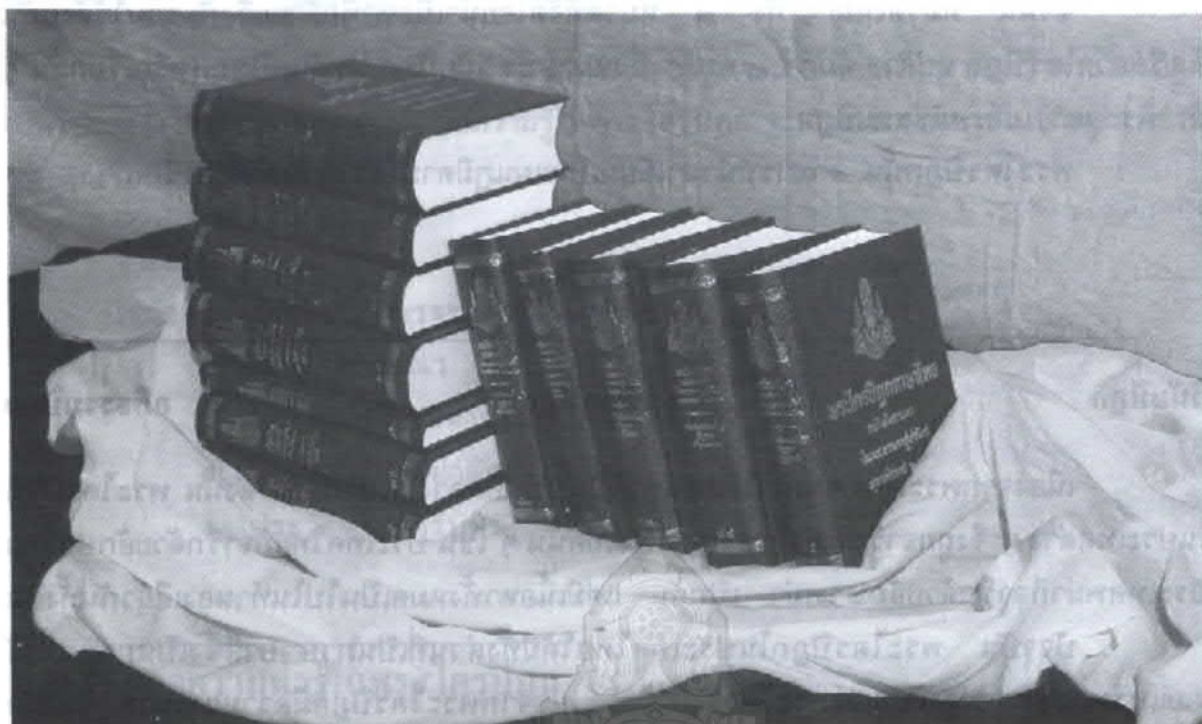
เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว

๑. สามารถอธิบายความหมายของพระไตรปิฎก และเข้าใจการจัดหมวดหมู่โครงสร้างของพระไตรปิฎกได้
๒. เห็นคุณค่าและความสำคัญของพระไตรปิฎกในฐานะเป็นที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา
๓. มีความสนใจที่จะศึกษาความรู้ในพระไตรปิฎก

ความหมายและโครงสร้างของพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกเป็นชื่อคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ หรือคัมภีร์อัลกุรอานของศาสนาอิสลาม โดยพระไตรปิฎกเป็นที่รวบรวมคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดไว้ และเป็นแม่แบบในการตีความ หรืออธิบายความธรรมะต่าง ๆ ที่สอนอยู่ในปัจจุบัน หากธรรมะหรือข้อความทางพระพุทธศาสนาใด ๆ ขัดแย้งหรือคลาดเคลื่อนจากพระไตรปิฎก ก็จะถือว่า ข้อความหรือธรรมะนั้นใช้ไม่ได้ ดังนั้น พระไตรปิฎกจึงเปรียบเหมือนกฎหมายรัฐธรรมนูญในปัจจุบันซึ่งจะมีกฎหมายอื่นขัดแย้งไม่ได้ แต่อาจมีข้อแตกต่างก็คือ กฎหมายรัฐธรรมนูญอาจแก้ไขไม่ได้ แต่คำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกแก้ไขไม่ได้ เพราะเป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ได้สืบต่อกันมาตลอดเวลา ๒,๕๐๐ กว่าปี

คำว่า **ไตรปิฎก** มาจากคำว่า **ไตร** ซึ่งแปลว่า สาม และคำว่า **ปิฎก** ซึ่งแปลเปรียบเทียบกับตะกร้าหรือคัมภีร์ แต่ในที่นี้ **ไตรปิฎก** แปลว่า **คัมภีร์ ตำรา** ดังนั้น พระไตรปิฎกจึงแปลว่า **คัมภีร์ ๓ ประการ**

พระไตรปิฎกฉบับกรมการศาสนาจัดพิมพ์

เพราะเหตุใดจึงเรียกคัมภีร์ที่บรรจุคำสอนของพระพุทธศาสนาเปรียบเช่น ตะกร้า
ที่บรรจุสิ่งของ

คำสอนทางพระพุทธศาสนาเมื่อรวบรวมเป็นหมวดหมู่แล้วจะมี ๓ หมวดโดยในแต่ละหมวดนั้น
จะมีเรื่องราวต่าง ๆ หลายเรื่องซึ่งมีลักษณะเนื้อหาคล้ายคลึงกันรวมอยู่ด้วย เช่น เรื่องเกี่ยวกับ
วินัยของพระภิกษุก็จะรวมไว้เป็นหมวดเดียวกัน เป็นต้น ดังนั้น หมวดของคำสอนเหล่านั้น จึงเรียกว่า **ปิฎก**

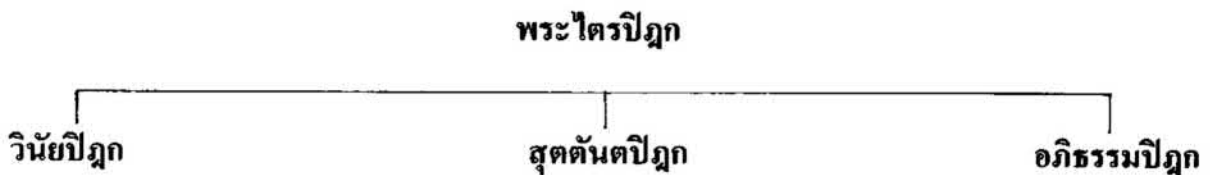
อนึ่ง เนื้อหาคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น เมื่อรวมเป็นหมวดหมู่ใหญ่ ๆ จะมี ๓ หมวด คือ
หมวดที่ ๑ เป็นหมวดที่เกี่ยวกับพระวินัยซึ่งเป็นกฎ ระเบียบ กติกาที่เกี่ยวกับความ
ประพฤติความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของพระภิกษุสงฆ์
และภิกษุณีสงฆ์ เรียกว่า **วินัยปิฎก**

หมวดที่ ๒ เป็นหมวดที่เกี่ยวกับพระธรรมเทศนา คำบรรยายธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัส
ในที่ต่าง ๆ ในโอกาสต่าง ๆ ตลอดจนบทประพันธ์ เรื่องเล่า หรือเรื่องราวที่เป็นเรื่องชั้นเดิมใน
พระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นเรื่องขนาดยาว ขนาดกลาง และขนาดสั้น เรียกว่า **สุตตันตปิฎก**

หมวดที่ ๓ เป็นหมวดเกี่ยวกับหลักธรรมและคำอธิบายที่เป็นหลักวิชาล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับ
บุคคลหรือเหตุการณ์ เช่น เรื่องจิต เป็นต้น เรียกว่า **อภิธรรมปิฎก**

ดังนั้น หมวดใหญ่ ๆ ทั้ง ๓ หมวดที่จัดโดยนำเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันรวมไว้ด้วยกัน จึงเรียกว่าไตรปิฎก แปลว่า คัมภีร์ ๓ คัมภีร์ ซึ่งหมายถึง วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก (หรือเรียกสั้น ๆ ว่า พระสูตร) และอภิธรรมปิฎก

พระไตรปิฎกนั้น สามารถนำมาเขียนเป็นแผนภูมิตามโครงสร้างได้ ดังนี้

เนื่องจากพระพุทธศาสนาได้เผยแพร่ออกไปสู่ประเทศต่าง ๆ มากมาย ดังนั้น พระไตรปิฎก ในประเทศต่าง ๆ จึงถูกจารึกด้วยอักษรของประเทศนั้น ๆ เช่น ประเทศไทยก็จารึกด้วยอักษรไทย ประเทศพม่าก็จารึกด้วยอักษรพม่า เป็นต้น แต่มีเนื้อหาทั้งหมดเป็นไปในทำนองเดียวกันทั้งสิ้น

ปัจจุบัน พระไตรปิฎกในประเทศไทยได้มีทั้งส่วนที่เป็นภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่ใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนา และพระไตรปิฎกซึ่งได้แปลจากพระไตรปิฎกมีความยาวมาก จึงนิยมแบ่งเป็นเล่มเล็ก ๆ ให้กะทัดรัด โดยการแยกเป็นเล่มได้ ๔๕ เล่ม

ข้อความรู้ต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกนั้นมีมากมาย ครอบคลุมศาสตร์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง สามารถนำมาอธิบาย เข้าใจเหตุการณ์และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี แม้จะเป็นความรู้ที่ปรากฏ เมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปีแล้วก็ตาม เช่น เหตุที่ทำให้นักเรียนสอบวิชาใดวิชาหนึ่งได้คะแนนไม่ดี สตรีที่บุรุษไม่ชอบใจหรือบุรุษที่สตรีไม่ชอบใจ สิ่งที่ยอรองหรือปรารถนาให้เป็นไปดังใจนึกไม่ได้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความรู้อื่น ๆ อีกมากมายที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สมควรที่นักเรียนซึ่งเป็นชาวพุทธคนหนึ่งจะต้องศึกษาทำความเข้าใจต่อไป

ประเด็นอภิปราย

- “การเป็นชาวพุทธที่แท้จริง จำเป็นต้องศึกษาพระไตรปิฎก” นักเรียนเห็นด้วยกับคำกล่าวนีหรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- นักเรียนควรหาโอกาสศึกษาความหมายและความเป็นมาของพระไตรปิฎกเพิ่มเติมจากเอกสารและการสนทนากับท่านผู้รู้ อันจะทำให้นักเรียนมีความรู้แตกฉานยิ่งขึ้น
- นักเรียนร่วมกันจัดทำแผนภูมิโครงสร้างพระไตรปิฎกติดที่มุมพระพุทธศาสนาหรือป้ายนิเทศ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การรู้ความหมายและโครงสร้างของพระไตรปิฎกจะช่วยให้การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกเป็นไปอย่างรวดเร็วขึ้น นอกจากนี้ ข้อความรู้ในพระไตรปิฎก จะสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนได้เป็นอย่างดี

คำถาม

ข้อความรู้ต่อไปนี้ ควรจะจัดอยู่ในปิฎกใด

- ก. ศีลของสามเณร
- ข. พระพุทธเจ้าแสดงธรรมโปรดพุทธบิดา
- ค. ห้ามพระภิกษุฆ่าสัตว์ทุกชนิด
- ง. ประวัติพระสารีบุตร

๕.๔ ข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎก

แนวคิดสำคัญ

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่จารึกคำสอนของพระพุทธศาสนา ข้อความนำรู้ต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกล้วนมีคุณค่าและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว เห็นคุณค่าของความรู้ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

ข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎก

ดังเป็นที่ทราบแล้วว่า พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์ที่สำคัญของพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นคัมภีร์ที่บรรจุคำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธศาสนาไว้ ชาวพุทธโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝ่ายเถรวาท เช่น ชาวพุทธในประเทศไทย พม่า ศรีลังกา เป็นต้น ได้ยึดแนวคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นหลักปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน

ข้อความรู้ต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกนั้น นับว่าครอบคลุมศาสตร์ต่าง ๆ อย่างมากมาย เช่น นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เป็นต้น การศึกษาความรู้เหล่านี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวพุทธทุกคน เพื่อความรู้และความเข้าใจตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องต่อไป

สำหรับข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎกที่กำหนดให้เรียนในชั้นนี้ มี ๔ เรื่อง โดยให้นักเรียน เลือกศึกษาเพียง ๑ เรื่องตามความสนใจ ดังนี้

๑. ความดีของการมีศีล ๕*

พระเถระรูปหนึ่งชื่อว่า **ปัญจศีลสมาทานิเยระ** ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการรักษาศีล ๕ ให้บริบูรณ์ จากประสบการณ์ที่ท่านได้รับ ดังนี้

ก่อนที่ท่านจะมาเกิดในสมัยพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ ท่านเป็นคนทำงานรับจ้างอยู่ในเมือง จันทวดี เป็นคนยากไร้แม้จะถวายอาหารแก่พระสงฆ์ก็ไม่สามารถทำได้ ท่านจึงเข้าไปหาพระ ภิกษุรูปหนึ่งชื่อนิสกะ แล้วสมาทานศีล ๕ กับท่านนิสกะนั้น จากนั้นจึงรักษาศีลทั้ง ๕ โดยเคร่งครัดไม่ให้ขาดแม้แต่ข้อหนึ่งตลอดเวลา

ต่อมา ก่อนที่จะตาย ท่านได้ระลึกถึงศีลที่ท่านรักษามีให้ขาดมาตลอดเวลา และเกิดความปิติว่าท่านรักษาศีลโดยบริบูรณ์ไม่ขาดแม้แต่ข้อเดียว และด้วยผลของการรักษาศีล เมื่อท่านตาย จึงไปเกิดในภพดาวดึงส์ โดยได้รับผลของการรักษาศีล ๕ คือ ได้เกิดเป็นจอมเทพ ๓๐ ครั้ง เกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๗๕ ครั้ง และในชาติสุดท้าย ท่านได้เกิดในสมัยพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ โดยเกิดเป็นบุตรของพราหมณ์ผู้หนึ่งที่มั่งคั่งร่ำรวย เพราะผลของการรักษาศีล ๕ นั้น นอกจากนี้ พราหมณ์ผู้เป็นบิดามารดาของท่านก็เป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ดำรงตนเป็นพุทธบริษัท ที่ดีมาโดยตลอด

อยู่มาวันหนึ่ง ท่านพร้อมทั้งบิดามารดาได้สมาทานศีล ๕ ที่วัด ในวันใกล้เข้าพรรษาและ ณ ที่นั้น ท่านได้หวนระลึกถึงศีลของท่านเกิดความปิติ บำเพ็ญสมาธิและบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ ขณะที่ท่านมีอายุได้เพียง ๕ ปีเท่านั้น

ต่อมา ท่านได้ประกาศอานิสงส์ที่ท่านได้รับจากการรักษาศีล ๕ ให้บริบูรณ์ว่า

“เรารักษาเบญจศีลแล้ว ย่อมได้เหตุ ๓ ประการ คือ
เราเป็นผู้มีอายุยืนยาว มีโภคสมบัติมาก มีปัญญาคมกล้า...”

* พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๒ ข้อที่ ๑๓๔-๑๔๔ หน้า ๑๓๑-๑๓๓ (พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๐)

๒. เพื่อนปอกลอกมีลักษณะ ๔ ประการ*

ในสมัยพุทธกาล มีบุตรของคฤหบดีผู้หนึ่งชื่อว่า สิงคาลกะ ได้ประพฤติดีไปจากผู้อื่นคือเขาจะลุกขึ้นและออกจากเมืองแต่เช้าตรู่ เอน้ำาราดศีรษะและเสื่อผ้าจนเปียกชุ่ม ยืนประนมมือไหว้ทิศทั้ง ๖ คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องบน และทิศเบื้องล่าง เขาได้ประพฤติดังนี้ทุก ๆ วัน หลังจากที่ยิตาเขาเสียชีวิตไป

อยู่มาวันหนึ่ง ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เวฬุวัน เมืองราชคฤห์ได้เสด็จออกบิณฑบาต และได้พบสิงคาลกะกำลังยืนไหว้ทิศอยู่ พระองค์จึงได้ตรัสถามว่า

“ท่านไหว้อะไรอยู่ คฤหบดีบุตร”

“ไหว้ทิศทั้ง ๖ อยู่ พระเจ้าข้า” เขาตอบ

“ไหว้ทำไมหรือ คฤหบดีบุตร”

“ข้าแต่พระองค์ คุณพ่อของข้าพระองค์ได้สั่งไว้ก่อนตายว่า ให้ข้าพระองค์เคารพสักการะนับถือทิศทั้ง ๖ นี้ ข้าพระองค์ปฏิบัติตามคำสั่งของท่าน จึงได้มายืนไหว้อยู่อย่างนี้ทุกวัน ดังที่พระองค์ทอดพระเนตรอยู่นี้แหละ”

พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสว่า ในศาสนาของพระองค์ เขาไม่ได้ไหว้ทิศทั้ง ๖ กันอย่างนี้ เมื่อเขากล่าวอาราธนาให้แสดงให้ฟัง พระองค์จึงแสดงถึงเรื่อง ทิศ ๖ ตามหลักของพระพุทธศาสนาว่าทิศทั้ง ๖ นั้น คือ

๑. ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดามารดา
๒. ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์
๓. ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตรและภริยา
๔. ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย
๕. ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์ หรือนักบวช
๖. ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้ หรือลูกน้อง

จากนั้น พระองค์จึงได้แสดงถึงเรื่องการคบมิตร โดยทรงสั่งสอนให้คบกับมิตรแท้ ๔ ประการ คือ มิตรที่มีอุปการะต่อเรา มิตรร่วมทุกข์ มิตรแนะนำประโยชน์และมิตรมีความรักใคร่พร้อมกันนี้ พระองค์ยังได้ทรงแนะนำให้หลีกเลี่ยงการคบกับมิตรเทียมซึ่งไม่จัดเป็นมิตรที่ดี ๔ ประเภทคือ คนปอกลอก คนดีแต่พูด คนหัวประจบ และคนที่ชักชวนในทางฉิบหาย โดยผู้ที่มีลักษณะทั้ง ๔ อย่างนี้ ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นคนชั่ว และเป็นอบายมุขข้อหนึ่งในอบายมุขทั้ง ๖

* พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ ข้อ ๒๕๕ หน้า ๒๐๑ (พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๐)

ในบรรดามิตรเทียมเหล่านั้น พระองค์ได้แสดงลักษณะของมิตรปอกลอกไว้เพื่อเป็นข้อสังเกต ดังนี้

๑. ผู้ที่คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว ทำเฉพาะเพื่อประโยชน์ของตนเองเท่านั้น ไม่คำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่น

๒. เมื่อคราวที่จะต้องเสียผลประโยชน์ให้แก่เราก็พยายามเสียให้น้อยที่สุด เมื่อยามได้ประโยชน์จากเราก็พยายามให้ได้มากที่สุด

๓. เมื่อเพื่อนมีภัยก็เอ่ยปากขอให้ช่วยทำกิจอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้

๔. คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว

ผู้ที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ จัดเป็นมิตรปอกลอกที่นักเรียนควรหลีกเลี่ยงให้ห่างไกล

๓. คำพร่ำสอนของพระพุทธเจ้า*^๑

๑. จงเห็นความเกียจคร้านโดยความเป็นภัย และเห็นความเพียรว่าทำให้พ้นภัยแล้ว จงขยันหมั่นเพียรเถิด

๒. จงเห็นการวิวาทโดยความเป็นภัย และเห็นการไม่วิวาททำให้พ้นภัยแล้ว จงกล่าววาจาอ่อนหวาน สมัคสมานสามัคคีกันเถิด

๓. จงเห็นความประมาทโดยความเป็นภัย และเห็นความไม่ประมาทว่าทำให้พ้นภัยแล้ว จงปฏิบัติตามมรรคมงคลแปดเถิด

๔. บุคคล ๔ ประเภท*^๒

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในพระนครสาวัตถี พระเจ้าปเสนทิโกศลซึ่งเป็นเจ้าเมืองนั้นได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า หลังจากที่ได้ถวายบังคมพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์จึงนั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง

ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระองค์ว่า

“มหาบพิตร บุคคล ๔ จำพวกนี้ปรากฏอยู่ในโลก คือ

๑. บุคคลผู้มีดีมาแล้วมีดีไป

๒. บุคคลผู้มีดีมาแล้วสว่างไป

๓. บุคคลผู้สว่างมาแล้วมีดีไป

๔. บุคคลผู้สว่างมาแล้วสว่างไป

* ๑. พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๓ ข้อ ๑๒๒ หน้า ๕๔๑-๕๔๒ (พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๐)

* ๒. พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ ข้อ ๑๓๒ หน้า ๑๕๕-๑๕๙ (พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๐)

จากนั้นพระองค์ได้ตรัสอธิบายต่อไปว่า

๑. ผู้ที่มีตมแล้วมิดไป หมายถึง ผู้ที่เกิดในตระกูลต่ำ มีผิวพรรณไม่งาม รูปร่างไม่น่าดู เป็นคนขัดสน ขาดแคลนเครื่องเป็นอยู่ เมื่อเกิดมาแล้วยังประพฤตชั่วทั้งทางกาย วาจา ใจ ครั้นตายไป ย่อมไปเกิดในทุคติ เปรียบเช่นคนมาจากความมิดทึบแล้วเดินไปสู่ความมิดทึบ

๒. ผู้ที่มีตมแล้วสว่างไป หมายถึง ผู้ที่เกิดในตระกูลต่ำ มีลักษณะดังกล่าวกว่าข้างต้น แต่มีความประพฤติดีทั้งทางกาย วาจา และใจ ครั้นตายไปย่อมไปเกิดในสุคติเปรียบเช่นคนขึ้นจากแผ่นดินสู่บัลลังก์

๓. ผู้ที่สว่างมาแล้วมิดไป หมายถึง ผู้ที่เกิดในตระกูลสูง ร่ำรวยมีทรัพย์สินมากมีความอุดมสมบูรณ์ทุกอย่าง มีผิวพรรณงาม รูปร่างหน้าตาดี แต่ประพฤตชั่วด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อตายไป ย่อมไปเกิดในทุคติ เปรียบเช่นคนลงจากบัลลังก์สู่พื้นดิน

๔. ผู้ที่สว่างมาแล้วสว่างไป หมายถึง ผู้ที่เกิดในตระกูลสูง และมีลักษณะดังกล่าวกว่าข้างต้น และยังประพฤติดีด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อตายไปย่อมเกิดในสุคติ เปรียบเช่นคนที่ก้าวจากบัลลังก์สู่บัลลังก์

นอกจากนี้ พระองค์ยังได้ตรัสสรุปเป็นคำประพันธ์ ความว่า

๑. ผู้มีตมแล้วมิดไป ได้แก่ คนยากจน ไม่มีศรัทธา ขี้เหนียว มีความเห็นผิด ต่ำว่า สมณพราหมณ์ เห็นคนอื่นให้ทานก็ห้ามเสีย เมื่อตายไปย่อมเกิดในทุคติ

๒. ผู้ที่มีตมแล้วสว่างไป ได้แก่ คนยากจน แต่มีศรัทธา ไม่ตระหนี่ มีความเห็นถูก นับถือสมณพราหมณ์ ไม่ห้ามผู้ที่กำลังให้ทานผู้อื่นอยู่ เมื่อตายไปย่อมเกิดในสุคติ

๓. ผู้ที่สว่างมาแล้วมิดไป ได้แก่ คนร่ำรวย แต่ไม่มีศรัทธา มีลักษณะเช่นเดียวกับ บุคคลประเภทที่ ๑ ย่อมเข้าถึงทุคติเมื่อตายไป

๔. ผู้ที่สว่างมาแล้วสว่างไป ได้แก่ คนร่ำรวย แต่มีศรัทธา มีลักษณะเช่นเดียวกับประเภทที่ ๒ เมื่อตายไปย่อมเกิดในสุคติ

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนเลือกอภิปรายเพียง ๑ ข้อ ให้ตรงกับเรื่องที่นักเรียนเลือกศึกษา

๑. เพราะเหตุใด การรักษาศีล ๕ จึงเป็นผลให้มีอายุยืน มีโภคสมบัติมาก มีปัญญาดี จงอภิปรายให้เหตุผลประกอบเป็นประเด็น ๆ

๒. พระพุทธศาสนาสอนว่า ตนเองเป็นที่รักของตน และสอนไม่ให้คบกับคนปอกลอก ซึ่งมีลักษณะหนึ่ง คือ คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว คำสอนทั้ง ๒ นี้จะขัดกันหรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย

๓. การวิวาทและความประมาทจัดว่าเป็นภัยแก่ตัวเราโดยทั่วไป แต่ความเกียจคร้านตามคำพร่ำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จัดเป็นภัยได้อย่างไร จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

ข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎกที่กำหนดให้ศึกษาในชั้นนี้ เป็นเพียงส่วนเล็กน้อยเท่านั้น ดังนั้นนักเรียนควรศึกษาเพิ่มเติมเรื่องที่น่าสนใจจากพระไตรปิฎกโดยตรง โดยศึกษาวิธีค้นคว้าจากท่านผู้รู้พระไตรปิฎกฉบับย่อ หรือเอกสารที่แสดงโครงสร้างพระไตรปิฎกอย่างย่อ ๆ เพื่อให้เกิดความแตกฉานในเรื่องที่สนใจต่อไป

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ แม้ความรู้ในพระไตรปิฎกจะมีมากมาย แต่การนำความรู้ที่ได้เรียนรู้จากพระไตรปิฎกไปใช้ในชีวิตประจำวัน นักเรียนควรศึกษาให้ถ่องแท้ด้วยว่า ความรู้นั้นควรจะนำไปใช้เมื่อไร กับใครและในสถานการณ์ใด เพราะความรู้บางส่วนอาจใช้ได้ทุกเมื่อ แต่ความรู้บางส่วนก็ใช้ได้เฉพาะเรื่องเวลา และเฉพาะสถานการณ์เท่านั้น นักเรียนควรจะประยุกต์ใช้ให้ถูกต้องและเหมาะสม ความรู้นั้นจึงจะเป็นประโยชน์แก่นักเรียนได้เต็มที่

คำถาม

ให้นักเรียนเลือกตอบ ๑ ข้อ ตามเรื่องที่เลือกศึกษา

๑. “เรารักษาเบญจศีลแล้ว...” เบญจศีลหมายถึงศีลข้อใดบ้าง
๒. การคบเพื่อนปอกลอกเกิดโทษแก่ผู้คบอย่างไรบ้าง และหากจะหลีกเลี่ยงการคบกับเพื่อนประเภทนี้ ควรจะปฏิบัติตนอย่างไร
๓. มรรคมืองค์แปดที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสอนให้ปฏิบัติมีอะไรบ้าง
๔. บุคคลต่อไปนี้จัดอยู่ในบุคคลประเภทใดใน ๔ ประเภท ที่นักเรียนได้เรียนมาแล้ว
 - ก. บุญมี เกิดมายากจนแต่ขยันเรียนหนังสือ
 - ข. บุญมา ถือว่าตนเองร่ำรวยจึงไม่ยอมเรียนหนังสือ
 - ค. บุญเหลือ รูปร่างขี้เหร่แต่มินิสัยดี
 - ง. บุญหลาย มีนิสัยดีเหมือนรูปร่างหน้าตา

๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดสำคัญ

ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาได้ถูกนำมาใช้ในภาษาไทยเป็นอันมาก บางศัพท์มีรูปและความหมายคงเดิม บางศัพท์มีรูปและความหมายเปลี่ยนไป ชาวพุทธควรศึกษาให้ถ่องแท้เพื่อนำไปใช้ได้ถูกต้อง

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้วจะมีความรู้ความเข้าใจศัพท์ทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้และสื่อความหมายได้อย่างถูกต้อง

คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทต่อภาษาไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา แต่เมื่อถูกนำมาใช้ในภาษาไทย บางศัพท์มีรูปและความหมายเปลี่ยนไป บางศัพท์มีรูปและความหมายคงเดิม บางศัพท์เป็นศัพท์เฉพาะที่ชาวพุทธควรทราบ นักเรียนจึงควรศึกษาทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ เพื่อที่จะได้นำศัพท์เหล่านี้ไปใช้ให้ถูกต้อง เหมาะแก่สภาพการณ์

ศัพท์ที่กำหนดให้เรียนในชั้นนี้ มีดังนี้

คำศัพท์

ความหมาย

กรุณา	ความสงสารคิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความหวั่นใจเมื่อเห็นผู้อื่นมีความทุกข์คิดจะช่วยให้เขาพ้นจากความทุกข์นั้น ภาษาไทยมักใช้ในความหมายของการขอร้อง เช่น กรุณาอย่าจอดรถขวางประตู กรุณาเลือกเบอร์ ๕ เป็นต้น
ขานนาค	คำที่ผู้จะบวช (นาค) กล่าวกับสงฆ์เพื่อขอบวชเป็นพระภิกษุ หรือคำที่นาคตอบต่อพระคู่สวด (พระผู้สวดประกาศและชักซ้อมในหมู่สงฆ์) ในพิธีอุปสมบท
จำวัด	นอน (ใช้สำหรับการนอนของพระภิกษุสามเณร)

จี	คำเรียกผู้หญิงที่โกนผมและตัวแล้วนุ่งขาวห่มขาว รักษาศีล ๘ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอุบาสิกา แต่คำว่า ชีตัน จะหมายถึง พระภิกษุที่มีความคุ้นเคยใกล้ชิดกับตระกูลหรือครอบครัวหนึ่ง ซึ่งเขาให้ความเคารพนับถือเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา
เดือนอ้าย เดือนยี่	คำเรียกเดือนที่ ๑ (อ้าย) และ ๒ (ยี่) ตามจันทรคติ เช่น ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑ จะอ่านว่า ขึ้น ๑ ค่ำ เดือนอ้าย
ตาลปัตร	ตามศัพท์แปลว่า ใบตาล หมายถึง พัดใบตาล สำหรับพระใช้ตั้งข้างหน้าเวลาให้ศีลหรือให้พร ปัจจุบันใช้ผ้าแทนใบตาลแต่ก็เรียกโดยอนุโลมว่า ตาลปัตร
ไตรจีวร	เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ผ้าไตร หมายถึง ผ้า ๒ ผืน (ไตร = ๓ จีวร = ผ้า) คือ ผ้าห่ม เรียกว่า อุตตราสงค์ (ปัจจุบันนิยมเรียกว่า จีวร) ผ้าทาบสำหรับพาดบนปาด้านขวาของพระภิกษุ เรียกว่า สังฆาฏิ และผ้าห่ม เรียกว่า อันตรวาสก (ปัจจุบันนิยมเรียกว่า สบง)
ธรรมาสน์	ที่สำหรับนั่งแสดงธรรมของพระภิกษุ
น้ำปานะ	เครื่องดื่มหรือน้ำสำหรับดื่มที่คั้นจากผลไม้ เจือน้ำ พระภิกษุสามเณรดื่มได้ไม่มีโทษ (โดยจะต้องทำตามพระวินัย) ในวินัยท่านอนุญาตไว้ ๘ อย่าง เรียกว่า น้ำอัฐฐบาน แต่เรียกรวม ๆ ว่า น้ำปานะ
ประเคน	กิจที่ทายกทายิกาถวายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่พระภิกษุสามเณรด้วยอาการเคารพ โดยของที่ประเคนนั้นจะต้องไม่ใหญ่เกินไป ผู้ประเคนอยู่ห่างจากพระภิกษุสามเณรประมาณ ๑ ศอก แล้วน้อมถวายด้วยอาการเคารพ ผู้ชายให้ส่งถึงมือพระภิกษุสามเณร ส่วนผู้หญิงให้วางลงบนผ้าที่ท่านถือไว้
พรรษา	ฝน, ฤดูฝน, ปี, ระยะเวลาที่บวชในช่วงฤดูฝน ๓ เดือน (ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ถึงกลางเดือน ๑๑) เรียกว่า ๑ พรรษา
มานะ	ความถือตัว ความสำคัญตัวเองว่าเป็นนั่นเป็นนี่ ภาษาไทยมักนำมาใช้ในความหมายว่า พากเพียรพยายาม, อุตสาหะ
ลาสิกขา	กิจที่พระภิกษุหรือสามเณรปฏิญาณตนเองเป็นเพศอื่นจากเพศภิกษุหรือสามเณรต่อหน้าพระภิกษุสามเณรหรือผู้เข้าใจความหมาย แล้วละเพศของภิกษุหรือสามเณรนั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สิก หรือ สิกहाลาเพศ
สังฆทาน	ทานหรือสิ่งของที่ถวายแก่สงฆ์ (ภิกษุ ๔ รูปขึ้นไป) หรือที่ถวายแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งโดยไม่เจาะจง ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของสงฆ์
อาพาธ	เจ็บป่วย, โรค (ใช้เฉพาะพระภิกษุสามเณร)
อุตสาหะ	ความบากบั่น, ความพยายาม, ความขยัน
อุทิศ	เจาะจง, เฉพาะ, การแผ่ส่วนบุญให้แก่ผู้ตาย

ประเด็นอภิปราย

- การศึกษาคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนามีความจำเป็นต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาหรือไม่ จงอภิปราย
- คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในภาษาไทย ซึ่งมีความหมายและรูปศัพท์เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นักเรียนจะมีวิธีใช้ศัพท์เหล่านี้ได้อย่างไร จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. เมื่อนักเรียนอ่านหนังสือเรียนหรือหนังสือใด ๆ ก็ตาม ควรสังเกตด้วยว่า คำศัพท์ต่าง ๆ ที่นักเรียนอ่านนั้นเป็นศัพท์ทางพระพุทธศาสนาหรือไม่ มีความหมายและรูปศัพท์ต่างจากที่นักเรียนได้ศึกษามากน้อยเพียงใด และความหมายเดิมตามศัพท์ทางพระพุทธศาสนาหมายความว่าอย่างไร

๒. นักเรียนควรหาโอกาสไปสนทนากับพระภิกษุสามเณรหรือท่านผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่นักเรียนสงสัยหรือไม่เข้าใจ ก็จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในการอ่านหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หากนักเรียนสังเกตก็จะพบว่าบางครั้งความไม่สนใจที่จะอ่านจะเกิดขึ้นเพราะอ่านไม่รู้เรื่อง ทั้งนี้ เป็นเพราะนักเรียนไม่เข้าใจบางศัพท์ที่มีอยู่ในหนังสือนั้น การศึกษาศัพท์ทางพระพุทธศาสนาจะช่วยให้นักเรียนอ่านหนังสือเหล่านี้ได้เข้าใจดียิ่งขึ้น ทั้งยังจะช่วยให้นักเรียนสามารถนำศัพท์เหล่านี้ไปใช้และสามารถสื่อความหมายกับผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น

คำถาม

๑. คำศัพท์ที่ศึกษาในชั้นนี้ทั้งหมดมีศัพท์ใดบ้างที่มีความหมายเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ศัพท์ใดมีความหมายคงเดิม
๒. จงยกตัวอย่างคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่พบในพจนานุกรมไทยมา ๑๐ คำ

บทที่ ๖

หน้าที่ชาวพุทธ

หน้าที่ชาวพุทธ

แนวคิดสำคัญ

พระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองสืบไป เมื่อพุทธศาสนิกชนศึกษาหาความรู้หลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และนำหลักธรรมประเพณีปฏิบัติจนมีความรู้และสามารถเผยแพร่ความรู้และปฏิบัติจนเป็นแบบอย่างแก่พุทธศาสนิกชนอื่นได้ และรู้จักปกป้องพระพุทธศาสนาไม่ให้เสื่อมคลาย

จุดประสงค์การเรียนรู้

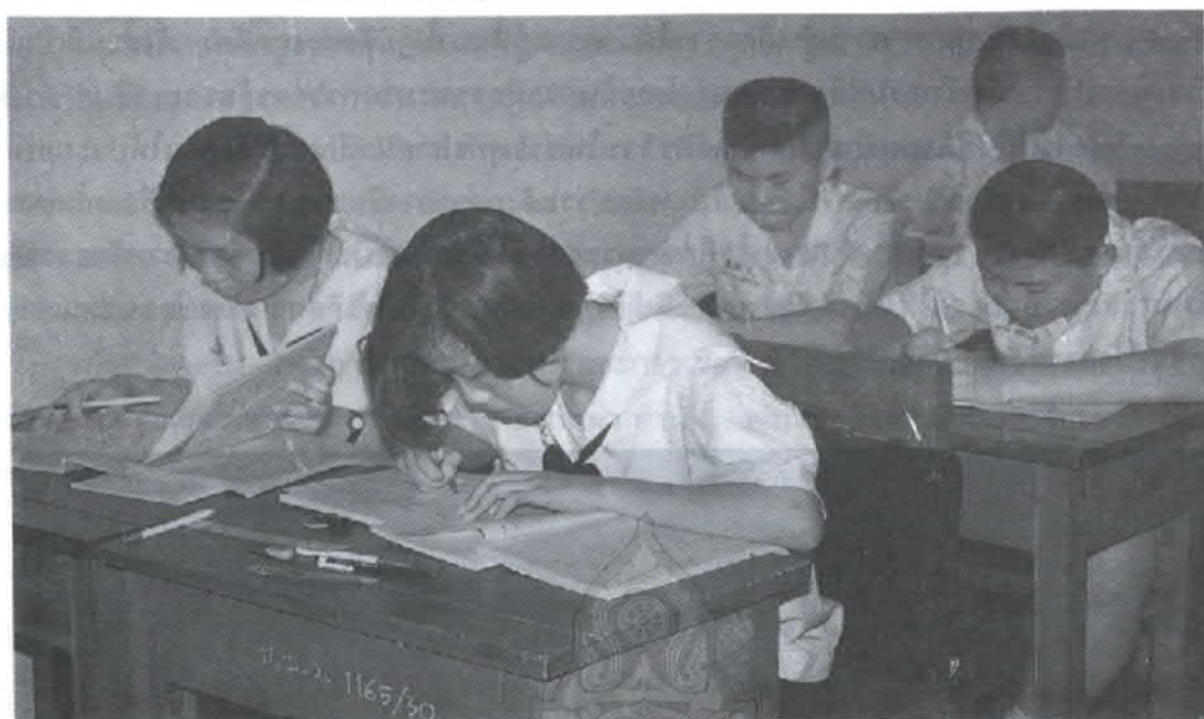
เมื่อนักเรียนศึกษาบทนี้แล้วนักเรียน

๑. มีความรู้และตระหนักในหน้าที่ของชาวพุทธที่พึงมีต่อพระพุทธศาสนา
๒. ปฏิบัติตนในฐานะชาวพุทธได้อย่างเหมาะสม
๓. สามารถเผยแพร่และปกป้องพุทธศาสนาได้ตามวุฒิภาวะของนักเรียน

หน้าที่ชาวพุทธ

นักเรียนได้เรียนรู้หน้าที่ชาวพุทธมาแล้วในภาคเรียนภาคแรก ซึ่งเป็นความรู้เรื่องชาวพุทธโดยทั่วไป ในภาคเรียนที่สองนี้ คงเรียนรู้เรื่องหน้าที่ชาวพุทธเพิ่มเติมอีก ชาวพุทธทุกคนพึงปฏิบัติดังนี้

๑. ชาวพุทธจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้ เพื่อนำความรู้มาพัฒนาตนเองให้ดำเนินชีวิตไปอย่างเป็นสุขทั้งทางโลกและทางธรรม ความรู้ทางโลก คือนักเรียนพึงศึกษาหาความรู้ตามความถนัดของนักเรียน และนำความรู้ที่เรียนไปประกอบอาชีพที่ซื่อสัตย์สุจริต อันจะเป็นผลดีต่อตนเอง ต่อครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ความรู้ทางธรรม คือนักเรียนศึกษาพระพุทธศาสนาตามควรแก่วัยเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องตามหลักธรรม นำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติและแก้ปัญหาชีวิต ให้รู้บาปบุญคุณโทษ สามารถแยกแยะความดี ความชั่วได้ การที่นักเรียนมีความรู้เรื่องธรรมะนักเรียนจะได้รับความสำเร็จทั้งทางโลกและทางธรรม

การศึกษาหาความรู้เป็นหน้าที่ชาวพุทธ

ความสำเร็จทางโลก คือคนเราจะทำงานเก่งและรู้จักกฎระเบียบของบ้านเมืองและสังคม และเป็นคนทันสมัยต่อเหตุการณ์ของโลก แต่ถ้าเป็นคนที่มีความประพฤติไม่ดีไม่สามารถเห็นยวร้ายตัวเองออกจากความชั่ว มีความโลภ โกรธ หลง ก็อาจประสบความอัปปางในชีวิตทางโลกได้ เข้าทำนองสุภาษิตว่า “ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด”

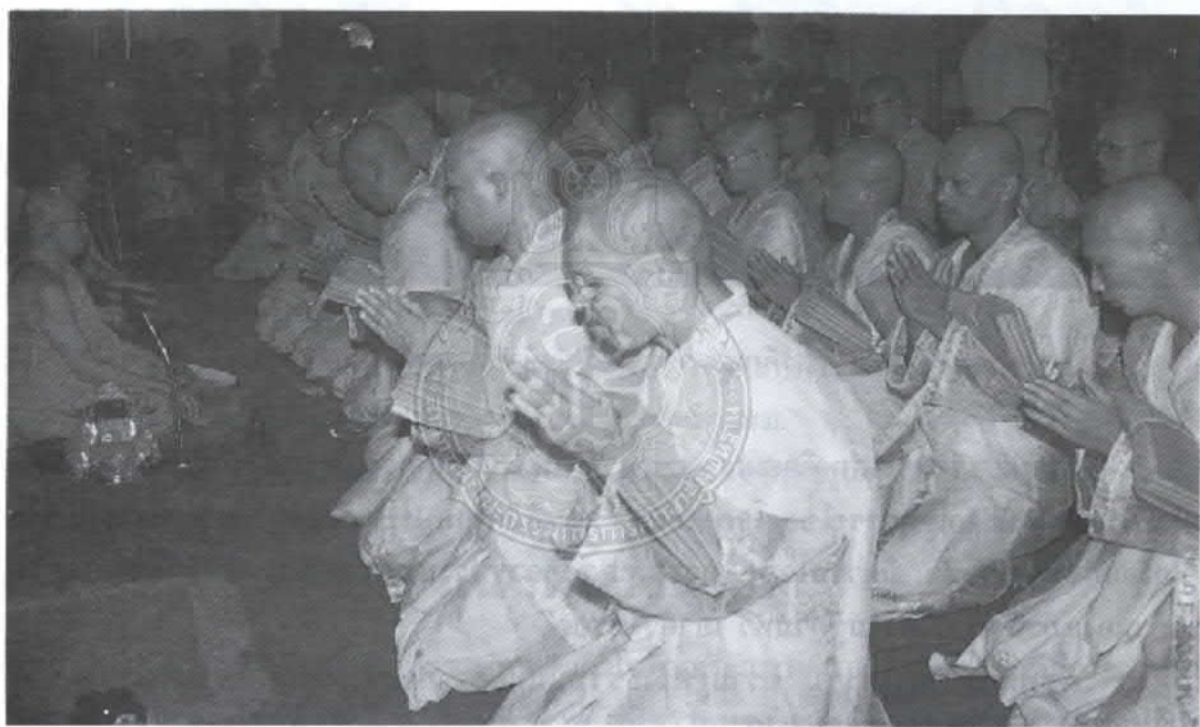
ความสำเร็จทางธรรม ความรู้ทางธรรมนั้นนอกจากจะช่วยให้เกิดความสำเร็จในชีวิตทางโลกแล้ว ยังช่วยให้เราสัมผัสกับชีวิตทางธรรมด้วย ชีวิตทางธรรมเช่น การเสียสละ การทำความดีโดยไม่หวังผลตอบแทน ชีวิตทางธรรมนี้จะช่วยยกระดับจิตใจของเราให้สูงขึ้น ให้มีความสุขสงบ และอัมใจ

ความรู้ทางโลกกับความรู้ทางธรรมต่างก็เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน คนที่มีแต่ความรู้ทางโลก แต่ไม่รู้ทางธรรมเลยนั้น ก็ยากจะประสบความสำเร็จทางโลก คนที่ไม่รู้ทางโลกเลยมักทำกิจการงานไม่เป็น เลี้ยงตัวเองไม่ได้ อาจต้องลักขโมยเขากินหรือทำความชั่วอื่น ๆ แม้จะรู้ทางธรรมแต่โอกาสที่จะได้เข้าสู่ชีวิตทางธรรมนั้นก็ยาก ชาวพุทธที่ดีจึงจะต้องแสวงหาความรู้ทั้ง ๒ ทางอยู่เสมอ จึงจะเป็นคนที่สมบูรณ์ คือ เก่งทางโลกและดีทางธรรม

๒. การปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา

เมื่อได้ศึกษาหาความรู้ ก็ควรจะได้นำความรู้นั้นมาปฏิบัติอย่างถูกต้อง ทั้งส่วนที่เป็นธรรมและประเพณีพิธีกรรมที่สืบต่อกันมา โดยเน้นการมีธรรมะมากกว่าการรู้ธรรม

การปฏิบัติตามหลักธรรม หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นการสั่งสอนให้ประกอบความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้ผ่องใส หลักธรรมดังกล่าวอาจมีความเหมาะสมหรือแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ พุทธศาสนิกชนควรศึกษาพระธรรมให้เข้าใจต้องแท้ และเลือกเอาหลักธรรมที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของตน เพื่อให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม

การอุปสมบทเป็นการปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา

การปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาเกี่ยวกับพระสงฆ์ เช่น การเข้าพรรษา ออกพรรษา การลงอุโบสถ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องพระสงฆ์กับคฤหัสถ์ เช่น การอุปสมบท การทอดกฐิน ทอดผ้าป่า พิธีกรรมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต เช่น งานมงคลสมรส งานขึ้นบ้านใหม่ พิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา พิธีกรรมเหล่านี้ พุทธศาสนิกชนจะต้องศึกษาให้เข้าใจและปฏิบัติให้ถูกต้องเป็นแบบอย่างสืบทอดไปยังพุทธศาสนิกชนรุ่นหลังเพื่อเป็นการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา

๓. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคนที่จะต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา มิได้เป็นเรื่องของพระสงฆ์เท่านั้น แนวปฏิบัติในการเผยแผ่สามารถทำได้โดย

๓.๑ การปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหน้าที่ ทุกคนที่เกิดมาต่างก็มีหน้าที่ที่ถูกกำหนดตามสถานภาพทางสังคม เช่น เป็นพ่อ-แม่-เป็นลูก-เป็นศิษย์-เป็นครู-เป็นเพื่อน-เป็นลูกจ้าง-เป็นนายจ้าง-เป็นพลเมือง เป็นศาสนิกชน ฯลฯ การปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหน้าที่ย่อมถือได้ว่าช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการปฏิบัติตน โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๓.๒ การกระทำด้วยการพูด และการเขียน คำพูดหรือข้อเขียนเป็นเอกสารหรือตำราที่ชี้แจงแสดงเหตุผลสำหรับพระพุทธศาสนาเท่านั้น หากจำเป็นต้องมีการเปรียบเทียบกับศาสนาอื่นก็ควรระวัง และแสดงข้อเท็จจริงโดยรอบคอบเพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งที่กระทบกระเทือนศาสนาอื่น

๓.๓ ใช้หลักการประชาสัมพันธ์ การเผยแผ่ศาสนาด้วยการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่และหลักวิชานิตยศาสตร์เข้าช่วย เช่น การจัดรายการทางสื่อมวลชน การใช้แสงสีประกอบ การแทรกซึมเข้าไปในธุรกิจบันเทิง และกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรม เป็นต้น

การปฏิบัติตนในหน้าที่ลูก

๓.๔ ปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่าง พุทธศาสนิกชนที่ดีควรทำตัวเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่น ยึดถือปฏิบัติโดยเฉพาะผู้ประสบความสำเร็จระดับสูง ผู้บริหารประเทศ และผู้มีชื่อเสียงต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะบุคคลเหล่านี้เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป จึงควรปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างแก่เยาวชน และประชาชนทั่วไป

๓.๕ แสดงผลการปฏิบัติ ผลการปฏิบัติงานของผู้ประสบความสำเร็จทางศาสนา ระดับสูงควรจะได้นำมาเผยแพร่ด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อื่นได้ศึกษาและยึดถือเป็นแนวทาง ในการปฏิบัติตาม เช่น ประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และพระเถระอื่น ๆ ตลอดจนคฤหัสถ์ ผู้ปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดและประกอบอาชีพจนประสบความสำเร็จในชีวิต

๔. การปกป้องพระพุทธศาสนา

พุทธศาสนิกชนที่ดีมีหน้าที่ปกป้องพระพุทธศาสนา

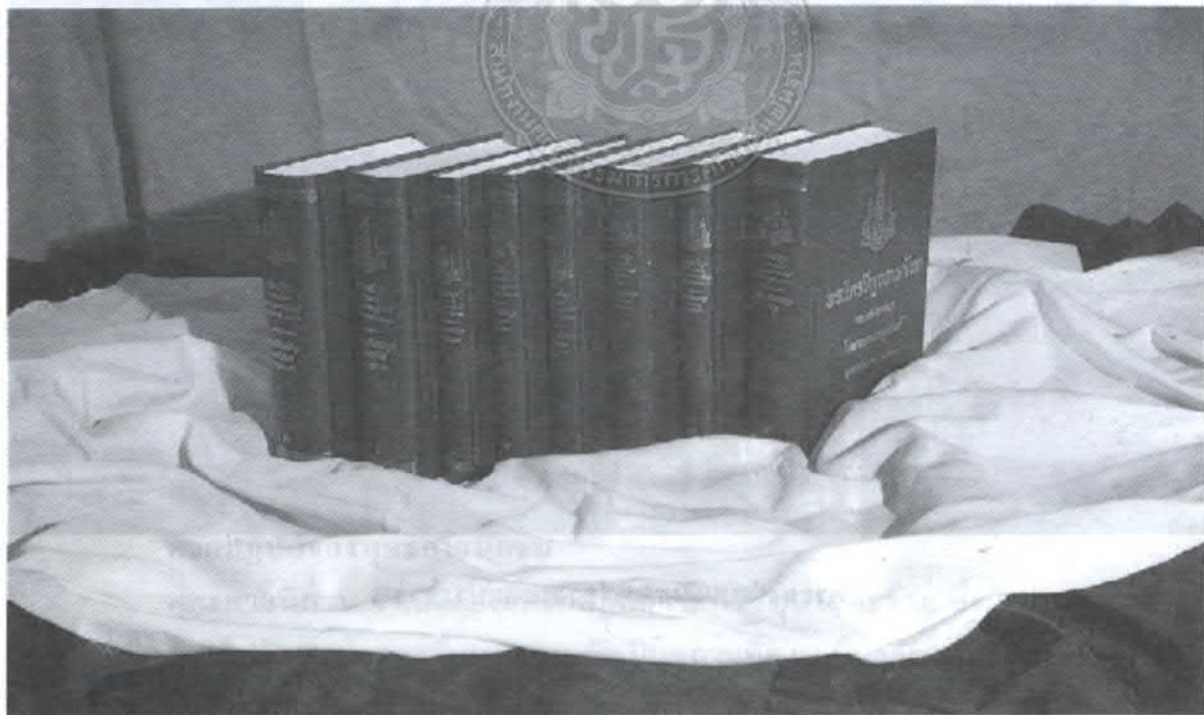
การปกป้องพระพุทธ พระพุทธคือพุทธเจ้า และพระพุทธรูปอันเป็นตัวแทนของพระองค์ ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชน โดยไม่บิดเบือนพุทธประวัติให้พระพุทธร่องค์ต้อง

พระพุทธรูป วัดมหาธาตุ จังหวัดราชบุรี

มัวหมองไม่นำเอาพระรูปและพระนามของพระพุทธองค์มากล่าวล้อลบลู่ดูหมิ่น การตัดเศียรพระพุทธรูป การขโมยพระพุทธรูป การนำพระพุทธรูปไปกระทำเพื่อการค้า การนำพระพุทธรูปไปวางไว้ในที่ไม่ควร การนำพระพุทธรูปเพื่อไปกระทำการอย่างอื่นที่มิใช่เพื่อการบูชา ชาวพุทธที่ได้พบเห็นการกระทำดังกล่าว จะต้องอธิบายให้เข้าใจและแนะนำการปฏิบัติที่ถูกต้อง ห้ามปรามการกระทำที่ไม่ถูกไม่ควร ถ้าเป็นการกระทำที่ลบลู่อย่างร้ายแรง หรือการกระทำผิดอย่างร้ายแรงสามารถแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจจับตัวผู้กระทำผิดไปดำเนินคดีตามกฎหมายได้ นอกจากนี้การป้องกันในด้านอื่น เช่น การวางกำลังเวรยามดูแลพระพุทธรูปในวัดของท้องถิ่นของตน การบำรุงรักษาซ่อมแซมบูรณะพระพุทธรูปและโบสถ์วิหารให้คงสภาพดีและแข็งแรงอยู่เสมอ

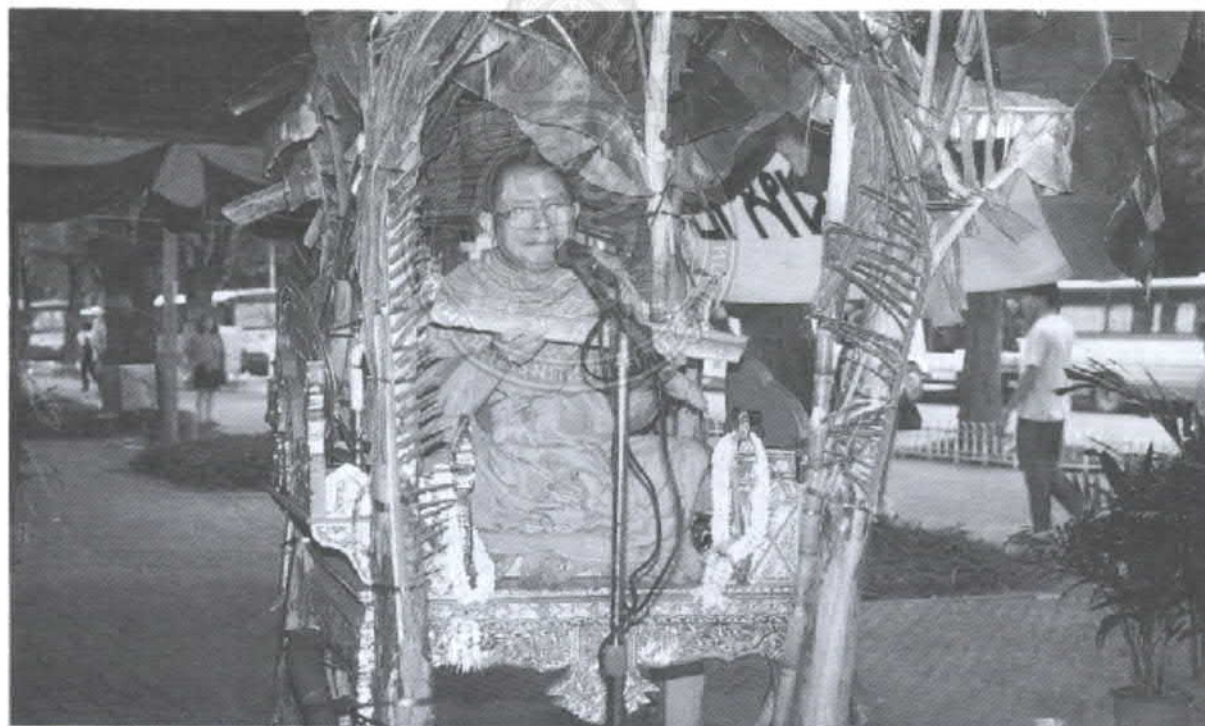
การปกป้องพระธรรม พระธรรมเป็นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา อาจมีบุคคลบางคนนำพระธรรมไปบิดเบือน เพื่อวัตถุประสงค์ที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง หรือทำให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจผิดเกิดแตกแยกกันทางด้านความคิด หรือหลงผิดหลงเชื่อ ปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง อันจะทำให้พระพุทธศาสนามัวหมองหรือเสื่อมลง ชาวพุทธที่ดีควรศึกษาพระธรรมให้เข้าใจถ่องแท้ เพื่อจะไม่หลงผิด และถ้าพบผู้บิดเบือนพระธรรมด้วยความจงใจ หรือเข้าใจผิดอย่างใดก็ตาม ควรแนะนำให้ความรู้ และชักจูงให้ทำความเข้าใจในพระธรรมในทางที่ถูกต้อง และถ้าพบว่าการบิดเบือนนั้น

พระไตรปิฎก ได้บรรจุพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

เพื่อหวังผลประโยชน์ส่วนตัวทำให้พระพุทธศาสนาหมัวหมองอย่างร้ายแรงก็สามารถแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมผู้กระทำผิดนั้นได้

การปกป้องพระสงฆ์ พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นผู้เผยแผ่พระธรรมแก่ประชาชน ให้พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบไป อาจมีผู้บ่อนทำลายพระสงฆ์ทั้งโดยเจตนาและโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทั้งที่เป็นรายบุคคล เช่น การขู่ฆ่าหรือทำร้ายเพื่อหวังผลประโยชน์ การให้ร้ายป้ายสี และทั้งเป็นสถาบันสงฆ์ เช่น มีพระปลอมออกบิณฑบาตหรือเรียไร การประพฤติผิดของพระภิกษุสงฆ์โดยอ้างว่าเป็นสงฆ์ในพุทธศาสนา การใช้วิชา เครื่องรางของขลังต่าง ๆ เป็นต้น ชาวพุทธที่ดีควรช่วยกันป้องกัน เมื่อรู้เห็นเรื่องราวที่จะเป็นการบ่อนทำลาย ควรแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบเพื่อจะได้จัดการแก้ไขในทางที่ถูกต้อง ไม่ควรสนับสนุนพวกนอกกรีต ไม่สนับสนุนการใช้วิชาต่าง ๆ และควรเลือกสนับสนุนทำบุญกับพระสงฆ์ที่ประพฤติดี ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย

พระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พระธรรมแก่ประชาชน

การปกป้องศาสนสถานและศาสนสมบัติ ศาสนสถาน ได้แก่ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สถูป บริเวณวัด ศาสนสมบัติ ได้แก่ พระพุทธรูป ต้นไม้ในวัด เครื่องประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ ซึ่งมักจะ

มีผู้บ่อนทำลายโดยเจตนา และโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์อยู่เสมอ เช่น การขุดเจาะโบราณสถานต่าง ๆ เพื่อหาสมบัติหรือพระเครื่อง การปั้นป้ายขีดเขียนกำแพงวัด การลักขโมยเอาศาสนสมบัติไปเป็นของตน เป็นต้น ชาวพุทธมีหน้าที่ในการดูแลและป้องกันศาสนสถานและศาสนสมบัติเหล่านี้ให้คงอยู่ต่อไป เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชาวพุทธโดยส่วนรวม โดยการไม่กระทำการอันเป็นการบ่อนทำลายเสียเอง แนะนำตักเตือนเมื่อพบผู้ที่จะทำลาย แจ้งให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองหรือผู้ที่เกี่ยวข้องถ้ารู้เบาะแสการกระทำอันเป็นมิชอบซึ่งจะทำลายศาสนสถานและศาสนสมบัติ นอกจากนี้ยังต้องช่วยบำรุงรักษาบูรณะซ่อมแซมให้คงสภาพที่ดีอยู่เสมอ

เจดีย์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

หลักปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน

พุทธศาสนิกชน จำเป็นต้องมีหลักปฏิบัติ เรียกว่า อุบาสกธรรม ซึ่งมีอยู่ ๗ ประการ คือ

๑. ไปวัดตามโอกาสที่เหมาะสม วัดเป็นสถานที่สงบ มีบรรยากาศโน้มนำให้เกิดความใส่ใจในการปฏิบัติธรรม การพบปะกับพระภิกษุผู้ทรงศีลทรงคุณธรรมย่อมได้ชื่อว่าเป็นการคบหากัลยาณมิตรหรือเรียกว่ามิตรที่ดี ซึ่งจะส่งเสริมให้มีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมเพิ่มขึ้น

๒. พังกรรม ควรใส่ใจในการพังกรรมอยู่เสมอ เช่น การไปวัดเพื่อรักษาศีลฟังเทศน์ หรือฟังการแสดงธรรมเทศนาทางวิทยุหรือทางโทรทัศน์ ทั้งนี้เพราะการพังกรรมเป็นเหตุให้รู้สิ่งไม่รู้ส่วนสิ่งที่รู้แล้วก็จะช่วยให้เข้าใจแจ่มชัดยิ่งขึ้น

๓. สนใจศึกษาและรักษาศีลให้ดียิ่งขึ้น พยายามนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มาใช้ปรับปรุงวิถีการดำเนินชีวิตให้มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่แท้จริงและสมบูรณ์

๔. มีความเลื่อมใสในพระภิกษุทั้งหลายเท่าเทียมกัน ทั้งนี้เพราะพระภิกษุแต่ละรูป ได้เสียสละความสุขทางโลกเพื่อมาประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอันเป็นหนทางไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ และพระภิกษุยังได้ชื่อว่าเป็นผู้สืบทอดอายุของพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในโลกนี้อย่างมั่นคงต่อไป

๕. ตั้งจิตให้เป็นกุศลในขณะพังกรรม ไม่ใช่พังกรรมโดยคิดในแง่ดีแต่ย่นขัดแย้ง พยายามพังกรรมเพื่อก่อให้เกิดบุญมิใช่ก่อให้เกิดบาป

๖. ทำบุญกุศลตามหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนา ไม่แสวงบุญนอกคำสอนของพระพุทธเจ้า ควรประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๗. ทนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุก ๆ ทาง คือ ถ้าสามารถช่วยเหลือพระพุทธศาสนาได้ด้วยวิธีการใดก็ควรเร่งรีบกระทำ เช่น จัดให้มีการอบรมเยาวชน หรือคนต่างชาติให้เข้าใจในพระพุทธศาสนา การตั้งชมรมพุทธศาสน์ในโรงเรียน มหาวิทยาลัย เป็นต้น

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนดูภาพ วิดีทัศน์ สไลด์ บทความ ข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ที่ตรงกับสถานที่ต่อเหตุการณ์และตรงกับสภาพปัจจุบันของสังคม หรือภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวพุทธ ทั้งในทางที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง เช่น ภาพคนกำลังปฏิบัติศาสนกิจในวันสำคัญ การกระทำของคนขาดสติ ประพฤติชั่ว แล้วนักเรียนร่วมกันอภิปรายและวิเคราะห์ให้เห็นถึงความถูกต้องและไม่ถูกต้องของกิจกรรม การกระทำนั้น ๆ แล้วร่วมกันสรุปความสำคัญของชาวพุทธที่มีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนา

- หากมีใครกล่าวว่า “พุทธศาสนาในประเทศไทยกำลังเสื่อมลง” นักเรียนจะเห็นด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่ม เพื่อศึกษาเกี่ยวกับหน้าที่ของชาวพุทธที่ดีและถูกต้อง สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาหาความรู้และเป็นแนวปฏิบัติของศาสนิกชนที่ดี

กลุ่มที่ ๑ การศึกษาหาความรู้

กลุ่มที่ ๒ การปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา

กลุ่มที่ ๓ การเผยแผ่พระศาสนา

กลุ่มที่ ๔ การปกป้องพระศาสนา

นักเรียนส่งผู้แทนของแต่ละกลุ่มรายงานหน้าชั้นเรียนเกี่ยวกับข้อสรุปของกลุ่ม เปิดโอกาสให้นักเรียนในห้องซักถาม

๒. ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายรายงานผลสรุปของแต่ละกลุ่ม เพื่อสรุปแนวปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธเป็นข้อ ๆ และเป็นมติของนักเรียนที่จะสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในส่วนตัวของนักเรียนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

๓. ให้นักเรียนแต่ละคนจดบันทึกผลสรุปหน้าที่ของชาวพุทธตามที่ได้ร่วมกันสรุป

๔. ให้กลุ่มที่ได้รับมอบหมายให้ศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ตามกิจกรรมที่ ๑ รวบรวมภาพและคำอธิบายเพื่อจัดทำป้ายนิเทศในชั้นเรียน

๕. เลือกตัวแทนนักเรียน ๒-๓ คน เพื่อให้เล่าถึงขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมในพุทธศาสนาบางพิธีซึ่งตนเคยปฏิบัติหรือประสบพบเห็น

ประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ชาวพุทธนอกจากจะมีความรู้ทางวิชาชีพแล้วควรมีความรู้ทางธรรมด้วย การรู้จักกฎหมายของบ้านเมือง รู้จักความเป็นไปของสังคม เศรษฐกิจ รู้จักธรรมเนียมปฏิบัติของสังคม ผู้ที่ไม่มีความรู้ดังกล่าว ถึงแม้จะทำงานได้ แต่ก็อาจจะไม่มีประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะอาจจะเข้ากับเพื่อนไม่ได้ ทำผิดกฎหมายโดยไม่รู้ตัว ทำให้ต้องโทษ ถ้าเป็นคนที่ไม่ทันข่าวสาร บ้านเมืองทำให้ล่าหลังไม่ทันเพื่อน

๐ หลักธรรมของพุทธศาสนา ได้ผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวัฒนธรรมไทย ทำให้เกิดประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาประเพณีและพิธีกรรมเหล่านี้มิใช่แก่นของพระศาสนา แต่ก็มีส่วนช่วยเกื้อกูลหลักธรรมของศาสนาไว้ หลักธรรมนั้นเป็นนามธรรมมองไม่เห็น แต่ประเพณีและพิธีกรรมนั้นมองเห็นได้ การได้เห็นและการได้ลงมือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ช่วยให้หลักธรรมดำรงอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของพุทธศาสนิกชนอยู่เสมอ

แม้ประเพณีพิธีกรรมจะมีใช้ตัวศาสนา แต่ก็มีส่วนทำให้ศาสนธรรมดำรงอยู่และสืบต่อไป เปรียบเหมือนต้นไม้ เปลือกไม้มีใช้ตัวต้นไม้ แต่ก็หุ้มห่อแก่นไม้ไว้มิให้เหี่ยวแห้ง ทำให้แก่นไม้มีชีวิตชีวาชุ่มชื้น ส่งอาหารไปเลี้ยงส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ ทำให้ต้นไม้มีชีวิตต่อไป เปลือกไม้โอบอุ้มแก่นไม้ไว้ฉันใด พิธีกรรมประเพณีก็โอบอุ้มศาสนธรรมไว้

คำถาม

๑. เพราะเหตุใดบุคคลทุกคนจึงควรศึกษาหาความรู้ทางธรรมควบคู่ไปกับแสวงหาความรู้ทางโลก
๒. จงวิเคราะห์ประเพณีและพิธีกรรมมีส่วนเกื้อหนุนต่อการดำรงอยู่ของศาสนาอย่างไร
๓. ถ้าหากมีผู้ตำหนิพระธรรมคำสอนในพุทธศาสนา ล้าสมัยและไม่สอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์ นักเรียนจะปกป้องและชี้แจงอย่างไรให้เขาเข้าใจ
๔. นักเรียนจงแสดงทัศนะเกี่ยวกับหลักปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนที่เรียกว่า อุบาสกธรรม

บทที่ ๗

การบริหารจิตและการเจริญปัญญา

แนวคิดสำคัญ

๑. อานาปานสติเป็นวิธีฝึกจิตให้เป็นสมาธิ โดยตั้งมั่นอยู่กับลมหายใจเข้าหายใจออกอยู่ตลอดเวลา
๒. สมาธิจำต้องอาศัยการฝึกบ่อย ๆ จนเกิดความชำนาญในการควบคุมจิตใจกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่ต้องการ
๓. สุตมยปัญญาเป็นปัญญาที่เกิดจากการอ่าน การฟัง การศึกษาแล้วเรียนข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มีสมาธิเป็นพื้นฐานสำคัญ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. สามารถฝึกปฏิบัติอานาปานสติสมาธิโดยวิธีต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง
๒. เห็นคุณค่าและความสำคัญของสมาธิ และนำสมาธิไปใช้ในชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
๓. สามารถปฏิบัติตนให้เกิดสุตมยปัญญาในทางที่ถูกต้องได้

การบริหารจิตและการเจริญปัญญา

การนั่งสมาธิ

การบริหารจิต

การมีสุขภาพดีนอกจากจะอาศัยการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ครบทุกหมู่ การพักผ่อนอย่างเพียงพอแล้ว สิ่งสำคัญประการหนึ่งก็คือการออกกำลังกายโดยให้กายเคลื่อนไหวบ่อย ๆ เช่น เล่นกีฬา ทำงานอดิเรก เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ร่างกายมีความแข็งแรง มีพละกำลังดี เรียกว่าการบริหารกาย และถือเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อร่างกายของคนเรา เพราะแม้จะปฏิบัติตามหลักโภชนาการอย่างถูกต้อง แต่หากขาดการบริหารร่างกายที่เพียงพออย่างสม่ำเสมอแล้ว ร่างกายก็จะอ่อนแอ และเมื่อร่างกายอ่อนแอก็จะเป็นสาเหตุให้เกิดโรคต่าง ๆ ได้ง่าย

การออกกำลังกายมีผลทางด้านจิตใจ

จิตของคนเราก็เช่นเดียวกัน ในวันหนึ่ง ๆ เราคิดเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมากมาย จิตย่อมจะเกิดความเหนื่อยล้า และหากไม่ได้รับการบำรุงรักษาอย่างดีก็เกิดความอ่อนแอ หวั่นไหว ต่อเหตุการณ์รอบตัวได้ง่าย ดังที่เห็นโดยทั่วไปว่า บางคนได้แสดงพฤติกรรมบางอย่างออกมา จนเกินเหตุ เมื่ออยู่ในอาการตกใจ ดีใจหรือเสียใจ เพราะไม่สามารถทนต่อสภาพการณ์นั้นได้ แต่บางคนสามารถแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาได้เหมาะสม เพราะเขาได้ดูแลรักษาและฝึกฝนจิตของเขาเป็นอย่างดีนั่นเอง

การบำรุงรักษาจิตให้มีความเข้มแข็งดังกล่าวยังเรียกว่า การบริหารจิต ซึ่งมีข้อแตกต่างจากการบริหารกายคือ การบริหารกายจะต้องทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวอยู่เสมอ แต่การบริหารจิตจะต้องทำให้จิตสงบ หยุดนิ่งอยู่กับเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว โดยไม่คิดถึงเรื่องอื่น ๆ ในขณะนั้น ดังนั้น การบริหารจิตให้ได้ผลและมีประสิทธิภาพจะต้องใช้วิธีที่ถูกต้อง จึงจะสามารถทำให้จิตมีความเข้มแข็งตามที่ต้องการได้ โดยนับ ๒ วิธี คือ

๑. นับเป็นคู่ ๑-๑, ๒-๒, ไปจนถึง ๑๐-๑๐ แล้วกลับไปนับ ๑-๑, ๒-๒ ฯลฯ ๑๐-๑๐ ใหม่จนกว่าจะเป็นสมาธิ

๒. นับเพิ่มขึ้นครั้งละ ๑ คู่ในแต่ละรอบ ในรอบแรกกำหนดไม่ให้นับต่ำกว่าคู่ ๕-๕ เพื่อมิให้จิตกระวนกระวายเกินไป ส่วนรอบต่อไปให้เพิ่มขึ้นครั้งละ ๑ คู่จนถึงคู่ที่ ๑๐-๑๐ แล้วกลับไปนับในรอบแรกใหม่ ดังนี้

รอบที่ ๑ นับ ๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕

รอบที่ ๒ นับ ๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, ๖-๖ (เพิ่มคู่ ๖-๖)

รอบที่ ๓ นับ ๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, ๖-๖, ๗-๗ (เพิ่มคู่ ๗-๗)

ฯลฯ

รอบที่ ๖ นับ ๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, ๖-๖, ๗-๗, ๘-๘, ๙-๙, ๑๐-๑๐

รอบที่ ๗ นับ ๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, (เช่นเดียวกับรอบที่ ๑)

ฯลฯ

ในภาคเรียนนี้ กำหนดให้นักเรียนศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับคำบริกรรมของอานาปานสติสมาธิเพิ่มเติมอีก ๑ วิธี เพื่อให้นักเรียนเลือกนำไปบริกรรมในขณะนั่งสมาธิ ซึ่งเป็นวิธีที่นิยมใช้กันมากในปัจจุบัน วิธีที่ว่าคือ วิธีบริกรรมแบบ “พุทโธ”

วิธีบริกรรมแบบ* พุทโธ เป็นวิธีที่ใช้บริกรรมพร้อมกับกำหนดลมหายใจเข้าและลมหายใจออก คือ

หายใจเข้า ให้บริกรรมว่า พุท หายใจออก ให้บริกรรมว่า โธ

หายใจเข้า ให้บริกรรมว่า พุท หายใจออก ให้บริกรรมว่า โธ ฯลฯ

วิธีนี้ มีข้อดีคือไม่ต้องพะวงเหมือนการนับเลขว่าจะนับข้ามหรือไม่ แต่ก็มีข้อจำกัดคือ อาจเกิดการเผลอได้ง่ายเพราะมีคำบริกรรม ๒ คำเท่านั้น

* การกระทำขั้นต้นในการเจริญสมถกรรมฐาน คือ กำหนดใจโดยเพ่งวัตถุ หรือนึกถึงอารมณ์ที่กำหนดนั้น ว่าช้า ๆ อยู่ในใจอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อทำใจให้สงบ

วิธีนับเลขและวิธีบริหารแบบพุทโธ มีความคล้ายคลึงกันคือ ให้กำหนดลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ณ จุดที่ปรากฏชัดที่สุดจุดใดจุดหนึ่งเท่านั้น เช่น ปลายจมูกหรือช่องจมูก หรือเหนือริมฝีปากด้านบน

การจะใช้วิธีใดฝึกนั้น ในขั้นต้น นักเรียนควรฝึกให้ครบทั้ง ๓ วิธีดังกล่าวก่อน จากนั้นให้พิจารณาว่าวิธีใดที่ทำให้นักเรียนเกิดสมาธิได้ง่ายที่สุดและนานที่สุดก็อาจฝึกวิธีนั้นไปโดยตลอดก็ได้ โดยในระยะแรกอาจฝึกในระยะเวลาที่ไม่มากเกินไป เช่น ๓-๕ นาที ต่อไปให้เพิ่มขึ้นช่วงละน้อย ๆ ไม่ควรเพิ่มเวลามากในครั้งเดียว เพราะอาจทำให้เกิดความท้อแท้ได้

อนึ่ง เนื่องจากการนั่งสมาธิเป็นวิธีที่นิยมที่สุด คือการนั่งขัดสมาธิเอาเท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้ายวางไว้บนตัก ตั้งกายตรง หลับตาบริหารกรรม แต่มีนักเรียนบางคนอาจมีปัญหาในการนั่งเช่นนี้ เช่น อ้วนเกินไป เป็นแผลที่เท้า ทำให้นั่งขัดสมาธิไม่สะดวก อาจนั่งสมาธิบนเก้าอี้ห้อยขาหลังที่พื้นก็ได้ และท่านั่งนั้นจะต้องไม่อำนวยให้จิตฟุ้งซ่านได้ง่าย และแม้ในอิริยาบถอื่น ๆ ก็สามารถฝึกอานาปานสติได้เช่นเดียวกับการนั่ง เช่น นอนกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ทั้งนี้อิริยาบถนั้นจะต้องไม่เป็นอันตรายต่อตนเองด้วย เช่น ไม่ควรฝึกในขณะที่ข้ามถนน เป็นต้น

อย่างไรก็ดี การบริหารจิตให้เป็นสมาธิมิได้วัดความสำเร็จด้วยการบริหารกรรมอย่างคล่องแคล่วหรือตอบปัญหาเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ทุกข้อความสำเร็จอยู่ที่สติจะกำหนดอยู่กับอารมณ์ (เรื่องที่คิด) ได้มากน้อยเพียงใด ในเวลานานเท่าใด และภาวะเช่นนี้จะขึ้นอยู่กับว่าเราจะฝึกบ่อยเท่าไรนั่นเอง

การเจริญปัญญา

เมื่อจิตได้รับการบริหารโดยการทำให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เพียงหนึ่งเดียวบ่อย ๆ ก็จะมี ความเข้มแข็ง สามารถทนต่อสภาพแวดล้อมไม่ฟุ้งซ่านขัดสลายไปตามอารมณ์หรือสิ่งที่มากระทบจิต เป็นจิตที่มีพลังและประสิทธิภาพ จึงเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับนักเรียนและบุคคลทั่วไปจะนำไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนและการประกอบอาชีพ เพราะเมื่อจิตสงบเป็นสมาธิแล้ว ปัญญาก็จะเกิดขึ้นตามมาได้ง่าย เช่น ในขณะที่นักเรียนอ่านหนังสือ หากจิตของนักเรียนเป็นสมาธิโดยจดจ่ออยู่กับเรื่องที่อ่านก็สามารถจะจำเรื่องที่อ่านได้มากกว่าคนที่อ่านหนังสือเล่มเดียวกัน ด้วยจิตที่ไม่มีสมาธิในขั้นต้นนั้นให้นักเรียนนำสมาธิมาใช้เพื่อให้เกิดสุดมยปัญญาให้มากที่สุด เพราะสุดมยปัญญาซึ่งหมายถึงความรอบรู้ที่เกิดจากการฟัง การอ่านนั้นเป็นปัญญาที่ควรฝึกให้เกิดขึ้นเป็นอันดับแรก เพื่อเป็นพื้นฐานของปัญญาในขั้นต่อ ๆ ไป โดยการฝึกให้เกิดปัญญาประเภทนี้ทำได้โดย

๑. การฟังเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ครูสอน เรื่องที่คุยกับผู้อื่น การฟังปาฐกถาอภิปราย ได้วาทะ เป็นต้น แล้วจดจำเรื่องราวเหล่านั้นไว้ด้วยวิธีการต่าง ๆ
๒. การอ่านหนังสือทุกชนิด รวมทั้งการดูโทรทัศน์และสื่อประเภทอื่น ๆ ที่จะรับได้ด้วยตา

ทั้งการอ่านและการฟังจะเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้นักเรียนเป็นผู้รอบรู้ ดังคำกล่าวที่ว่า “อ่านมากย่อมรู้มาก” และ “ฟังมากย่อมรู้มาก” ผู้อ่านมากฟังมากย่อมได้เปรียบผู้อื่น สามารถมองปัญหาและแก้ปัญหาได้ดีกว่าผู้ที่อ่านน้อยฟังน้อย แต่การที่จะอ่านและฟังให้เป็นผู้มีความรอบรู้นั้น นอกจากจะต้องอาศัยสมาธิเป็นพื้นฐานแล้ว การนำเรื่องราวที่อ่านและฟังมาจัดระบบก็จะมีส่วนให้นักเรียนจดจำได้ง่ายขึ้น ในที่นี้จะเสนอวิธีฝึกความจำอย่างง่าย ดังนี้

วิธีที่ ๑ ใช้วิธีย่ออักษรตัวหน้าของเรื่องที่จะจำแล้วนำมาท่องจำเช่น

- สุ จิ ปุ ลิ หมายถึง การฟัง (สุต) การคิด (จินต) การถาม (ปุจฉา) การเขียน (ลิขิต) ซึ่งเรียกว่า หัวใจนักปราชญ์
- ฉ วิ จิ วิ หมายถึง อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา
- อุ อา ก ส หมายถึง ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ คือ อุฏฐาน-สมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชวีตดา

วิธีที่ ๒ ใช้วิธีสร้างคำที่มีความหมายมาแทนสิ่งที่ต้องจำ เช่น อักษรสูงในภาษาไทย มี ๑๑ ตัว ข ฃ ฉ ฐ ถ ผ ฝ ส ษ ห ก็นำคำเหล่านี้มาสร้างเป็นคำที่มีความหมายดังนี้ ไขขวดฉั่งถูฐาน ผังฝาศาล ฤาษีเสื่อหีบ

วิธีที่ ๓ ใช้วิธีนำสิ่งที่ต้องจำมาสร้างเป็นความสัมพันธ์เป็นเรื่องราว เช่น หากนักเรียนจะต้องไปซื้อของที่ตลาดให้แม่ คือ สบู่ ชันน้ำ ถูกระดาด และน้ำมันพืช ก็สามารถสร้างเป็นเรื่องราวได้คือ ใช้ถูกระดาดกรองน้ำมันพืชใส่ขันน้ำแล้วเอาไปทำสบู่

นอกจากนี้ยังมีวิธีที่จะช่วยให้จำง่ายอีกหลายวิธี และอาจมีบางวิธีที่ดีกว่าที่เสนอมาที่นักเรียนสามารถศึกษาได้โดยการอ่านหนังสือหรือฟังจากคำบอกของผู้เฒ่าอย่างตั้งใจ ก็จะทำให้ นักเรียนเกิดความรู้ขึ้นได้

อนึ่ง ยังมีข้อมูลบางประเภทที่นักเรียนได้จากการได้เห็นหรือได้ยินจากแหล่งต่าง ๆ เป็นเรื่องที่ไม่มียุทธศาสตร์และไม่มีคุณค่าในทางสร้างสรรค์สังคมให้มีความสุข ก็ไม่ควรจดจำ และนำมาใช้ เรื่องเหล่านี้ เช่น

- ข่าวลือหรือการนิินหาว่าร้ายผู้อื่น ซึ่งทำให้เขาเกิดความเสียหาย
- เรื่องเพื่อเจ้าไร้สาระ
- เรื่องที่เป็นความลับของผู้อื่นที่เขาไม่ยอมเปิดเผย
- เรื่องที่ไม่มีมูลความจริง
- เรื่องที่ก่อให้เกิดความแตกแยก

เป็นต้น

การที่จะรับและจดจำเรื่องเหล่านี้ไว้ ควรเป็นไปด้วยความระมัดระวัง และควรจะใช้ปัญญาพิจารณาอย่างรอบคอบให้ถ่องแท้เสียก่อน โดยใช้จินตตามยปัญญาซึ่งจะกล่าวในขั้นต่อไป ส่วนในขั้นนี้พึงเข้าใจว่า หากจะจำเรื่องเหล่านี้ไว้ก็ควรเป็นไปเพื่อปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นเท่านั้น

ประเด็นอภิปราย

- วิธีฝึกอานาปานสติทั้ง ๓ วิธี มีจุดเด่นและจุดด้อยอย่างไรบ้าง จงอภิปราย
- เนื่องจากสมาธิเป็นคำสอนของพระพุทธศาสนา ผู้ที่ไม่มีพื้นฐานด้านพุทธศาสนา จะฝึกและได้ผลหรือไม่ จงอภิปราย
- ผู้ที่ไม่เคยฝึกอานาปานสติสมาธิแสดงว่ามีสภาพจิตอ่อนแอกว่าผู้ที่ฝึกเป็นประจำ นักเรียนเห็นด้วยกับประเด็นนี้หรือไม่ เพราะเหตุใด
- สมาธิมีความจำเป็นต่อสุขตมยปัญญาหรือไม่ อย่างไร จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรสนทนากับพระสงฆ์เกี่ยวกับการทำสมาธิเพิ่มเติมและเปรียบเทียบว่า มีความเหมือนและความแตกต่างกับที่นักเรียนได้ศึกษาอย่างไร มีประเด็นใดบ้างที่เพิ่มขึ้นจากที่นักเรียนได้ศึกษาในบทนี้

นักเรียนควรฝึกจิตด้วยวิธีอานาปานสติตามที่ได้เรียนมานี้ ก่อนอ่านหนังสือหรือศึกษาเล่าเรียน ๓-๕ นาทีทุกวัน และเมื่อผ่านไประยะหนึ่งให้นักเรียนสังเกตว่า จิตของนักเรียนจะจดจ่ออยู่กับเรื่องที่เรียนมากหรือน้อยเพียงใด

เมื่อนักเรียนอ่านหนังสือหรือฟังสิ่งใด ควรสร้างระบบความจำในเรื่องนั้น ๆ บ่อย ๆ เพื่อฝึกความชำนาญในการสร้างระบบความจำ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในทุก ๆ วัน นักเรียนจะได้รับข้อมูลจากการอ่านและการฟังอยู่ตลอดเวลา การมีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิจะช่วยให้นักเรียนรับข้อมูลเหล่านั้นอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การบริหารจิตให้เป็นสมาธิก็ยังเป็นการบำรุงรักษาจิตใจให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ดังนั้น สมาธิจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับทุกเพศทุกวัย

คำถาม

๑. การนั่งสมาธิโดยวิธีอานาปานสติ สิ่งเหล่านี้จะอยู่ในลักษณะใด
 - ก. มือขวา
 - ข. ลำตัว
 - ค. สติ
 - ง. เท้าซ้าย
๒. นักเรียนจะใช้วิธีจำเรื่องต่อไปนี้อย่างไร
 - ก. พรหมวิหาร ๔
 - ข. โคมไฟ วิทยุ นาฬิกา เครื่องคิดเลข ปากกา

บทที่ ๘

มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธีและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๘.๑ มารยาทชาวพุทธ

แนวคิดสำคัญ

พุทธศาสนิกชนมีระเบียบปฏิบัติในการประพฤติปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา เป็นระเบียบปฏิบัติที่แสดงถึงมารยาทที่สุภาพเรียบร้อย อ่อนโยน หากชาวพุทธทุกคนได้ ฝึกปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสมจนเป็นนิสัยจะสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่ดีงามของชาติ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. มีความรู้ ความเข้าใจ และปฏิบัติตนได้ถูกต้องเหมาะสมตามมารยาทของชาวพุทธ
๒. สามารถนำแนวปฏิบัติมารยาทชาวพุทธไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

ได้

มารยาทชาวพุทธ

มารยาทชาวพุทธ คือ ระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ที่ชาวพุทธยึดถือเป็นหลักในการปฏิบัติตน ทั้งต่อพระภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนิกชนด้วยกัน ในสถานที่ต่าง ๆ เช่น ในศาสนพิธีที่วัดหรือที่บ้าน ดังนั้น ชาวพุทธทุกคนจึงจำเป็นต้องศึกษาและฝึกปฏิบัติมารยาทชาวพุทธเพื่อให้เป็นผู้ที่มีมารยาท งดงาม ปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามแบบพุทธศาสนิกชนที่ดี

๑. มารยาทในการปฏิบัติต่อพระสงฆ์

พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ที่อยู่ในฐานะปูชนียบุคคลที่พุทธศาสนิกชนสมควรเคารพสักการะ บูชากราบไหว้ ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา เพราะพระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบตรง ประพฤติเพื่อให้ออกไปจากทุกข์ ประพฤติถูกต้องอย่างดียิ่ง พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติต่อพระสงฆ์ ให้ถูกต้องเหมาะสมดังนี้

การไปหาพระสงฆ์ที่วัด

การไปหาพระสงฆ์ที่วัดด้วยกรณีใด ๆ เช่นไปเยี่ยมด้วยความคุ้นเคย ไปเพื่ออาราธนาไปประกอบพิธีกรรมบางอย่าง ไปขอคำปรึกษาเกี่ยวกับกรณีกิจที่ท่านอาจให้คำปรึกษาได้ ไปเพื่อศึกษารัชมะหรือขอคำอธิบายเกี่ยวกับธรรมะจากท่าน การปฏิบัติต่อพระสงฆ์ควรปฏิบัติด้วยความเคารพบูชา รักษาภิรียมารยาททางกาย ทางวาจา ตลอดถึงใจให้เรียบร้อยอันแสดงออกถึงความมีศรัทธาเลื่อมใสเป็นอย่างดียิ่ง โดยมีหลักปฏิบัติดังนี้

การแต่งกาย ผู้ที่ไปหาพระสงฆ์ควรแต่งกายให้สุภาพเรียบร้อย สีสันไม่ฉูดฉาด ถ้าเป็นหญิงเสื้อกระโปรงควรเป็นแบบสุภาพ ไม่สั้นบางและรัดรูปเกินไป

การไปหาพระสงฆ์เพื่อประสงค์จะอาราธนาไปประกอบพิธีงานมงคลหรืองานอวมงคล ควรนำเครื่องสักการะบูชา เช่น ดอกไม้ รูปเทียน ใส่พานนำไปถวายเพื่อเป็นเครื่องแสดงความเคารพบูชา

เมื่อไปถึงวัด ก่อนพบท่านควรติดต่อถามพระภิกษุสามเณร หรือศิษย์วัดว่าท่านอยู่หรือไม่ และขออนุญาตเข้าไปพบเมื่อท่านอนุญาตจึงเข้าพบ ถ้าไม่พบผู้ใดที่จะติดต่อถามได้ ก่อนที่จะเข้าพบ ควรเคาะประตูให้เสียงก่อน ท่านอนุญาตแล้วจึงเข้าไปได้เฉพาะชาย ส่วนหญิงไม่ควรเข้าไปหาพระสงฆ์ในห้องตามลำพัง ควรมีเพื่อนไปด้วยจึงจะเข้าไปได้

เมื่อพบท่านถ้ามีพระพุทธรูปตั้งอยู่ ต้องกราบพระพุทธรูปก่อนแล้วจึงกราบพระภิกษุสงฆ์แบบเบญจางคประดิษฐ์ แล้วนั่งพับเพียบแบบเก็บปลายเท้า ไม่นั่งบนอาสนะเสมอกับท่านหรือเสมอด้านเดียวกัน หรือนั่งเก้าอี้เสมอกับพระสงฆ์ การนั่งควรเว้นระยะห่างพอสมควร

ในการสนทนาให้ใช้คำพูดที่เหมาะสม สุภาพ ไม่หยอกล้อ ไม่พูดจาหยาบคาย ไม่ควรตีเสมอท่านคล้ายเพื่อนเล่นหรือยกตนสูงกว่าท่าน สำหรับหญิงไม่ควรพูดจากับพระสงฆ์สองต่อสองในที่ลับตาคนทั้งภายในหรือภายนอกห้อง ถ้าพระภิกษุสงฆ์รูปนั้นเป็นพระเถระผู้ใหญ่ควรประนมมือพูดกับท่าน

เมื่อเสร็จธุระแล้วควรรีบลากลับ ไม่ควรสนทนายาวนานเกินควร เพราะเป็นการรบกวนเวลาท่าน ก่อนกลับให้กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ แล้วเดินเข้าออกไป

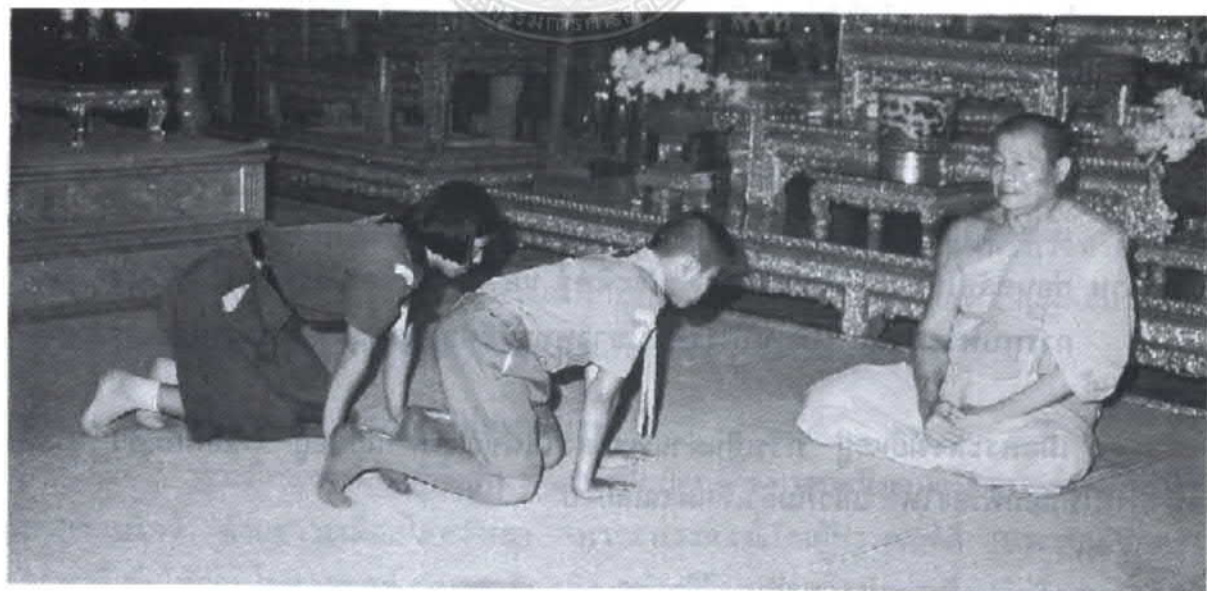
การพบพระสงฆ์ เมื่อพบพระสงฆ์ชาวพุทธที่ดีควรแสดงความเคารพในโอกาสต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

เมื่อพระสงฆ์ยืนอยู่ การเดินผ่านพระสงฆ์ในขณะที่ท่านยืนอยู่ ให้เดินก้มตัว เมื่อถึงหน้าท่านให้น้อมตัวลงไหว้ แล้วก้มตัวเดินผ่านเลยไป

การเดินผ่านพระสงฆ์เมื่อพระสงฆ์ยืนอยู่

เมื่อพระสงฆ์นั่งอยู่ ถ้าจำเป็นต้องผ่านพระสงฆ์ในขณะที่ท่านนั่งอยู่ให้คลานลงมือ
เมื่อถึงตรงหน้าให้กราบ หรือไหว้ตามแต่สถานที่เหมาะสมแล้วคลานลงมือผ่านไป พอพ้นระยะ
จึงค่อยลุกขึ้นเดิน

การคลานลงมือผ่านพระสงฆ์ขณะกำลังนั่งอยู่

เมื่อพระสงฆ์เดินตามมาข้างหลัง ให้หลีกชิดเข้าข้างทางด้านขวาของเราตามแต่สถานที่
จะเหมาะสม ยืนตรงประสานมือไว้ข้างหน้า รอให้ท่านเดินมาถึงตรงหน้าจึงน้อมตัวลงไหว้ รอจนกว่า
ท่านเดินผ่านเลยไป แล้วจึงเดินตามหลัง

เมื่อพระสงฆ์เดินตามมาข้างหลัง

เมื่อเห็นพระสงฆ์เดินสวนทาง ให้หลีกเข้าทางด้านขวามือของเรา เมื่อพระสงฆ์ผ่าน
ถึงตรงหน้า ให้น้อมตัวลงไหว้ รอจนพระสงฆ์ผ่านเลยไป แล้วเดินต่อไปตามปกติ

เมื่อเดินสวนกับพระสงฆ์ให้หลีกเข้าข้างทางแล้วน้อมตัวลงไหว้

การเดินตามพระสงฆ์ การเดินตามพระสงฆ์ให้เดินเอียงไปทางเบื้องซ้ายของท่านทั้งระยะห่างประมาณ ๒-๓ ก้าว ขณะที่เดินต้องสำรวมกิริยาให้เรียบร้อยไม่พูดเสียงดัง ใช้คำพูดสุภาพ

การเดินตามหลังพระสงฆ์

๒. มารยาทในการเดิน

การเดินเป็นอริยาบทหนึ่งที่ส่อนิสัย อธิษาศัยใจคอของบุคคลนั้น ๆ เป็นอย่างดีว่าเป็นคนที่ได้อบรมมาอย่างไร การเดินมีระเบียบปฏิบัติดังนี้

การเดินตามลำพัง พึงตั้งตัวตรง หลังไม่งอ ไม่ก้มหน้า ไม่เชิดหน้าเกินไป ทอดสายตาพอประมาณ เดินอย่างสุภาพ ระยะก้าวไม่ยาวหรือสั้นเกินไป ไม่เร็วหรือช้าเกินไป อย่าเดินข่มขรณี อย่าเดินลงสัน อย่าเดินส่ายตัวไปข้างซ้ายที่ขวาที่ แกว่งแขนพอประมาณ สตรีอย่าเดินส่ายสะโพกจะดูไม่สวยงาม

การเดินกับผู้ใหญ่ หรือเดินตามผู้ใหญ่ เดินตามไปข้างหลัง เอียงไปทางซ้ายของท่าน ห่างจากท่านประมาณ ๒-๓ ก้าว เพื่อสะดวกแก่การสนทนากับท่าน การเดินให้อยู่ในกิริยาอาการแสดงความเคารพอ่อนน้อม มือควรประสานกันไว้ข้างหน้า

การเดินตามผู้ใหญ่

การเดินสวนกับผู้ใหญ่และเดินผ่านผู้ใหญ่ ควรหลีกเลี่ยงให้ห่างเล็กน้อยและค้อมตัว เมื่อผู้ใหญ่
หักท่ายให้หยุดยืนและมือประสานกัน จบการสนทนาแล้วไหว้ค้อมตัวก่อนผ่านไป

ค้อมตัวก่อนเดินผ่าน

การเดินทางผ่านผู้ใหญ่นั่งอยู่บนเก้าอี้ ควรหลีกเลี่ยงให้ห่างพอสมควร แล้วค่อยตัวเล็กน้อย แล้วผ่านไป ถ้าเป็นที่แคบให้กล่าวขอโทษหรือไหว้เสียก่อน

การเดินทางผ่านผู้ใหญ่นั่งอยู่บนพื้นเมื่อถึงระยะใกล้ตัวผู้ใหญ่ ให้คุกเข่าลงกลานผ่านไป เมื่อพ้นระยะพอสมควรจึงลุกขึ้นยืนแล้วเดินต่อไป

การเดินทางที่ชุมชนที่นั่งเก้าอี้ ทั้งชายและหญิงพึงเดินด้วยอาการสุภาพ เมื่อเดินผ่าน

การเดินทางที่ชุมชนที่นั่งกับพื้น ให้เดินเข้าไปด้วยอาการที่สุภาพเรียบร้อย เมื่อผ่านผู้นั่งอยู่ก่อนให้ก้มตัวลงพอสมควร แต่ระยะไกลหรือใกล้สมควรแก่ท่านผู้นั่งอยู่ก่อนมีอาวุโสมากหรือน้อย ระวังอย่าให้เครื่องแต่งกายหรืออวัยวะของตนไปกระทบผู้อื่น เมื่อผ่านไปแล้วเดินตามธรรมดา ถ้าเดินผ่านระยะใกล้เดินเข้า การเดินเข้าปฏิบัติดังนี้

การเดินทาง เข้า ตั้งตัวตรง มือทั้งสองห้อยอยู่ข้างลำตัว

ยกเข่าขวาหรือซ้ายสลับกันไปข้างหน้า ปลายเท้าตั้งตรงยันกับพื้นระยะช่วงก้าวพอดีงาม ไม่ช้าหรือเร็วเกินไป

มือทั้งสองข้างที่ห้อยอยู่นั้นแกว่งได้แต่พองาม การเดินเข้าแบบนี้ไม่นิยมในการเข้าเฝ้า หรือการเข้าหาผู้ใหญ่

ประเด็นการอภิปราย

- เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนเรื่องมารยาทชาวพุทธแล้ว นักเรียนคิดว่าต้องศึกษาและปฏิบัติอย่างไร จงอภิปรายร่วมกับเพื่อนในชั้นเรียน

- นักเรียนร่วมอภิปรายและสรุปเกี่ยวกับมารยาทในการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ เช่น การไปหาพระสงฆ์ที่วัด การไปพบพระสงฆ์ มารยาทในการเดิน

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรฝึกปฏิบัติมารยาทที่เรียนมาในบทนี้โดยอาศัยรูปภาพ สไลด์ วิดีทัศน์ หรือดูตัวอย่างเพื่อนที่ฝึกได้แล้ว ในการฝึก ให้แบ่งกลุ่มฝึกปฏิบัติ เช่น มารยาทในการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ มารยาทในการเดินตามแบบให้ถูกต้อง จนเกิดทักษะจากการปฏิบัติ (กลุ่มละ ๑ เรื่อง) โดยแต่ละกลุ่มส่งผู้แทนกลุ่มมาปฏิบัติ และบรรยายประกอบการปฏิบัติแล้วช่วยกันติชมผู้ปฏิบัติของแต่ละกลุ่ม หากไม่ถูกต้องให้ช่วยกันแก้ไข ถ้าถูกให้คำชมเชย ยกย่อง และเชิญครูช่วยสรุปการปฏิบัติของแต่ละกลุ่มเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง จะได้นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ คนไทยได้รับการยกย่องจากต่างชาติว่าเป็นผู้ที่มีมารยาทเรียบร้อย สุภาพอ่อนโยน น่ารัก นักเรียนในฐานะเป็นคนไทยควรฝึกฝนปฏิบัติมารยาทในการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ มารยาท

ในการเดินให้สุภาพเรียบร้อย ปฏิบัติให้ถูกต้อง ซึ่งจะเป็นการรักษาเอกลักษณ์อันดีงามอย่างหนึ่งของไทยไว้สืบต่อไป นักเรียนจะเป็นที่น่ารัก ชื่นชมของผู้อื่นและเป็นการเสริมบุคลิกภาพด้วย

คำถาม

๑. ถ้านักเรียนต้องไปหาพระสงฆ์ที่วัดเพื่อนิมนต์พระสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่บ้าน นักเรียนจะต้องปฏิบัติอย่างไร

๒. นักเรียนบอกวิธีปฏิบัติตนที่ถูกต้องในการเดินในสถานการณ์ดังนี้
- การเดินตามลำพัง
 - การเดินกับผู้ใหญ่
 - การเดินผ่านผู้ใหญ่
 - การเดินเข้าสู่ชุมชนที่นั่งเก้าอี้ และการเดินเข้าสู่ชุมชนที่นั่งกับพื้น

๘.๒ ศาสนพิธี

แนวคิดสำคัญ

พุทธศาสนิกชนนอกจากศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นแนวในการประพฤติปฏิบัติแล้วยังต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามศาสนพิธี

วัฒนธรรมของไทยสืบทอดจากทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยที่มีส่วนช่วยให้เกิดความสามัคคี ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมไทย พุทธศาสนิกชนจำเป็นต้องศึกษาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เกิดความรู้ความเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้ถูกต้องตามประเพณีซึ่งเป็นมรดกที่มีค่าของชาติ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบศาสนพิธีและปฏิบัติตามได้ถูกต้อง
๒. ตระหนักและเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตนตามประเพณี พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

ศาสนพิธี

ศาสนพิธี หมายถึง พิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งถือปฏิบัติเป็นแบบอย่าง แบบแผนเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อมา เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย พุทธศาสนิกชนจำเป็นต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง จึงจะก่อให้เกิดความศรัทธาและความเลื่อมใส ศาสนพิธีที่ควรเรียนรู้ในบทนี้ ได้แก่ การเข้าถึงไตรสรณะ การอาราธนาพระปริตร การอาราธนาธรรม

การถึงไตรสรณะ

การถึงไตรสรณะ คือการปฏิบัติตนถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งหรือที่ระลึก ๓ ประการ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เพื่อให้เกิดความศรัทธาที่จะปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อเตือนให้ระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จึงนิยมกล่าวปฏิญาณตนถึงพระรัตนตรัยก่อนรับศีลทุกครั้งในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาล พระมหากษัตริย์ พราหมณ์ พ่อค้า ประชาชน นักบวชในศาสนาอื่นใด พึงพระธรรมเทศนา มีความเลื่อมใส ประกาศตนนับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะเป็นแบบอย่างสืบมาถึงปัจจุบัน

การเปล่งวาจาถึงไตรสรณะ

พุทธ สรณं คจฺณามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺณามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺณามิ

ทุติยมุปี พุทธํ สรณํ คจฺณามิ ทุติยมุปี ธมฺมํ สรณํ คจฺณามิ ทุติยมุปี สงฺฆํ สรณํ คจฺณามิ
ตติยมุปี พุทธํ สรณํ คจฺณามิ ตติยมุปี ธมฺมํ สรณํ คจฺณามิ ตติยมุปี สงฺฆํ สรณํ คจฺณามิ

คำอ่าน

พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ

ทุติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ

ตติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ตติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ

ตติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ

คำแปล

ข้าพเจ้าขอถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ

แม้ครั้งที่สอง ข้าพเจ้าขอถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ

แม้ครั้งที่สาม ข้าพเจ้าขอถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ

การกล่าวซ้ำอีก ๒ ครั้งนั้น เพื่อให้จิตใจเกิดความมั่นคงแน่วแน่มั่นต่อสิ่งสำคัญที่สุด
๓ สิ่งในพระพุทธศาสนา

การอาราธนาพระปริตร

การอาราธนาพระปริตร หมายถึง การเชื้อเชิญพระสงฆ์ให้สวด กล่าวถึงอำนาจ
ของพระรัตนตรัยและหลักธรรม เพื่อป้องกันภัยพิบัติ และสร้างความเป็นสิริมงคลให้เกิดขึ้น การอาราธนา
พระปริตรจะอาราธนาหลังจากพระสงฆ์ให้ศีลแล้ว

สำหรับการสวดมนต์ของพระสงฆ์นั้น ถ้าเป็นงานมงคลเรียกว่า เจริญพุทธมนต์ ถ้าเป็น
งานอวมงคล เรียกว่า สวดพระพุทธมนต์ ในงานศพจะไม่มี การอาราธนาพระปริตร

คำอาราธนาพระปริตร

วิปตติปฏิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺติสัทฺธิยา
สพฺพทุกขวินาสาย	ปริตฺตํ พุรฺธ มงฺคลํ
วิปตติปฏิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺติสัทฺธิยา
สพฺพภยวินาสาย	ปริตฺตํ พุรฺธ มงฺคลํ
วิปตติปฏิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺติสัทฺธิยา
สพฺพโรควินาสาย	ปริตฺตํ พุรฺธ มงฺคลํ

คำอ่าน

วิปตติปะติพาหายะ	สัปปะสัมปัตตีสัตถิยา
สัปปะทุกขะวินาสายะ	ปะริตตัง พุรุธะ มังคะลัง
วิปตติปะติพาหายะ	สัปปะสัมปัตตีสัตถิยา
สัปปะภะยะวินาสายะ	ปะริตตัง พุรุธะ มังคะลัง
วิปตติปะติพาหายะ	สัปปะสัมปัตตีสัตถิยา
สัปปะโรคะวินาสายะ	ปะริตตัง พุรุธะ มังคะลัง

คำแปล

ขอท่านทั้งหลายจงสวดพระปริตรอันเป็นมงคล
เพื่อป้องกันวิบัติ เพื่อความสำเร็จแห่งสมบัติทั้งปวง
เพื่อความสลายไปแห่งความทุกข์ทั้งปวง
เพื่อความสลายไปแห่งภัยทั้งปวง
เพื่อความสลายไปแห่งโรคทั้งปวง

เมื่อกล่าวอาราธนาจบแล้ว ให้กราบ ๓ ครั้ง

การอาราธนาธรรม

การอาราธนาธรรม หมายถึง การกล่าวขอร้องให้พระสงฆ์แสดงธรรมให้ฟังตามปกติ การอาราธนาธรรมจะกระทำต่อเนื่องจากการรับศีล โดยผู้เป็นประธานในพิธีหรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย เป็นผู้จุดเทียนบูชาธรรมก่อน แล้วจึงประนมมือกล่าวคำอาราธนาธรรม พระสงฆ์จึงจะแสดงธรรมได้

ในตำนานภาษาบาลีที่เล่าว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วทรงพิจารณาธรรม เห็นว่ายาก และลึกซึ้งมากจึงคิดไม่ทรงแสดงธรรม แต่ท้าวสหัมบดีพรหมได้กราบทูลอาราธนาให้เหตุผลว่า ผู้พอจะฟังเข้าใจก็มีอยู่ การที่พระเมตตาพระกรุณาของพระองค์มาเตือนพระหฤทัยให้แสดงธรรม ก็เท่ากับพระพรหมมาอาราธนา

คำอาราธนาธรรม

พรหฺมา จ โลกาทิปตี สหฺมปติ
กตอญฺชลี อนฺธิวํ อยาจถ
สันตึธ สุตตปาปฺรชฺกขชาติกา
เทเสตุ ธมฺมํ อนุกมฺปิมี ปชํ

คำอ่าน

พรหมมา จะ โลกาทิปเตติ สหัมปะติ
กัตถัญชลี อันธิวะรัง อะยาจะถะ
สันตึธะ สัตตปาปะระชกขะชาติกา
เทเสตุ ธัมมัง อะนุกัมปิมัง ปะชัง

คำแปล

ท้าวสหัมบดีพรหมผู้เป็นใหญ่แห่งโลก
ทำอัญชลี (ต่อพระพุทธเจ้า) แล้วได้กราบทูลของพระพรอันประเสริฐว่า
สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในจักขุน้อยก็พอมืออยู่
ขอพระองค์จงทรงแสดงธรรมอนุเคราะห์ประชาสัตว์นี้เถิด

กล่าวอาราธนาจบแล้ว ให้กราบ ๓ ครั้ง

ประเด็นอภิปราย

- นักเรียนควรร่วมกันอภิปรายถึงความสำคัญของการเข้าถึงพระรัตนตรัย การอาราธนาพระปริตร และการอาราธนาธรรม

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนฟังเทปการกล่าวถึงไตรสรณะ การอาราธนาพระปริตร การอาราธนาธรรมจากเทป แล้วฝึกกล่าวตาม
๒. นักเรียนเขียนคำกล่าวการถึงไตรสรณะ คำอาราธนาพระปริตร คำอาราธนาธรรม และอธิบายความหมายพร้อมทั้งสาธิตการกล่าวคำเหล่านั้นร่วมกับเพื่อน ๆ
๓. นักเรียนกล่าวถึงไตรสรณะ คำอาราธนาพระปริตร คำอาราธนาธรรมโดยให้นักเรียนและครูคอยฟังและช่วยแก้ไขให้ถูกต้อง และนักเรียนที่ไม่ได้กล่าวช่วยกันจดบันทึกคำกล่าวทั้งหมดด้วย

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ถ้านักเรียนสามารถกล่าวการถึงไตรสรณะ อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรมได้ นักเรียนก็จะได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่เป็นแบบอย่างและเป็นผู้นำของสังคมได้ เนื่องจากในปัจจุบันน้อยคนที่จะสามารถกล่าวได้ นักเรียนจะเกิดความสุขใจและภาคภูมิใจที่นักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติได้และยังเป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาสืบต่อไปด้วย

คำถาม

๑. การประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาก่อนรับศีลทุกครั้ง ต้องปฏิบัติศาสนพิธีใดก่อน
๒. การอาราธนาพระปริตรเพื่อป้องกันอะไร และสร้างอะไรให้เกิดขึ้น
๓. การอาราธนาธรรมจะปฏิบัติต่อจากขั้นตอนใดในศาสนพิธี
๔. พระสงฆ์จะให้ศีลและแสดงธรรมให้พุทธศาสนิกชนโดยไม่มีการอาราธนาได้หรือไม่ เพราะอะไร

๘.๓ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนนิยมประกอบพิธีกรรม มีการบูชาเพื่อระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย เช่น วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา และวันอัฐมีบูชา เป็นต้น ซึ่งได้กล่าวมาแล้วใน ศ ๐๑๔ นอกจากนี้ยังมีวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันพระ ซึ่งแม้จะเป็นวันสำคัญของพระสงฆ์จะต้องปฏิบัติโดยตรง แต่พุทธศาสนิกชนก็เลื่อมใสศรัทธาร่วมประกอบพิธีทำบุญในวันนี้ด้วย เพื่อเป็นการทบทวนความจำและเพิ่มพูนความรู้เรื่องวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่นักเรียนได้เรียนไปบ้างแล้วในภาคเรียนนี้จึงได้กล่าวถึงวันสำคัญอีก ดังนี้

๑. วันวิสาขบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ แต่ถ้าปีใดมีเดือน ๘ สองหนหรือเรียกว่า เดือนอธิกมาส วันวิสาขบูชาก็เลื่อนไปเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ วันนี้เป็นวันที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า คือเป็นวันคล้ายวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน

การจัดพิธีวันวิสาขบูชาในประเทศไทย มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา มีการจัดทำทุกปี แต่เป็นพิธีที่ราษฎรจัดขึ้นเอง สมัยรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงปรึกษากับสมเด็จพระสังฆราช (มี) ให้จัดพิธีวิสาขบูชาเป็นพระราชพิธีหรือพิธีหลวง โดยพระองค์ทรงเป็นประธานในพระราชพิธีวิสาขบูชาที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จนเป็นพระราชพิธีสืบมาจนถึงปัจจุบัน

มีธรรมเทศนาในวันวิสาขบูชา

การปฏิบัติในวันวิสาขบูชา

๑. ทำบุญใส่บาตร หรือนำภัตตาหารไปถวายพระสงฆ์ที่วัด เสร็จแล้วกรวดน้ำแผ่ส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

๒. ฟังธรรมเทศนาที่วัด ทางวิทยุ โทรทัศน์ หรือฟังธรรมเทศนาตลอดคืนที่วัด ส่วนมากเป็นการเทศนาเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือพุทธคุณ

๓. รักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ เว้นจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น งดเว้นการใช้แรงงานสัตว์ เช่น ฆ่าโค กระบือ ไถนา ช่วยชีวิตเพื่อนมนุษย์และสัตว์ โดยการบริจาคทรัพย์เพื่อการกุศล บริจาคโลหิต ปลอ่ยสัตว์ที่จะถูกฆ่า

๔. แผ่เมตตาให้แก่สัตว์

๕. นำดอกไม้ ธูปเทียน ไปเวียนเทียนเป็นพุทธบูชา

ในวันนี้อาจจะทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใสด้วยเจริญภาวนา เป็นกรณีพิเศษอีกด้วย

ในการประชุมสามัญครั้งที่ ๕๔ วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ องค์การสหประชาชาติ ได้มีมติกำหนดให้ วันวิสาขบูชา เป็นวันสำคัญสากล ในกรอบของสหประชาชาติ (INTERNATIONAL RECOGNITION OF THE DAY OF VESAK)

๒. วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ก่อนเข้าพรรษา ๑ วัน วันนี้มี ความสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. เป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน มีชื่อว่า "ธรรมจักรกัปปวัตนสูตร" มีใจความสำคัญคือ อริยสัจ ๔ (ทุกข์ เหตุให้ เกิดทุกข์) ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

เวียนเทียนในวันอาสาฬหบูชา

๒. มีพระสงฆ์สาวกองค์แรกเกิดขึ้นในโลก กล่าวคือ เมื่อโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรมเพราะได้ฟังธรรมเทศนาภิกษุแรก จึงกราบทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุองค์แรกในพระพุทธศาสนา

๓. เป็นวันแรกที่มีพระรัตนตรัยครบองค์ ๓ คือ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสงฆ์รัตนะ

การจัดพิธีอาสาฬหบูชาในประเทศไทย คณะสังฆมนตรีไทยมีมติให้จัด ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๑ และจัดเป็นพระราชพิธี ประเทศอื่นๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาไม่ปรากฏว่ามีการจัดพิธีอาสาฬหบูชา

การปฏิบัติตนในวันอาสาฬหบูชา ปฏิบัติเช่นเดียวกัน คือ ทำบุญใส่บาตร ฟังธรรมเทศนา รักษาศีล แผ่เมตตา นวดอกไม้รูปเทียนไปเวียนเทียนที่วัด

๒. วันมาฆบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ถ้าเป็นปีอธิกมาสก็เลื่อนไปเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ในวันนั้นได้เกิดเหตุการณ์สำคัญซึ่งนับว่ามหัศจรรย์ ๔ ประการเกิดขึ้น และเกิดครั้งเดียวในพุทธศาสนา จึงเรียกวັນนี้ว่า วันจาตุรงคสันนิบาต คือ

๑. เป็นวันพระจันทร์เต็มดวงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนมาฆะ หรือวันเพ็ญเดือน ๓

๒. เป็นวันที่พระสงฆ์ ๑,๒๕๐ องค์ มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย ณ วัดเวฬุวัน แคว้นมคธ

๓. พระสงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ องค์ เป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ พระสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ด้วยพระองค์เองทั้งสิ้น

๔. พระสงฆ์เหล่านั้นล้วนแต่บรรลुพระอรหันต์ทุกองค์

การสวดโอวาทปาติโมกข์

ด้วยความสำคัญทั้ง ๔ ประการ พระพุทธเจ้าทรงประกาศหลักศาสนาพุทธและแนวปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาสำหรับพุทธบริษัท ๓ ประการ คือ ละเว้นการทำชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว

นอกจากนี้ยังเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงปลงอายุสังขาร คือตั้งใจปรินิพพาน อีก ๓ เดือนข้างหน้า คือวันเพ็ญเดือนวิสาขะ ณ ปาวาลเจดีย์

การจัดพิธีมาฆบูชาในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นเป็นพระราชพิธี เรียกว่า พระราชพิธีมาฆบูชา และโปรดเกล้าฯ ให้จัดทุกปี จนกลายเป็นพระราชพิธีถึงปัจจุบัน ประเทศอื่นที่นับถือพระพุทธศาสนาไม่ปรากฏว่ามีการจัดพิธีมาฆบูชา

การปฏิบัติตนในวันมาฆบูชา ปฏิบัติเหมือนวันวิสาขบูชาและวันอาสาฬหบูชา เช่น ทำบุญตักบาตร ฟังธรรมเทศนา รักษาศีล แม่เมตตา เป็นต้น

๔. วันอัฐมีบูชา ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งเป็นวันคล้ายวันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระที่มกุฏพันธเจดีย์ เมืองกุสินารา หลังจากเสด็จปรินิพพานได้ ๘ วัน แต่ปัจจุบันประชาชนไม่มีใครได้ทำพิธีกรรมในวันนี้นัก คงมีทำกันอยู่ก็เฉพาะทางฝ่ายสงฆ์เท่านั้น

๕. วันเข้าพรรษา พรรษาในความหมายของพุทธศาสนา แปลว่า ฤดูฝน เป็นช่วงเวลา que พระสงฆ์จะต้องหยุดการเดินทางไปค้างแรมที่อื่น จะอยู่จำพรรษาที่วัดใดวัดหนึ่งตลอด ๓ เดือน เนื่องจากในสมัยพุทธกาล พระภิกษุพากันจาริกสั่งสอนธรรมะแก่ชาวบ้าน ระหว่างที่จาริกไปนั้น ได้ทำความเดือดร้อนเสียหายแก่ชาวบ้านโดยไปเหยียบย่ำข้าวกล้าที่ชาวบ้านปลูกไว้ ชาวบ้านพากันติเตียน พระพุทธเจ้าทรงทราบจึงทรงบัญญัติให้พระภิกษุหยุดพักและจำพรรษา ณ ที่ใดที่หนึ่งตลอดฤดูฝนเป็นเวลา ๓ เดือน เริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ จนถึง วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑

การปฏิบัติตนในวันเข้าพรรษา ในวันเข้าพรรษาหรือก่อนวันนี้หนึ่งวัน พุทธศาสนิกชนผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนามักจะจัดถวายผ้าอาบน้ำฝนและเครื่องไทยธรรม เช่น ดอกไม้ รูปเทียน เครื่องอุปโภค เช่น ยาสีฟัน สบู่ ถวายภิกษุผู้อยู่จำพรรษา ที่สำคัญคือ มีประเพณีการหล่อเทียนพรรษาหรือซื้อเทียนขนาดใหญ่มาให้จตุบูชาพระประธานในโบสถ์ได้ตลอด ๓ เดือน พุทธศาสนิกชนมักจะตกแต่งเทียนพรรษา ให้สวยงามแล้วจัดขบวนแห่ไปถวายวัด ก่อนวันเข้าพรรษาวัดบ้านก็จะไปช่วยทำความสะอาดเสนาสนะซ่อมแซมกุฏิ วิหารในวัด

พุทธศาสนิกชนนิยมจัดพิธีอุปสมบทให้บุตร หลาน เพราะถือว่าการบวชเรียนและอยู่จำพรรษาจะได้รับอานิสงส์สูง

อุปสมบทเมื่อถึงวันเข้าพรรษา

พุทธศาสนิกชนบางท่านถือโอกาสอธิษฐานทำความดีตลอดพรรษา เช่น งดดื่มสุรา งดอบายมุขต่าง ๆ อธิษฐานรักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ บำเพ็ญสมาธิตลอดพรรษา นอกจากนี้ ในระหว่างพรรษาก็ทำบุญตักบาตรไปวัดเพื่อรับศีล ฟังธรรม

๖. วันออกพรรษา คือวันที่พระสงฆ์อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ วันออกพรรษานี้เรียกอีกอย่างว่า “วันมหาปวารณา” คือเปิดโอกาสให้ตักเตือนกันได้ เพราะตลอดพรรษานั้น พระภิกษุบางองค์อาจมีข้อบกพร่องที่จำเป็นต้องแก้ไขปรับปรุง การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนได้ เป็นวิธีที่จะรู้ข้อบกพร่องของตน ทั้งนี้กระทำกันโดยเปิดเผย

การปฏิบัติตนในวันออกพรรษา ในวันออกพรรษามีประเพณีทำบุญตักบาตรเทโว หรือตักบาตรเทโวโรหณะ คือทำบุญเป็นที่ระลึกตามตำนานที่ว่าพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก หลังจากแสดงธรรมโปรดพระพุทธมารดา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พุทธศาสนิกชนนิยมเตรียมอาหารไปตักบาตรเทโวรักษาศีล ฟังธรรมตามโอกาส เจริญภาวนา เพื่อให้จิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส แผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับ

๗. วันธรรมสวนะ วันธรรมสวนะหรือวันพระ หมายถึงวันประชุมถือศีลฟังธรรม ในพระพุทธศาสนา ๑ เดือน มี ๔ วัน คือ วันขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ วันแรม ๘ ค่ำ วันแรม ๑๕ ค่ำ (หรือแรม ๑๔ ค่ำในเดือนขาด)

วันธรรมสวนะในประเทศไทย เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ในสมัยนั้นเรียกวันขึ้นหรือแรม ๘ ค่ำ ว่า วันศีลน้อย เรียกวันขึ้น ๑๕ ค่ำ และแรม ๑๕ ค่ำ หรือ ๑๔ ค่ำ วันศีลใหญ่ คล้ายกับที่เรียกกันอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกวันขึ้นหรือแรม ๘ ค่ำ ว่าวันพระน้อย เรียกวันขึ้น หรือแรม ๑๕ ค่ำ (หรือแรม ๑๔ ค่ำ ในเดือนขาด) ว่าวันพระใหญ่

การปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ

พุทธศาสนิกชนได้ถือวันพระเป็นวันสำคัญมาแต่โบราณจึงบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ เช่น บำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และฟังพระธรรมเทศนา

ฟังธรรมเทศนาในวันธรรมสวนะ

ประเด็นอภิปราย

- นักเรียนช่วยกันอภิปรายสรุปเกี่ยวกับความสำคัญและประโยชน์ของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- นักเรียนช่วยกันอภิปรายถึงแนวปฏิบัติตนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่นักเรียนทั้งชั้นจะสามารถนำไปใช้ในส่วนตนได้
- การทำบุญ บำเพ็ญทาน เจริญภาวนา จำเป็นหรือไม่ที่เราต้องทำในวันพระ

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนได้ไปร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในภาคเรียนที่แล้ว เพื่อเป็นการทบทวนในบทนี้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาตามเนื้อหาทั้ง ๗ วัน ดังนี้

- ศึกษาค้นคว้าความเป็นมา ความสำคัญและหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่จะต้องปฏิบัติในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จากหนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติมในห้องสมุด และส่งผู้แทนเสนอรายงานผลสรุปของกลุ่มหน้าชั้นเรียน มีรูปภาพประกอบรายงานให้นักเรียนในชั้นร่วมอภิปรายซักถามด้วย

- นักเรียนร่วมกันอภิปรายผลสรุปของกลุ่มย่อย เชิญครูฟังผลสรุปและช่วยนักเรียนสรุปแนวปฏิบัติของนักเรียนทั้งชั้นที่นักเรียนสามารถนำไปใช้ในส่วนตนในวันสำคัญได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

๒. นักเรียนร่วมกันออกแบบบันทึกการปฏิบัติตนเองตามผลสรุปในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปใช้ในการประเมินตนเอง เฉพาะถึงวาระวันสำคัญให้นำแบบประเมินส่งครูก่อนสอบปลายภาค

๓. นักเรียนควรไปร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่จัดโดยโรงเรียน ชุมชน และวัดทุกครั้ง

๔. ก่อนวันสำคัญทางศาสนา นักเรียนจัดนิทรรศการหรือจัดป้ายนิเทศเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาวันนั้น ๆ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดว่าเป็นหน้าที่ของชาวพุทธ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันงดงาม เมื่อถึงวาระวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นักเรียนควรรหาโอกาสไปร่วมพิธีกรรมในวันนั้น ๆ ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา และควรพยายามประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้อง หากนักเรียนประพฤติดี ปฏิบัติดี เช่น การละเว้นความชั่ว ทำความดี รักษาศีล บำเพ็ญทาน เจริญภาวนา ฯลฯ นักเรียนก็จะได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธที่ดี

คำถาม

๑. ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นักเรียนคิดว่ามีประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนอย่างไรหรือไม่ อธิบายพอสังเขป

๒. เพราะเหตุใดพระพุทธเจ้าจึงกำหนดให้มีวันเข้าพรรษา นักเรียนคิดว่าการเข้าพรรษามีประโยชน์อย่างไร

๓. การประกอบพิธีกรรม เช่น การเวียนเทียน การถวายเทียนเข้าพรรษา นักเรียนเห็นว่ามีประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างไร

รายละเอียดเนื้อหาวิชาและจำนวนคาบวิชาสังคมศึกษา

ส ๐๑๕ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) และต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น คณะหนึ่งพิจารณาปรับปรุงเนื้อหาด้านพระพุทธศาสนา ให้เนื้อหาเข้มข้นเพื่อให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติ เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีและปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และได้ประกาศใช้แล้ว โดยกำหนดให้นักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธทุกคนเลือกเรียนนั้น สำหรับรายวิชา ส ๐๑๕ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ หลักสูตรได้กำหนดรายละเอียดเนื้อหาและจำนวนคาบไว้ ดังนี้

เนื้อหา

จำนวนคาบ

๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	๒
๑.๑ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็น	
- สถาบันหลักของสังคมไทย	
- เป็นสภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุมสังคมไทย	
๒. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิก และชาวพุทธตัวอย่าง	๔
๒.๑ พระอานนท์	
๒.๒ พระเจ้าสุทโธทนะ	
๒.๓ พระนางมัลลิกา	
๓. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๘
๓.๑ สติ สัมปชัญญะ	
๓.๒ บุญการีและกัตถุญกตเวที	
๓.๓ ขันติ โสรัจจะ	
๓.๔ อิทธิบาท ๔	
๔. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	๒
๔.๑ ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย	
๔.๒ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ	
๕. ภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิตและคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๙
๕.๑ ฝึกทักษะการอ่านภาษาบาลีเกี่ยวกับคำในพุทธศาสนสุภาษิต	
- ไตรสรณคมน์	
- อารารณาพระปริตร	
- อารารณารธรรม	

เนื้อหา

จำนวนคาบ

๕.๒ พุทธศาสนสุภาษิต

- พรหมมาติ มาตาปิตโร มารดา บิดา เป็นพรหมของลูก
- ปุพฺพชาจริยาติ วุจฺจเร บิดา มารดา เป็นบุรพจารย์ของลูก
- มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน

๕.๓ ความหมายและโครงสร้างของพระไตรปิฎก

๕.๔ ข้อความน่ารู้ในพระไตรปิฎก เช่น

- ความดีของการมีศีล ๕
- คำพร่ำสอนของพระพุทธเจ้า
- เพื่อนปอกลอกมีลักษณะ ๔ ประการ
(ให้เลือกเรียน ๑ เรื่อง)

๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา เช่น

- มานะ

๖. หน้าที่ชาวพุทธ

๑

- ศึกษาหาความรู้
- ปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา
- เผยแพร่พระศาสนา
- ปกป้องพระศาสนา

๗. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา

๔

- การฝึกสมาธิเบื้องต้นตามหลักอานาปานสติ
- ฝึกให้เกิดปัญญาตามหลักการพัฒนาปัญญา ๓
- สุตมยปัญญา
- จินตามยปัญญา
- ภาวนามยปัญญา

๘. ภาคปฏิบัติ

๖

- มรรยาทชาวพุทธ
- ศาสนพิธี
 - การถึงไตรสรณะ
 - การอาราธนาพระปริตร
 - การอาราธนาธรรม
- วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม แม้หลักสูตรพระพุทธศาสนาจะกำหนดเนื้อหา จำนวนคาบไว้ ในการจัดการเรียนการสอน ครูอาจยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม

คณะกรรมการที่ปรึกษา

พระธรรมราชา努วัตร
 พระราชธรรมนิเทศ
 พระเมธีธรรมาภรณ์
 อธิบดีกรมวิชาการ
 รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายโกวิท ประวาลพฤษษ์)
 นายสมาน ชาดิยานนท์

คณะกรรมการจัดทำ

นางสุนน อมรวิวัฒน์	ประธานกรรมการ
นายศิริ ศิริบุตร	รองประธาน
นายจำนงค์ ทองประเสริฐ	กรรมการ
นายจำรัส ดวงธิสาร	กรรมการ
นายเย็นใจ เลาหวณิช	กรรมการ
นายณรงค์ ตามรักษา	กรรมการ
นายวัลลภ กันทรพิชัย	กรรมการ
นายสงบ ลักษณะ	กรรมการ
นางสุนทรณ์ สภาพงศ์	กรรมการ
ผู้แทนกรมสามัญศึกษา (นางสุชาดา พรนภา)	กรรมการ
ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา (นางวิริยะ บุญยะนิวาสน์)	กรรมการ
ผู้แทนกรมการฝึกหัดครู (นางวิสา โรจน์รุ่งสัจย์)	กรรมการ
ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (นางรพีพรรณ เอกสุภาพันท์)	กรรมการ
ผู้แทนกรมการศาสนา (นายพิศาล แซ่มโสภ)	กรรมการ
นางลินจง อินทร์มพรรย์	กรรมการ
นางพาณี แสงวงกิจ	กรรมการ
นางสมทรง ปุญญฤทธิ์	กรรมการ

นางสาวสุรีพร เอี้ยวถาวร

นางจิตรา ทองเกิด

นางประไพพรรณ โกศัยสุนทร

นางปวิพท์ สุวรรณศรี

นายสุระ ดามาพงษ์

นางบุญสม น้ำเจริญ

นายวินัย รอดจ่าย

นางรัตนา ภาชาฤทธิ์

นางสาวกฤษณา บุญเรืองรอด

นางเรียมพร อธิปอนันต์

นางวิภา นาคงาม

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการและเลขานุการ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

บรรณาธิการ

นางรัตนา ภาชาฤทธิ์

นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน

ปก/ภาพประกอบ

นายทวีพร ทองคำใบ

นายไพฑูรย์ บุญภานนท์

องค์การค้ำของครูสภา

ศึกษารัณฑ์พาดินชัย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว นายวิชัย พยัคฆโส ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๔๕

พระพุทธศาสนา ส 019

ISBN 974-01-2568-9

9 789740 125686
ราคา 46.00 บาท

ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

นายวิชัย พยัคฆ์โส ผู้พิมพ์และผู้อำนวยการ

๔๕๐๐๔๐๐

